

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXXII

CENA 39,50

05/2008

„Být Židem
v Rusku“

RUSKO PO PUTINOVÍ

**Putin 2000–2008
aneb Od chaosu ke stabilitě,
nebo od demokracie
k autoritářství?**

„Abychom mohli Rusko
považovat za partnera,
musí i Rusko nabídnout
partnerskou tvář“

**Dvouhlavé Rusko:
Dmitrij Medveděv přebírá
po Vladimiru Putinovi
rozporuplné dědictví**

ISSN 0543-7962

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

**v rámci podpory výzkumu a vývoje, v souladu se zákonem č. 137/2006 Sb.,
o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů,**

VYHLAŠUJE VEŘEJNOU SOUTĚŽ PRO ROK 2008 DOPLŇKOVÉ KOLO NA ZPRACOVÁNÍ VĚDECKÝCH PROJEKTŮ Z OBLASTI MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

**Témata vypsanych projektů, podrobné zadání a podmínky soutěže jsou
k dispozici na internetové adrese: www.mzv.cz/granty.**

Návrhy projektů musí být doručeny nejpozději do 4. července 2008 na adresu:

MZV ČR

Kancelář strategie, analýz a projektového řízení

Loretánské nám. 5

118 00 Praha 1

v zalepených obálkách se zřetelným označením „Vědecká soutěž“ a zároveň s nadpisem „Neotvírat“. Návrhy budou posuzovány na základě souladu se zadáním, odborné úrovně, předpokládaného přínosu pro českou zahraniční politiku a přiměřenosti finančních nákladů projektu. Návrhy, které nesplní formální a obsahové podmínky, budou ze soutěže vyřazeny. Zadavatel si vyhrazuje právo nevybrat žádný z předložených návrhů a zakázku zrušit. Výsledky soutěže budou zveřejněny na shora uvedené webové stránce.

V případě jakýchkoli dalších dotazů kontaktujte

Kancelář strategie, analýz a projektového řízení,

tel.: 2 2418 1111 anebo 2 2418 2708.

Světozor • 1

Putinovou cestou aneb Po puti Putina | -zz- • 3

RUSKO PO PUTINOVÍ

Jaroslav Šimov | Dvouhlavé Rusko: Dmitrij Medveděv přebírá po Vladimíru Putinovi rozporuplné dědictví • 4

Magda Leichtová, Michael Romancov | Putin 2000–2008 aneb Od chaosu ke stabilitě, nebo od demokracie k autoritářství? • 6

Libor Dvořák | Být Židem v Rusku • 10

Karel Svoboda | Ruská ekonomika po odchodu prezidenta Putina: Co se povedlo, co ne a co zbývá udělat? • 12

Luboš Dobrovský | „Abychom mohli Rusko považovat za partnera, musí i Rusko nabídnout partnerskou tvář...“ • 15

DVA POHLEDY

Jan Petránek, Jan Šír | Rusko po Putinovi • 19

EKONOMICKÝ OBZOR

Libor Židek | Prohloubení ekonomických reforem: podmínka růstu indického hospodářství • 20

VZTAHY A PROBLÉMY

Adam Strauch | Jihokorejsko-americké spojení. Faktory ovlivňující jeho transformaci • 22

Takaši Hosoda | Umístění amerického protiraketového radaru v Japonsku (I.) • 25

Filip Tesař | Kosovo: Legalizace černé stavby? • 28

Lukáš Novotný | Nebezpečné známosti na německé levici • 31

VOLNÁ TRIBUNA

Lukáš Hoder | Hrozba přichází z Teheránu • 34

Jan Kubáček | Nástup videopolitiky: výzva pro současnost • 37

RECENZE

Helena Doudová | Německá zahraniční politika • 39

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně**

Zdroj: Sergei Karpukhin, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Střežková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Autor obálky:** Filip Sojka • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • **telefon** 251 108 107 • **fax** 251 108 222 • **e-mailová adresa** umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku** 39,50 Kč. **Předplatné na rok činí** 380 Kč, ve **Slovenské republice** 711 Sk. **Registrováno** MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • **telefon** +421 244 453 711 • **fax** +421 244 373 311 • **e-mailová adresa** Herslova@lkpermanent.sk • **www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. **ISSN** 0543-7962 • **INDEX** 46911

Duben 2008

Světozor

1. Polský Sejm schválil Lisabonskou smlouvu o reformách institucí EU.
1. Britský ministr obrany oznámil, že vláda pozastavila stahování vojsk z Iráku.
1. Americký prezident George W. Bush navštívil Ukrajinu. V Kyjevě se vyslovil pro přijetí Ukrajiny do NATO.
2. Zimbabwská volební komise potvrdila, že parlamentní volny vyhrálo opoziční Hnutí za demokratické změny, které získalo 105 křesel v 210členném parlamentu. Mugabeho strana ZANU-PF bude mít 93 křesel.
2. Na bělehradské letiště dosedlo první ruské nákladní letadlo s humanitární pomocí pro kosovské Srby.
- 2.–3. V Bukurešti se konal summit NATO. Jednoznačně se postavil za vybudování protiraketového štítu v Polsku a Česku. Rozhodl, že Ukrajina, Gruzie a Makedonie nebudou zatím přijaty za členy.
3. Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii zprostil bývalého kosovského premiéra Ramushe Haradinaje všech obvinění z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.
4. Prezidenti Ruska a USA Vladimir Putin a George W. Bush při svém setkání v Soči neoznámili dohodu, která by bourala ruský odpor vůči chystanému americkému štítu v Česku a v Polsku. Putin potvrdil, že ruský postoj se nezměnil.
4. Slovensko oficiálně požádalo o zavedení eura od 1. ledna 2009.
6. Prezidentem Černé Hory byl v prvním kole hlasování opět zvolen dosavadní šéf státu Filip Vujanović.
7. Evropská unie schválila pravidla pro používání osobních mobilů v letadlech.
8. Íránský prezident Mahmúd Ahmadínejád potvrdil, že Írán chystá ke spuštění dalších šest tisíc odstředivek na obohacování uranu.
9. Slovenští poslanci schválili velmi přísný nový tiskový zákon. Zavádí se jim právo kritizování na zveřejnění odpovědi.
9. Zimbabwská opozice odmítla účast v druhém kole prezidentských voleb, protože podle ní její kandidát Tswangirai zvítězil již v prvním kole. Prezident Mugabe nařídil přepočít hlasů parlamentních voleb v některých obvodech.
10. Slovenský parlament schválil Lisabonskou smlouvu.
10. Čínská vláda kategoricky prohlásila, že se ne-litostně vypořádá se separatismem v severozápadní provincii Sin-Tiang (Ujgurové).
12. Na ostrově Čaj-nan se sešli nově zvolený tchajwanský viceprezident Vincent Siew

- a čínský prezident Chu Ťin-tchao. Krátká schůzka se konala při příležitosti Asijského ekonomického fóra.
- 12.** Španělský král oficiálně jmenoval novou vládu. V čele je opět socialista José Luis Zapatero. Vládu tvoří devět žen a osm mužů.
- 13.–14.** V Itálii se konaly předčasné parlamentní volby. Pravicová formace Lid svobody Silvia Berlusconiho získala v Poslanecké sněmovně 340 ze 630 křesel, v Senátu 168 z 322 křesel, levicová Demokratická strana Waltera Veltroniho má 239 poslanců a 130 senátorů. Krajní levice se do sněmu nedostala.
- 15.** Papež Benedikt XVI. přiletěl na svou první návštěvu do USA. Byl přijat prezidentem Georgem W. Bushem. Omluvil se za pedofily v řadách katolických kněží.
- 16.** Nejvyšší soud v USA potvrdil, že poprava smrtící injekcí neodporuje ústavě.
- 16.** Ruský prezident Vladimir Putin nařídil vládě, aby navázala těsnější vztahy s Abcházií a Jižní Osetií. Gruzinský prezident Micheil Saakašvili to označil za pokus legalizovat anexi obou gruzinských regionů.
- 17.** Rusko odpustilo Libyi dluh ve výši 4,5 miliardy dolarů z doby studené války. Výměnou za to Libye podepsala obchodní kontrakty s ruskými společnostmi v hodnotě několika miliard dolarů.
- 17.** Izraelský prezident Šimon Peres prohlásil, že jeho země je připravena vzdát se části území, aby dosáhla míru s Palestinci. Vyjádřil se tak v polském Sejmu.
- 20.** Americká armáda zahájila stavbu masivní betonové zdi v šíitské čtvrti Sadr v Bagdádu. Zeď má zabránit vystřelování raket do jiných částí metropole, zejména na sídlo vlády a americké velvyslanectví.
- 21.** Bývalý americký prezident James Carter, který vedl rozhovory v Izraeli a arabských státech, prohlásil, že palestinský Hamas je připraven uznat případnou mírovou dohodu s Izraelem, pokud bude přijata v referendu.
- 21.** Prezidentské volby v Paraguayi vyhrál umírněný kandidát středolevé opozice Fernando Lugo, bývalý římskokatolický biskup.
- 21.** Soud v Minsku odsoudil deset mladých aktivistů za lednové protestní akce. Dvacetiletý Andrej Kim dostal za hrubé porušování veřejného pořádku jeden a půl roku nepodmíněně. Evropská unie a USA Kimovo uvěznění tvrdě odsoudily. Ke dvěma a půl roku vězení byl 24. dubna odsouzen další člen opozice Sergej Paraskujevič.
- 23.** Evropský parlament schválil pravidla navigačního systému Galileo.
- 23.** Ajmán Zavahri, čelný představitel organizace al-Káida, obvinil iránské vedoucí představitele, že šíří nesprávnou teorii o tom, kdo řídil útok z 11. září 2001. Přičítají prý zásluhu sobě a upírají ji al-Káida.
- 24.** Německý Spolkový sněm ratifikoval Lisabonskou smlouvu, stejně jako dánský jednokomorový Folketing.
- 24.** Podle posledních výsledků získala maoistická Nepálská komunistická strana ve volbách do ústavodárného shromáždění 217 mandátů, jejich hlavní soupeři z centristického Nepálského kongresu jen 107 mandátů. Budoucím premiérem zřejmě bude předák maoistů Baburam Bhattaraj. USA mají Nepálskou komunistickou stranou na svém seznamu teroristických organizací.
- 24.** V Iráku byl údajně dopaden muž číslo 2 bývalého režimu a pravá ruka Saddáma Husajna Izzat Ibráhím Dúrí.
- 24.** Ve společném prohlášení představitelů Velké Británie, Německa, USA a Francie se pravi, že Rusko by mělo zrušit nebo omezit své sbližování s Abcházií a Jižní Osetií.
- 25.** Představitel ruského ministerstva zahraničí Valerij Kenjajkin uvedl, že pokud v Abcházií a Jižní Osetii vypukne vojenský konflikt, Rusku nezbude než reagovat vojenskými prostředky.
- 25.** Slovenský prezident Ivan Gašparovič podepsal sporný tiskový zákon.
- 25.** Šéf mezinárodní policejní agentury Interpol Richard Noble varoval, že pekingské olympiáde hrozí útok ze strany al-Káida.
- 25.** Izrael odmítl podmínky pro půlměsíční příměří s hnutím Hamas. Podle něj chce Hamas pouze zisk oddechový čas.
- 25.** Jordánsko představilo v Paříži projekt na propojení Rudého a Mrtvého moře kanálem.
- 25.** Kandidátka na úřad prezidenta USA Hillary Clintonová varovala Írán, že pokud zaútočí na Izrael, odpovědí bude vojenská odvěta.
- 27.** Volební komise v Zimbabwe oznámila, že strana prezidenta Roberta Muga-
- beho ZANU-PF definitivně ztratila většinu v parlamentu. Hlavní silou ve sněmu se stalo Hnutí za demokratickou změnu.
- 27.** Afghánský prezident Hamíd Karzái přežil další pokus o atentát. K akci se přihlásil Tálibán.
- 29.** Evropská unie podepsala asociační dohodu se Srbskem. Její ratifikaci podmiňuje spolupráci Bělehradu s Mezinárodním tribunálem pro zločiny v bývalé Jugoslávii.
- 29.** Čínská justice stanovila tresty v rozmezí tří let až doživotí pro 17 osob, které se zúčastnily březnových nepokojů v Tibetu.

Česko a svět

- 6.** Koalice i opozice odmítly nápad ruského prezidenta Vladimira Putina zřídit trvalou přítomnost ruské inspekce na americké radarové základně v Brdech.
- 7.** Prezident Václav Klaus jako první hlava českého státu navštívil Egypt. Přijel tam oživit obchodní vztahy.
- 9.** Kyrgyzstán oznámil, že s platností od 1. července zavádí vízový režim pro 12 zemí včetně Česka.
- 10.** Katarský princ Hámíd bin Sání, který byl v Česku v roce 2005 odsouzen za zneužívání nezletilých dívek, nepůjde ve své vlasti před soud.
- 15.** Český exprezident Václav Havel představil v Bruselu novou nadaci, která má za cíl šíření demokracie ve světě pod záštitou Evropy. Nadace má kromě správní rady i radu patronů, v jejímž čele stojí Václav Havel.
- 18.** Evropská unie schválila jednání Česka a USA o vízech, ČR může s USA nadále samostatně jednat.
- 23.** Prezident Václav Klaus v přednášce o budoucnosti Evropy v berlínské Bertelsmannově nadaci varoval před ohrožením svobody nadnárodními institucemi, brzděním hospodářského rozvoje sociálními systémy a „environmentalismem“, před oslabováním národních států v Evropě a před novým ohrožením svobody v kontextu evropské integrace.
- 24.** Senát poslal Lisabonskou smlouvu k prozkoumání Ústavnímu soudu, který má zvážit, zda smlouva není v rozporu s českou ústavou.
- 30.** V Afghánistánu zahynul další český voják.

Putinovou cestou aneb *Po puti* Putina

Jít *leninskou cestou* – po puti Lenina nebo leninským putjem – se v Sovětském svazu považovalo hned po smrti Vůdce revoluce za samozřejmé, i když si to jeho nástupci vykládali každý po svém. A to natolik, že se začali navzájem obviňovat z nedostatečné loajality k Leninovu testamentu, na čas jej dokonce zatajili a později se kvůli němu dokonce posílali na smrt.

Od skonu spoluzakladatele SSSR mělo toto magické slovní spojení potvrzovat legitimitu toho, kdo je pronášel, a to bez ohledu na fakt, že mnozí z těch, kteří o leninské cestě rádi hovořili, šli dále než půl století po cestách té leninské dost vzdálených. *Světová revoluce* byla zapomenuta a nahrazena *socialismem v jedné zemi*, *světový proletariát* podlehl *sovětskému lidu*, a také jedi-novláda tajemníka komunistického strany nebo generalissima byla čas od času nahrazována *kolektivním vedením*. Jako kdyby jedinou konstantou zůstaly *válečný komunismus* a *nová ekonomická politika* (NEP). Dvě krajní meze, zdá se, nejen sovětského, ale i staroruského a postkomunistického řízení země.

První dva prezidenti Ruské federace – Jelcin a Putin – jako by pokračovali v udržování této podoby ruského státu, který se z původního impéria a po něm následujícím Svazu republik rad změnil ve federaci. Dnes ji tvoří 84 federálních subjektů – republik, oblastí, krajů, autonomních oblastí a dvou federálních měst Moskvy a Petrohradu, jejichž politická pozice a rivalita nabyla na významu.

Spolu s Gorbačovem přispěl každý z těchto dvou mužů k politickým i ekonomickým změnám svým dílem, které asi nebude hned tak zapomenuto. Gorbačov se stal symbolem zániku SSSR, ale i zavržení marxisticko-leninské ideologie, což si v roce 1985, kdy nastoupil do úřadu generálního tajemníka KSSS, neměli představit ani nejodvážnější prognostici v Rusku a v Evropě. Ani na Jelcina, s jeho chaotickým přerodem ze západosibiřského a moskevského *aparátčika* do rozevlátého prezidenta, ponechávajícího skutečnou moc v rukách své kamarily, se jistě hned tak nezapomeneme, protože se stal nejen symbolem na první pohled také chaotické privatizace, ale i téměř nomenklaturního zrodu oligarchů a přeměny některých původně represivních složek státní moci v mafiánské struktury.

Vladimir Putin byl a zůstává pro zahraniční pozorovatele a analytiky nové politické a ekonomické reality obtížněji definovatelným a poznatelným objektem jejich studií. Často si pomáhali tím, že jej popisovali metaforami, které vycházely ze znalosti jeho výchovy a profese před vstupem do politiky, ale tyto informace

se ukázaly záhy bez jakékoli vypovídací hodnoty. A tak se mu nejčastěji dostávalo doporučení, jak by se měl chovat, a to i od politiků, jejichž zkušenost byla odvo-zována z existence malých a málokdy nezávislých států.

Původ Putinovy politické osobnosti je dodnes opiso-ván pateticky nebo lyricky, někdy s humorem, ale vždy je za lehkou ironií ukryto sdělení, že vedle vole-ných elit mají v Ruské federaci stále velký vliv elity ne-reprezentativní a možná, že jejich vliv je dokonce tak významný, že rozhodující. Dávno už tyto elity překro-čily svá teritoriálně vymezená působistě, v Ruské fede-raci navíc často působí jako zahraniční, netranspa-rentní subjekty a jejich skutečným vlivem na ruskou politiku se nikdo nezabývá. Snad jen tehdy, když ně-kdo z oligarchů na sebe upozorní svým individuálním politickým zájmem nebo umístěním, jako Roman Abramovič, na druhém místě žebříčku mezi světovými bohatci či nějakou jinou exkluzivitou a skandálem.

Putinův nástupce Dmitrij A. Medveděv (*1965) jako by přicházel z tohoto prostředí nereprezentativních elit. Byl sice řádně zvolen, čas od času se objevoval na ve-řejnosti jako místní politik a absolvent práv s vynikají-cím prospěchem, ale přece jenom byl natolik spojen s Gazpromem, že jeho příslušnost k nějaké politické straně se jeví jako druhotná. To mu umožňuje jinak než Vladimíru Putinovi reprezentovat Ruskou federaci a její politiku uvnitř i navenek, přesto že je reprezentantem stejné sociální a ekonomické skutečnosti. Možná bude mít význam i to, že v době zahájení Gorbačovových re-form bylo novému prezidentovi devatenáct let a v roce Putinova nástupu do prezidentské funkce byl ve věku nejmladší části generace politiků České republiky.

Někteří političtí komentátoři si myslí, že zvolením Medveděva pokračuje etablování sankt-petěrburské po-litické elity v Moskvě, jiní o něm mluví jako o nepo-psaném listu, jehož CV se i liší od Jelcinova nebo Gorbačovova, a je podobné Putinovu, které sice nebylo prázdné, ale zůstalo z větší části v režimu utajení.

Pokus o přibližný odhad vývoje osobnosti nového prezidenta ve vztahu k budoucnosti Ruské federace je obsahem tohoto čísla Mezinárodní politiky a pokoušejí se o něj autoři, kteří na tomto poli svou způsobilost již osvědčili. Je to proto, že světové politice sice budou do-minovat jiná témata, než bylo v letech nedávno minu-lých, ale definování Medveděvy nové cesty chápeme také jako výzvu odolat stereotypům nazírání politiky Ruské federace.

-ZZ-

Dvouhlové Rusko

Dmitrij Medveděv přebírá po Vladimiru Putinovi

rozporuplné dědictví

Začátek května bude letos v Rusku rušným politickým obdobím. Na 7. května je naplánována inaugurace nového prezidenta Ruské federace Dmitrije Medveděva. Následující den by Státní дума měla schválit jmenování bývalého prezidenta Vladimira Putina novým předsedou ruské vlády. Devátého května oslavují Rusové výročí vítězství ve druhé světové válce. V Moskvě se bude konat slavnostní vojenská přehlídka, již by se měli zúčastnit jak prezident, tak premiér. Již v polovině dubna byl Putin zvolen předsedou vládnoucí strany „Jednotné Rusko“. Tím definitivně vznikne nová „dvouhlavá“ konstrukce ruské politické moci. Předpokládá se, že se v rámci této konstrukce, kterou Vladimir Putin pečlivě budoval během posledního roku svého prezidentování, najde místo pro dva vládců. Putin by se jako premiér měl zabývat především problémy vnitropolitického a ekonomického vývoje, zatímco doménou Medveděva bude pravděpodobně zahraniční politika a reprezentativní úkoly.

Systém s dvěma cary

Někteří ruští politologové hodnotí budoucnost této pro Rusko unikátní politické kombinace poněkud skepticky. Expert moskevského oddělení americké *Carnegie Foundation* Andrej Rjabov tvrdí, že Putinovi jde hlavně o to, aby „ukázal ruské společnosti a celému

světu, že se nový prezident dostal k moci především díky podpoře svého předchůdce, který však nikam neodchází, mění se pouze jeho status, ale Putin stále zůstává u moci“. Vzhledem k tomu, že nejvyšší moc je v Rusku tradičně vysoce personifikovaná a společnost není vůbec zvyklá na koexistenci dvou „carů“, jedná se o docela krkolomný úkol. Putin odmítl možnost změny ústavy, která by posunula většinu pravomocí do rukou předsedy vlády, zatímco z prezidenta by se stal pouhý „pokladač věnců“. Proto bude muset spoléhat na svůj neformální vliv a dobrou vůli nové hlavy státu, s níž Putina spojuje téměř dvacetiletá spolupráce na různých úrovních státní správy.

„Dvouhlavá“ politická moc je vlastně prvním vážným problémem, který Vladimir Putin odkázal svému nástupci. Těchto problémů je však mnohem více. I kdyby Medveděv a Putin pokračovali jako prezident a premiér ve skvělé a bezproblémové spolu-

práci, jsou jisté náznaky toho, že se období relativní stability a blahobytu, které je v Rusku spojováno se jménem Vladimira Putina, pomalu chýlí ke konci. Vážným problémem zůstává inflace, která podle předpovědí ruských ekonomů dosáhne letos čtrnácti procent, což je nejvyšší úroveň od roku 2002. Navíc je ruská ekonomika, jejímž hlavním zdrojem příjmů je vývoz ropy a zemního plynu, silně závislá na světových surovinových trzích, jejichž stav začíná vzbuzovat u mnoha ekonomů obavy. Zpomalení růstu světové ekonomiky, a dokonce globální krize, o níž se v poslední době mluví stále častěji, by mohly mít nejhorší důsledky právě pro takové „otevřené“ ekonomiky, jako je ruská. Pro Vladimira Putina jako premiéra to může být vážný problém. Ruský „superprezidentský“ politický systém totiž poskytuje hlavě státu možnost hrát roli jakéhosi nejvyššího politického arbitra, zatímco vláda se zabývá „problémy všedního dne“ a může být kdykoli prohlá-

šena za viníka zhoršení ekonomické situace. (Výměna premiérů byla kdysi oblíbenou politickou zábavou Borise Jelcina.) Premiér Putin se proto dostává do politicky nevýhodné pozice vůči prezidentu Medveděvovi.

Obavy z možnosti nepříznivého ekonomického vývoje silí díky tomu, že se v Rusku objevily problémy s těžbou zemního plynu, jehož vývoz má pro tuto zemi obrovský význam. Stará naleziště se vyčerpávají, zatímco uvést do provozu nové je velice nákladné.

Rusku nestačí peníze na modernizaci surovinových odvětví ekonomiky, avšak přítomnost zahraničních investorů je z politických důvodů omezoována. Podle ředitele moskevského Ústavu

vislosti poradit. Rusko totiž nejen dodává plyn a ropu evropským spotřebitelům, ale zároveň zabezpečuje těmito komoditami obrovský vlastní vnitřní trh.

Politika v zákulisí

Politická stabilita je stejnou chloubou Putina režimu jako pokračující ekonomický růst a razantní zahraniční politika. Avšak stejně jako stav ruské ekonomiky vzbuzuje obavy i ruský politický systém. Západ vyčítá Kremlu potlačení opozice a porušování

občanských práv a svobod. Nejde však pouze o tyto prohřešky. Ruské politické instituce připomínají divadelní kulisy. Existuje dvoukomorový parlament, politické strany, soudnictví, místní samospráva, avšak skutečný

politický život většinou probíhá mimo dosah veřejnosti, za zavřenými dveřmi kremlských kanceláří, kde se skutečně rozhoduje o budoucnosti Ruska. Strana „Jednotné Rusko“, jejíž poslanci obsadili po prosincových volbách dvě třetiny křesel ve Státní dumě, je politickým kolosem, který Vladimir Putin stvořil jako mechanismus zaručující loajalitu byrokracie. Ačkoli „Jednotné Rusko“ přesvědčivě vyhrálo parlamentní volby, nelze mluvit o skutečné podpoře této strany, poněvadž občané ji vní-

mají buď jako Putinovu stranu, kterou je třeba volit, pokud podporujete prezidenta, anebo stranu načasltva, tj. papalášů, které je třeba dát svůj hlas, pokud nechcete mít problémy. Ještě absurdnější byla situace s prezidentskými volbami. Sedmdesát procent Rusů volilo Dmitrije Medveděva, o němž vlastně věděli velice málo, s výjimkou jediné věci – má podporu Vladimira Putina. Všichni opoziční kandidáti, kteří by byli schopni udělat z prezidentské kampaně alespoň vzdálenou podobu skutečné politické soutěže, z ní byli pomocí různých právních triků vyřazeni.

Tento politický systém, který Medveděv zdědí po Putinovi, na první pohled zaručuje dnešní vládnoucí skupině časově neomezené setrvání u moci. Má to však háček. Základem dnešního ruského autoritářství není strach jako za Stalina, ani staletá tradice jako za Romanovců. Tímto základem je především politická apatie většiny ruského obyvatelstva plynoucí jak z únavy po bouřlivých 90. letech, tak ze spokojenosti se zlepšením ekonomické situace a růstem životní úrovně za Putina. Odstupující prezident a jím vytvořená „řízená demokracie“ alias umírněné autoritářství má mnoho příznivců, avšak málo skutečně oddaných stoupenců. Jakákoli vážnější krize by mohla odhalit křehkost tohoto systému, který spočívá pouze na byrokratické loajalitě a společenské pasivitě.

Ruský bonapartismus nedal uspokojivé odpovědi na některé otázky položené revolučním obdobím 90. let.

Pokud uznáme za revoluci to, co se v Rusku odehrálo během více než patnácti let po pádu komunismu, je Putin jejím krotitelem, takřka ruským Bonapartem. Nemá však na kontě oslnivá vítězství, pouze politickou stabilizaci a ekonomický růst. Nepřipomíná velkého Korsičana, ale spíše jeho šikovného, i když nepřilíš výrazného synovce Napoleona III. Medveděv zatím nemá ani na to. Může být úspěšný pouze v případě, když prokáže politický talent, dokáže vyjít ze stínu svého předchůdce, aniž by rozpoutal velkou politickou krizi. Nemůže se však opřít o současné politické instituce, protože ty vytvořil Putin a pro Putina a nejsou určené pro skutečně samostatnou existenci. Jsou jisté náznaky toho, že Dmitrij Medveděv má poněkud liberálnější názory než jeho předchůdce. Kdyby se rozhodl k postupné demokratizaci, mohl by narazit na odpor jak samotného Putina a jeho stoupenců, tak velké vrstvy státní byrokracie, která si zvykla na relativní pohodlí a blahobyt a nemá zájem o reformy. Medveděv se může stát spíše zajatcem Putinova systému než jeho novým vládcem.

Vzpomínky na Brežněva

Během nedávného setkání se západními partnery v Bukurešti slíbil Vladimir Putin, že s jeho nástupcem to „budou mít zajímavé, ale nikoli lehké“. Pokud dojde na Putinova slova, bude to znamenat pokračování rozporupných vztahů mezi Ruskem a Západem, této zvláštní kombinace partnerství a soupeření. Putinovo zahraničně-politické dědictví spočívá především v agresivnějším chování Ruska vůči jiným státům a razantním prosazování vlastních postojů. Jedná se však o zvláštní druh agresivity. Pokud přirovnáme politiku k fotbalu, nevypadá dnešní Rusko jako rychlý a nebezpečný útočník, připomíná spíše urputného, ale těžkopádného hráče, který si občas dovolí nějaký ten zakázaný zákrok a velice často si stěžuje na špatné zacházení ze strany rozhodčích. Rusko nemá ve světě moc přátel

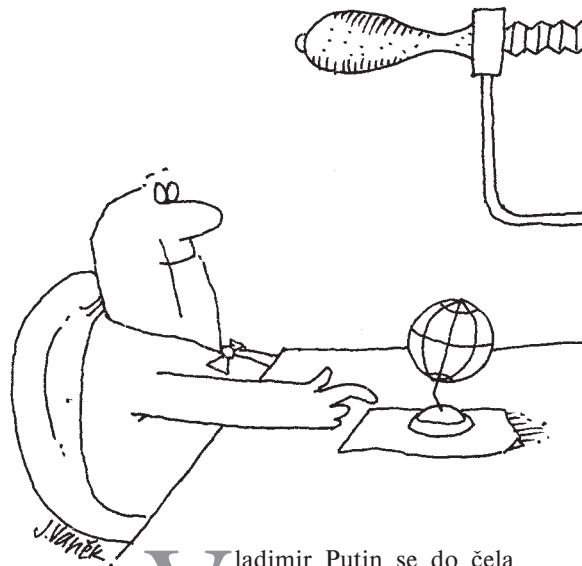
a spojenců. Ačkoli Kreml propaguje představu „Ruska, které se zvedá z kol“, lze mluvit pouze o částečném zvětšení ruského vlivu ve světové politice. Vztahy s většinou bývalých sovětských republik se za Putina výrazně zhoršily. Evropská unie zůstává největším obchodním partnerem Ruské federace, avšak politické vztahy mezi Moskvou a členy Unie jsou rozporupné. Zatímco Německo, Francie a Itálie jsou vůči Rusku docela vstřícné, Velká Británie a většina zemí střední Evropy mají obavy kvůli ruské plynové expanzi a kritizují Kreml za porušování lidských práv. Vztahy mezi Ruskem a Spojenými státy jsou také chladné, na čemž téměř nic nezměnilo skutečné nebo předstírané osobní přátelství Vladimira Putina a George W. Bushe. S Čínou se Rusku v posledních letech dařilo lépe, největší země světa se s tou nejlidnatější výrazně sblížila v hospodářské a vojenské oblasti. Jak tvrdí redaktor moskevského časopisu *Rusko v globální politice* Fjodor Lukjanov, „výsledky Putinovy zahraniční politiky lze považovat za docela skromné. Skutečné úspěchy jsou mnohem menší než převládající pocit vlastní úspěšnosti“.

Dědictví, které přebírá nový prezident Ruské federace Dmitrij Medveděv, není ani příliš těžké, ani moc oslnivé. Zdá se, že osm let Putinovy vlády byly pro Rusko obdobím jistého historického odpočinku, relativního blahobytu a klidu, který však již začíná připomínat nehybnost a zčnostatělost Brežněvovy doby. Ruský bonapartismus nedal uspokojivé odpovědi na některé otázky položené revolučním obdobím 90. let. Dnešní ruská stabilita je zavádějící, země stále potřebuje ekonomické a politické reformy. Zatím nelze odhadnout, za jakých okolností tyto reformy přijdou a jestli se to stane za vlády prezidenta Dmitrije Medveděva.

Jaroslav Šimov je běloruský novinář a historik.
J.Simov@seznam.cz

Magda Leichtová

Putin 2000–2008

Vladimir Putin se do čela Ruska postavil 1. ledna 2000, tehdy především jako náhrada za nemocného a zcela zdiskreditovaného Borise Jelcina. Do funkce nastoupil těsně poté, co útok čerstvě rozšířeného NATO proti Jugoslávii definitivně „zlomil vaz“ americko-ruskému „souznění“, jehož leitmotivy byly antikomunismus, demokracie a ekonomické reformy. Nahlíženo prizmatem zkušeností 20. století se tak rusko-americké vztahy dostaly na lépe známou půdu, která oběma stranám umožnila chovat se „standardně“ a oprostit se od křečovitých demonstrací vzájemného porozumění.

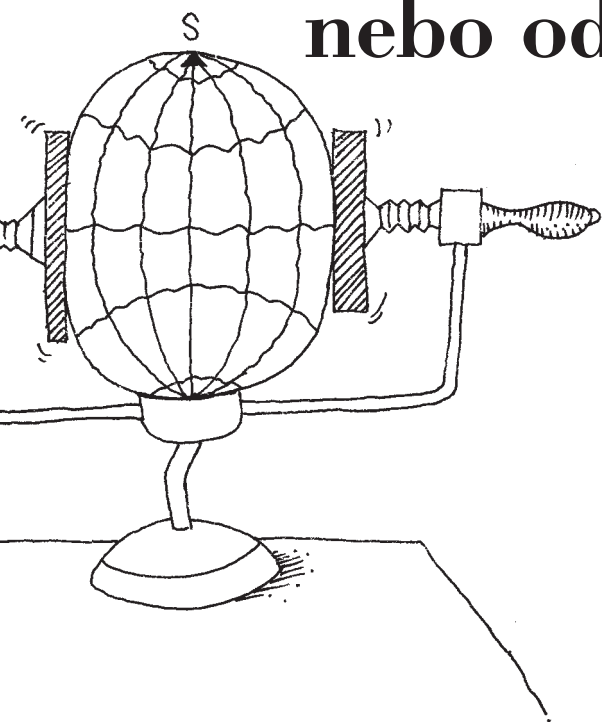
Obratné dítě štěstěny

V rétorické rovině dobře slyšitelná disonance mezi Moskvou a Washingtonem hrozila být pro Rusko velmi nepříznivou, pokud by se přelila do roviny faktické. Putin se však ukázal být „dítětem štěstěny“.

Michael Romancov

aneb Od chaosu ke stabilitě, nebo od demokracie

k autoritářství?

Když byl čínský ministr zahraničních věcí Čou En-laj dotázán, co si myslí o Velké francouzské revoluci, odpověděl prý, že se jedná o příliš čerstvou událost na to, aby se dala objektivně hodnotit. V tomto světle se pokus o zhodnocení právě končícího prezidentství Vladimira Vladimiroviče Putina nevyhnutelně musí jevit jako naprostá zhůvěřilost. Při vědomí rizik, která jsou s podobnou lehkovážností spojena, klade si tento text za cíl zdůraznit dle našeho názoru zásadní témata, která se prolínala celou Putinovou vládou a která změnila vnější obraz Ruska, a co víc, zřejmě i Rusko samotné. Rozhodli jsme se je symbolicky označit za demonstraci „prosperity a moci“ v politice zahraniční a „stability a jednoty“ v politice vnitřní.

Dvě události, z nichž ani jednu nemohl ovlivnit, dramaticky pozměnily kontext mezinárodních vztahů: zaprvé ceny energetických surovin začaly (a dodnes nepřestaly) rychle růst a zadruhé došlo k událostem 11. září 2001.

Prodej energetických surovin solventním zákazníkům však do ruské ekonomiky přivedl (zdánlivě) nevysychající řeku petrodolarů a politicko-ekonomické elitě napumpoval do „žil“ mimořádnou dávku testosteronu. Kdyby se totiž Rusko díky svému surovinovému bohatství neintegrovalo do světové ekonomiky, bylo by, stejně jako Sovětské Rusko ve 20. letech, odkázáno jen samo na sebe a své omezené lidské zdroje a hospodářské kapacity, takže by se opravdu stalo „Burkinou Fasso s raketami“, což není v ruském velmocenském myšlení přijatelná pozice.

Ve vztahu k 11. září je třeba vyzdvihnout mimořádně obratné počínání Putina a jeho diplomatů. Rychle a správně si uvědomili, že schopnost prosadit se v mezinárodní politice se odvíjí od dvou vzájemně propojených dimenzí: od vlastní síly, ale také od toho, jakou energii (a silou) disponuje protivník. Jedenácté září nikterak výrazně neomezilo síly USA, ale po Putinově bleskurychlé kondolenci (a nabídce pomoci) v zásadě vyprchala jejich asertivní energie do té doby vůči Rusku využívaná. Tato proměna samozřejmě nemohla negovat mocensko-politické důsledky rozpadu SSSR, ale

Známý a v Rusku hojně rozšířený názor, že demokracie se pro tuto zemi nehodí, se náhle nejeví tak nepochopitelný.

Washington začal Moskvu zcela respektovat jako jediné a suverénní centrum v rámci Ruské federace, což se nejviditelněji odrazilo na proměně amerického postoje vůči válce v Čečensku.

Díky kombinaci shora zmíněných faktorů začalo Rusko vystupovat v roli sebevědomé asertivní mocnosti, která v mezinárodním systému hodlá vyvažovat pozici Spojených států. Tento přístup deklarovalo i urychleným splacením svých dluhů u Mezinárodního měnového fondu, a tak se „zbavilo“ nejen dozoru MMF, ale i ponižující pozice země s půjčkou u mezinárodního společenství. Otázkou však je, na jak solidních základech tyto aktivity spočívají.

Ve vnější politice Ruské federace je evidentní, že mezi verbálním vymezením vlastní role a skutečným zahraničněpolitickým úspěchem je velký rozdíl. Takzvané barevné revoluce rozhodně nelze považovat za úspěch Kremlu, a čím dál od Moskvy, tím „hůř“. Na rozdíl od Jelcina Putin sice „nepřipustil“ další agresivní válku NATO, ale proti jeho rozšíření do Pobaltí byl zcela bezmocný, ostatně stejně jako v případě východního rozšiřování Evropské unie, i když to už Rusko zdaleka tolik „nebolelo“. V jedné z klíčových arén dnešních mezinárodních vztahů – na Blízkém východě –

sice Moskva dokázala „porazit Brusel“, ale pokusy o vyvážení vlivu Washingtonu, například navázáním (polo)oficiálních kontaktů s Hamasem nebo podporou (prý) čistě civilního jaderného programu Íránu, skončily neslavně. Otázkou proto je, zda se s určitým časovým odstupem za nejslavnější zahraničněpolitický počin Putinovy éry nebude považovat úspěšné prolobbování konání zimní olympiády 2014 v Soči.

Růžový obraz stability

V květnu 2004, na konci svého prvního prezidentského mandátu v projevu o stavu Ruské federace předneseném před poslanci obou komor parlamentu, Putin prohlásil, že Rusko je znovu – poprvé od pádu komunismu – jak politicky, tak ekonomicky stabilní zemí. Mezi největší úspěchy těchto prvních čtyř let Putinova prezidentství byl počítán nárůst příjmů obyvatelstva o 50 procent, pokles počtu lidí žijících pod hranici chudoby o 30 procent, zvýšení tempa růstu ekonomiky.

Podíváme-li se na deklarované úspěchy detailně, zjistíme, že reálný obraz ani zdaleka není tak „růžový“, jak by se nejen Putinovi, ale všem Rusům líbilo. Oficiální makroekonomické údaje uváděné Goskomstatem vypadají úžasně, jako příklad uveďme růst HDP, v letech 2002–2006 v průměru přes 7 procent; růst příjmů na hlavu ve stejném období ze 75 000 rublů na 188 000 rublů; setrvalý pokles inflace. Tento vzestup je prakticky zcela způsoben permanentním růstem cen energetických surovin (každé zvýšení ceny ropy o jeden dolar za barel údajně zvyšuje HDP země o 0,25 procenta). A zde je nutné připomenout, že na stanovení těchto cen na světových trzích Rusko nemá rozhodující vliv.

Výkony „největšího emirátu světa“ rázem přestanou vypadat tak impozantně, pokud vezmeme v úvahu jiné, rovněž oficiální, údaje dokazující trvalý pokles počtu obyvatel (roční pokles v průměru o 900 000 osob); rychlé zvětšování rozdílů v příjmech mezi nejbohatšími a nejchudšími obyvateli a regiony země. Jak trefně glosuje Norman Davies: „*V posledních letech se moskevské panorama zaplňuje stále výstavnějšími výškovými budovami, ale v zemi dosud neexistuje jediná silnice, která by vedla od západu až na východ...*“ Patrně největším

Nový prezident Dmitrij Medveděv přichází, ale jak moc vlivný zůstane jeho předchůdce Vladimir Putin?

Alexander Demianchuk, Globe Media/Reuters

problémem je zmíněný demografický propad, který ostatně sám Putin (spolu s korupcí a alkoholismem) označil za strategickou hrozbu, neboť Rusko se nyní – v době dlouhotrvajícího míru (!) vyliďňuje rychleji než většina zemí světa v době války. Pokud nedojde k nějakému zásadnímu obratu, pak kolem roku 2070 bude v Rusku žít pouhá třetina ze současného počtu obyvatel – zhruba 50 milionů lidí.

Ve vnitřní politice je pak významnou charakteristikou vlády odcházejícího prezidenta stabilizace ruské politické scény, což je zároveň proces, který produkuje nejkritizovanější nedemokratické rysy ruské politiky.

„Demokratické“ Rusko za vlády Borise Jelcina zažilo řadu více či méně závaž-

ných politických otřesů, které něčemu takovému zcela nepřivýklá postsovětská veřejnost sledovala s odporem a stále vzrůstající nedůvěrou. „Typicky demokratické“ politické handrkování mezi prezidentem a parlamentem o podobu nové ústavy vedlo k zásadní politické krizi, která vyústila v použití demokratické možnosti – referenda jako podkladu pro již druhé objevení se tanků v ulicích v rozpětí dvou let. Veřejný prostor, který po sedm desetiletí sloužil výhradně k manifestacím a deklaracím jednoty, se náhle změnil v arénu, kde si „každý mohl říkat a dělat, co chtěl“.

V zahraničí Rusko poznávalo, že o jeho vnitřních problémech nejenom všichni vědí, ale zejména, že sentiment k postavení

bývalé velmoci není silnou stránkou „nového světového pořádku“. Zahraničněpolitické neúspěchy stejně jako dehonestaci a vulgarizaci politiky na veřejnosti většina obyvatel velmi těžce nesla. Poté, co ekonomická transformace země dospěla od zcela zdiskreditované privatizace na počátku ke krachu rublu na konci devadesátých let, nezbyla prakticky jediná sféra, ve které by „nové“ Rusko mohlo splnit očekávání vlastních obyvatel. Do značné míry iracionální, ale přesto logické spojení veškerých těchto procesů pod nálepkou demokratizace nabízí prakticky jediné východisko. Pokud je tohle demokracie, pak děkuji, nechci. Rusové si svůj názor na demokracii teprve utvářeli a představu, že tak budou činit četbou klasických textů a studiem politických systémů evropských a severoamerických zemí, byla naivní. Postoj Rusů k demokracii se, stejně jako je tomu ve všech ostatních zemích bývalého východního bloku, zakládá především na osobní zkušenosti. Upřímná očekávání, která mohli do demokracie, i když z teoretického hlediska nesprávně, vkládat, jejich rozčarování ještě zhoršila. Známy a v Rusku hojně rozšířený názor, který je pro řadu zahraničních pozorovatelů pomyslným červeným hadrem, že demokracie se pro tuto zemi nehodí, se náhle nejeví tak nepochopitelný.

Jednota nade všechno

To vše otevřelo cestu Putinově strategii opírající se o již známé a vyzkoušené hodnoty, které po rozháraném období spojeném v ruské mysli s demokracií znovu získaly prostor, jak se prosadit. Zcela v duchu

ruské mocenské tradice byl zájem celku nadřazen nad zájem konkrétního jednotlivce. Tradiční hodnoty hluboce zakořeněné v ruské politické a kulturní imaginaci, jako je síla, jednota a láska k vlasti, pro kterou je nejen možné, ale – pokud je to třeba – i správné obětovat osobní výhody, nedaly zdiskreditované představě o demokracii šanci vyhrát. Ve světle shora zmíněných ekonomických výsledků se navíc jedná o zcela pragmatickou a výhodnou strategii, protože ačkoli se Rusku z makroekonomického úhlu pohledu nebývalé daří, pak ruský stát zatím nedokáže uspokojit aspirace a zájmy řady jednotlivých občanů a znatelně zlepšit jejich životní standard.

Důraz na zájmy celku a obnovená síla ruského státu vyvázaly Putina z nutnosti řešit a hasit konkrétní lokální problémy, kterých má Rusko ve většině myslitelných oblastí socioekonomického rozvoje téměř nekonečné množství, a umožnily mu postupně budovat novou jednotu země. Není náhodou, že kruhy kolem Putina přijaly za své motto kancléře Gorčakova, používané po prohrané krymské válce: „*Rusko se neizoluje a nemlčí, Rusko se soustřeďuje*.“ Trpělivá a usilovná práce ve společném jménu měla v blíže neurčeném časovém horizontu přenést úspěch a pokrok z centrální úrovně, kde se již nepopíratelně projevil, i na úroveň místní. Nekoordinovaný regionalismus, který Rusko zachvátil v 90. letech, kdy jediným skutečným svorníkem země zůstala potrubí ropovodů a plynovodů, neodolal soustředěnému náporu nové strategie. Správní centralizace země, označená odborníky jako tzv. mocenská vertikála, se stala formálním vyjádřením politické cen-

tralizace, která upevňuje základy, z nichž putinovské Rusko čerpá sebevědomí.

Nade všechno postavený a vyzdvihovalý princip jednoty se nevyhnutelně odrazil i na stavu embryotické ruské stranicko-politické scény. Jednotné principy, hodnoty a postupy personifikované v osobnosti prezidenta Putina, jenž očistil Rusko od chaosu jelcinovské epochy, byly zmaterializovány ve všudypřítomné politické formaci příznačně se pyšící titulem Jednotné Rusko. Názorová pluralita (a politické svobody) – ztotožněné s nevyhovující a nefunkční „demokracií“, tak byly potlačeny ve prospěch tradičního chápání veřejného prostoru (a debaty ve veřejném prostoru) jako místa symbolické demonstrace „správných“ hodnot a (národní) jednoty, která daleko lépe vyhovuje představám veřejnosti. Ti, co nesusouhlasí, lhotejnost zda organizování v legitimních politických stranách či na platformě občanských aktivit, jsou ostrakizováni, zastrašováni a jejich názory či vliv jsou oficiálními místy marginalizovány. Na závěr ještě malou, leč výmluvnou, „kuriozitu“: jedním z největších hříchů jelcinovské epochy bylo rozkradení (údajného) sovětského bohatství prostřednictvím privatizace, jehož výsledkem byla ekonomická a politická moc tzv. oligarchů. S nejsilnějším z nich, Michaelem Chodorkovským, se Putin rázně, tvrdě a „spravedlivě“ vypořádal, což ve společnosti zanechalo velmi pozitivní ohlas. Podle posledních informací však v současném ruském parlamentu zasedá 13 procent z 87 ruských dolarových miliardářů. Ruský parlament se tak stal „nejbohatším“ tělesem tohoto typu na světě, jež privilegované skupině poslanců a senátorů poskytuje něco mimořádně cenného – imunitu.

Zdroje

- Aslund, Anders: How the Capitalism Was Built. (Cambridge University Press), 2007
- Davies, Norman Europe East and West. (Jonathan Cape), 2006
- Legvold, Robert (ed.) Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past. (Columbia University Press), 2006
- Lynch, Allen, C.: The Realism of Russia's Foreign Policy. In: Europe-Asia Studies, (Jan., 2001)
- Malia, Martin: Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991 (Argo), 2004
- White, Stephen; McAllister, Ian: Putin and His Supporters. In: Europe-Asia Studies, (May, 2003)
- Oficiální elektronické stránky Goskomstatu (Федеральная служба государственной статистики) dostupné na: <http://www.gks.ru/>

Magda Leichtová působí na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni. leicht@kap.zcu.cz

Michael Romancov působí na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií na Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze a na Institutu politologických studií UK FSV v Praze. romancov@vsvs.mv.cz

Libor Dvořák

Být Židem v Rusku...

Když slavný ruský spisovatel Alexandr Solženicyn (zejména po návratu z amerického exilu občas viněný z antisemitismu) před pár lety považoval za nutné se s problémem rusko-židovských vztahů nějak osobně poprat, napsal velké historicko-publicistické dílo nazvané *Dvě stě let spolu*. O tom, jak citlivé a ne-jednoduché je to téma, svědčí i jedna z prvních recenzí na toto dílo z pera známého ruského polyhistoricky vzdělaného publicisty Lva Anninského, který mimo jiné napsal: „Už název téhle knihy stačí k tomu, aby obě strany popudil.“

Univerzální antisemitismus

Ono solženicynské „spolu“ se ovšem za ta dvě století dosti zásadně proměňovalo (i když podstata jakéhosi univerzálního antisemitismu zůstávala a zůstává táž). V dobách carského Ruska musela většina Židů žít za tzv. čarou osídlení, konkrétně při jihozápadní a západní hranici Ruska, tedy v pásu sahajícím od tehdejší Besarábie a Ukrajiny přes polská území patřící k Rusku až po Litvu. Ne zcela přesná čísla mluví o tom, že v carském Rusku žilo 5,5–6 milionu Židů. Kromě vymezeného území, kde se směli zdržovat, zápolili s mnoha dalšími ústrky: Přestože třeba na Ukrajině tehdy žili ve městech a tradičně patřili k nejvzdělanějším občanům, nesměli pracovat ve státní správě.

První světová válka jejich postavení ještě zhoršila – již dříve dosti běžné pogromy byly ještě častější a některé statistiky uvádějí, že během přesídlování Židů, které na pokyn carské vlády probíhalo v letech 1914–1915, jich na 100 000 zahynulo. Jiný statistický údaj říká, že za první světové války bojovalo na půl milionu Židů v carské armádě, ale i v této jistě chvaly-hodné roli obránců vlasti se velké důvěře úřadů a velitelů netěšili.

Není proto divu, že Židé přivítali buržoazně-demokratickou ruskou únorovou revoluci z roku 1917. Z ní vzešlá Proza-

timní vláda provedla hned po pádu romanovského impéria řadu radikálních změn, mezi něž patřil i zákon, který rušil dosavadní praxi náboženských a etnických ústrků. Pravda, tato vláda i její reformy byly hodně prozatímní, protože již v říjnu téhož roku moc v Rusku uchvátili bolševici. Následovala krutá léta občanské války, která jako obvykle v podobných situacích Židy samozřejmě taky nešetřila.

Zajímavé je, že ačkoli komunistická moc problémy židovského obyvatelstva Ruska jen zkomplikovala, mezi prostými, hlavně venkovskými Rusy antisemitskou zášť dále prohloubila. Bylo to způsobeno zejména faktem, že v nejužším bolševickém vedení bylo Židů opravdu hodně a pro obyčejného ruského člověka, který bývá antisemitským citěním poznamenán víceméně automaticky, pak slovo „Žid“ často splývalo s pojmem „bolševik“. Nejlépe to ostatně mívají spočítáno antisemité. Na internetové stránce s hodně napovídajícím názvem *Národní vzdělávací institut* se v materiálu s tentokrát již zcela jasným titulem *90 let židovlády v Rusku* dočítáme, že mezi 22 členy prvního Leninova vládního

kabinetu bylo 17 Židů. Lidé jako Trockij, Sverdlov, Kaganovič, Zinovjev, Kameněv, Radek a další samozřejmě byli židovského původu, ale sami sebe považovali především za revolucionáře a internacionalisty. Nejpodstatnější na této kategorii lidí je, že prakticky všichni zemřeli během 30. let na popravišti nebo v gulagu.

Stalinovi bratři a sestry

Možná je to paradox, ale jistou úlevu z hlediska společenských ústrků (podobně jako kupříkladu pro pravoslavnou církev)

Pokud jsi v dnešním Rusku bohatý Žid, přinejmenším nestrkej nos do politiky.

znamerala pro Židy Velká vlastenecká válka. Stalin své slavné oslovení „bratři a sestry“, jímž zahájil první velký válečný rozhlasový projev na počátku července 1941, jistě vztáhl i na

ně. Není divu – válečný průmysl, a zejména technický vývoj, potřeboval doslova každou hlavu, a těch židovských bylo v ruské, respektive sovětské vědě tradičně hodně.

Konec války znamenal i konec jistých liberálních nálad, dá-li se tomu vůbec takhle říkat. Už koncem 40. let začínají kampaně typu té „proti kosmopolitismu“, s níž se svezl například i zřejmě nejnada-

Zatčení oligarchy židovského původu Michaila Chodorkovského jako by vystihlo postoj rozšířený mezi mnoha Rusy, že za zbídačení země v 90. letech mohou Židé.

Tatyana Makeyeva, Globe Media/Reuters

nější ruský hudební skladatel 20. století Dmitrij Šostakovič. (Zajímavé na tom je, že právě Šostakovič byl zároveň důležitou rekvizitou Stalinovy výkladní skříně – často se podepisoval pod nejrůznější režimní prohlášení a až do své smrti byl na Západě často považován za integrální součást sovětské propagandistické mašinérie). Poválečné pronásledování sovětských Židů vyvrcholilo smutně proslulým procesem s „vrahy v bílých pláštích“, tedy se židovskými lékaři, kteří údajně měli usilovat o Stalinův život. Tuto kampaň, která s největší pravděpodobností měla předznaménávat další protizidovské útoky a čistky ve státním a stranickém aparátu, přerušila až Stalinova smrt (mimořádně – přes veškeré dohady a v Rusku tolik frekventované fámy zcela přirozená).

Zmírnění antisemitských štvanic jistě přinesl XX. sjezd KSSS, na němž Nikita

Chruščov přednesl svůj tajný projev, účtující s přehmaty období kultu osobnosti. Židé v té době přestali být přímo napadáni, ale slavná „pátá kolonka – národnost“ v kádrových dotaznících, a především v občanských průkazech, kam Židé museli svůj původ uvádět (a za jeho případné zatajení mohl následovat dosti přísný trest), fungovala i v této době. Ostatně svěbytnou ukázkou toho, jak obávaná byla tato kolonka a každá zmínka o ní, je i slavná odpověď Vladimira Žirinovského na otázku, z jakých poměrů pochází. Vladimír Volfovič šalamounsky uvedl: „Matka Ruska, otec právník.“

Rehabilitace a nové útoky

Zajímavá byla z tohoto zorného úhlu 80. léta minulého století: Brežněvův režim totiž rozhodl, že občané židovského původu, kteří o to oficiálně požádají, se budou

moci ze země vystěhovat. Pravda, obvykle to stálo hodně úsilí a často i nemalé peníze a tito vystěhovalci si navíc mohli s sebou vzít jen 20 kg věcí, ale přesto se v této době ze země hlavně do Izraele a USA vystěhovalo nejméně půl milionu ruských Židů. Přesná čísla asi nebudou známa nikdy, protože s touto vlnou se tehdy svezla značná část sovětských občanů nežidovského původu, kteří tuto akci pochopili jako šanci komunistický ráj konečně opustit.

Zajímavý je jistě vývoj posledních dvaceti let. Gorbačovova perestrojka Židy přirozeně rehabilitovala a faktem je, že na počátku 90. let se osobnosti židovského původu prosazovaly na velice široké frontě médií počínaje a nejvyššími vládními institucemi konče. Uprostřed 90. let ale jako by se v karikované podobě opakovala situace se silným židovským za-

stoupením v porevoluční bolševické nejužší špičce: Tentokrát se ovšem významní židovští podnikatelé ujímají spíše vlády ekonomické, když v roce 1996 finančně podpoří prezidentskou kampaň Borise Jelcina. Právě tehdy jsou faktickými vládci země tzv. oligarchové, mezi něž patří lidé jako Vladimir Gusinskij, Boris Berezovskij, Michail Chodorkovskij a další, velmi často židovského původu. Prostý Rus tedy zbídacení země z přelomových 90. let opět připsal Židům.

A bezprostřední současnost? Židé (přínejmenším viditelně) pronásledováni nejsou, ale i velmi důslední antisemitští počtáři musejí uznat, že v Putinově epoše z nejvyšších státních institucí prakticky vymizeli. Uvěznění Michaila Chodorkovského v roce 2003 bylo sice vysvětleno jako tvrdý, leč oprávněný a spravedlivý zásah proti oligarchům, ale židovští bankéři a velkopodnikatelé, poučení zkušenostmi pánů Rusinského a Berezovského, si to jistě vysvětlili po svém: Pokud jsi v dnešním Rusku bohatý Žid, přínejmenším nestrkej nos do politiky. Nu a chceš-li mít úplnou jistotu, vše v Rusku prodej a odstěhuj se někam jinam, kde neplatí ani „pátá kolonka“, a hlavně ani její duch, který se v zemi jako Rusko vykořeňuje podstatně hůř než příslušná formální administrativní opatření...

Libor Dvořák je redaktorem Českého rozhlasu 6.

ldvorakm@cro.cz

Karel Svoboda

Ruská ekonomika po odchodu co se co ne a co zbývá

Asi nikdo nezpochybní fakt, že ruská ekonomika během působení prezidenta Putina dosáhla velmi vysokého růstu. Dokonce i jeho největší kritici toto uznávají, sporným bodem jsou pak spíše příčiny tohoto růstu. A není divu, zdá se, že Vladimir Putin byl do značné míry „dítětem štěstěny“.

Rusko prožilo v srpnu roku 1998 obrovskou finanční krizi, kdy se v důsledku odlivu kapitálu do bezpečnějších oblastí zhroutil pyramidový systém krátkodobých státních obligací (GKO). Vláda byla fakticky na devadesát dní nucena zastavit výplaty zahraničních dluhů. Ruský rubl spadl ve své hodnotě na čtvrtinu, země prakticky neměla na vyplácení důchodů a jiných plateb. Zároveň zbankrotovalo mnoho finančních domů, které investovaly své prostředky do krátkodobých obligací.

Ačkoli se momentální důsledky zdály být zničující, země prokázala obrovskou schopnost regenerace. Navíc, co bylo z krátkodobého hlediska vnímáno jako katastrofa, ukázalo se být z delší perspektivy výhodou. Devalvace ruského rublu pomohla jak ruským vývozcům, kteří se mohli lépe prosazovat na zahraničním trhu, tak i domácím dodavatelům, kteří se prakticky nemuseli bát konkurence ze strany dovozců. Krach finančních institucí pomohl do jisté míry pročistit prostředí, neboť právě zkrachovalé instituce se zabývaly nikoli úvěrováním ekonomiky, ale spíše spekulacemi. V neposlední řadě se povedlo prosadit několik nepopulárních opatření, protože ve světle krize byla jejich nutnost snadno vysvětlitelná. Podařilo se například zavést výrazně pří-

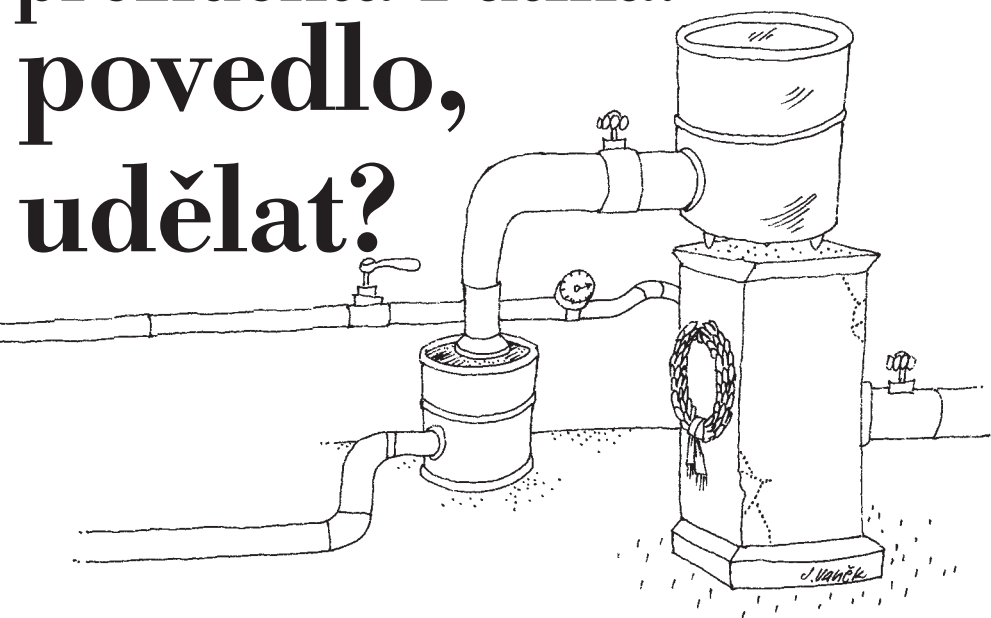
snější rozpočtovou politiku. Příjmové stránce pomohl růst cen ropy.

Hospodářská politika Vladimira Putina

Z předchozích řádek lze pochopit, že se před nástupem Vladimira Putina sešlo hned několik velmi výhodných událostí, které novému prezidentovi výrazně ulehčily život. Na druhou stranu by nebylo korektní tvrdit, že jen a pouze tyto okolnosti zapříčinily ruský hospodářský růst. Okamžitě po svém nástupu zahájil prezident Putin celou sérii liberálních reforem. Jejich společným jmenovatelem by mohlo být zjednodušování. Tak byl výrazně zjednodušen celní systém, kdy ze systému několika desítek sazeb byl zaveden systém čtyř základních sazeb. Tím se výrazně omezovala možnost celních úniků.

Pravděpodobně nejprogresivnějším opatřením ale bylo zavedení rovné daně ve výši 13 procent v roce 2001. Rusko získalo suverénně nejnižší sazbu mezi zeměmi, které se k podobnému kroku odhodlaly. Stačí si jen připomenout, že Slovensko Mikuláše Dzurindy stanovilo její výši na 19 procent. Vedle toho byla snížena i daň podniková z 35 na 24 procenta. Specifickou situaci představují daňové odvody z příjmů z těžby ropy. Ty jsou stanovovány každý měsíc s ohledem na cenu ropy

prezidenta Putina: povedlo, udělat?

na světových trzích. Pro duben 2008 byla cena stanovena na 340 dolarů za tunu.

Závažným úkolem, který musel nový prezident vyřešit, bylo, co udělat s „nadbytečnými“ příjmy z prodeje ropy. Rusko se dlouhodobě potýkalo s vysokou mírou inflace a nalití nových finančních prostředků do ekonomiky mohlo tuto situaci jen zhoršit. Na začátku roku 2004 byl

tedy zřízen Stabilizační fond, který měl plnit hned několik funkcí. Vedle pojistky proti případnému poklesu cen ropy měl také zabránit přílivu peněz do ekonomiky. Při ceně nad 27 dolarů za barel se příjmy z ropy nepřesouvaly do rozpočtu, ale do Stabilizačního fondu. Ten na konci roku 2007 dosáhl výše závratných 157,3 mld. dolarů. Na konci ledna 2008 byl fond rozdělen na dvě části, Fond národního blahobytu (FNB) a Rezervní fond (RezF). Ty se budou lišit jak zaměřením, kdy FNB má fungovat jako zhodnocování kapitálu pro budoucí generace, zatímco RezF vytváří záruku proti nepříznivému vývoji cen ropy, tak i způsobem, jakým jsou vytvářeny. Rezerv-

ní fond by měl dosahovat výše odhadovaného HDP, všechny ostatní prostředky jsou přemísťovány do Fondu národního blahobytu. Rozdíl je i v možnosti použití prostředků, kdy sice oba fondy mají jako hlavní zadání bezpečnost investic, a tedy mohou investovat pouze do nejvyšších cenových papírů, nicméně pro Fond národního blahobytu jsou pravidla o něco mírnější. Pro oba fondy ale platí zá-

da, že všechny prostředky musejí být investovány v zahraničí.

Podobné použití finančních prostředků samozřejmě naráželo na poměrně silnou opozici, hlavně s ohledem na prosincové volby do Státní dumy. I přes opatření, která měla zabránit populistickým krokům ze strany jednotlivých poslanců, tedy zavedení tříletého plánování státního rozpočtu, se nepodařilo kreativitu zákonodárců v utrácení peněz úplně zablokovat. Rusko tak výrazně povolilo rozpočtovou disciplínu, kterou se mu do té doby dařilo poměrně dobře plnit.

Pro celou dobu Putinovy vlády se nedařilo splnit primárně jeden úkol, a sice kon-

trolu inflace. Prakticky každý rok se její míra dostávala nad stanovený cíl. V roce 2007 dosáhla její celková úroveň 11,9 procenta, tedy vysoko nad požadovanými osmi procenty. V říjnu 2007 bylo překročeno k naprosto bezprecedentnímu kroku, k „dobrovolnému“ zmrazení cen sociálně významných potravin. Tento krok měl spíše deklarativní efekt, k výraznému snížení nedošlo. Důvodem je hlavně samotná příčina zvýšené inflace, tedy celosvětový růst cen potravin. V současné době je opatření prodlouženo až do května, nicméně ani tento termín nemusí být poslední.

Pro první vlně reform, které probíhaly zhruba do roku 2003, vyhlásil prezident Putin přechod k nové kvalitě reform. Hlavní posun představovalo odklonění od reform ekonomické struktury k reformám sociálním. Takzvané Národní projekty, které byly vyhlášeny v roce 2005, měly přinést změny do čtyř oblastí ruské společnosti, zdravotnictví, zemědělství, bytového fondu a vzdělání. Dohledem nad národními projekty byl pověřen budoucí prezidentský kandidát Dmitrij Medveděv.

Diverzifikace ekonomiky

Rusko se stále potýká s jednostranným zaměřením hospodářství na těžbu a prodej surovin. Ve snaze o změnu daného stavu jsou do země lákány zahraniční investice, hlavně do neenergetického sektoru. Přímé zahraniční investice jen za rok 2007 dosáhly podle různých odhadů 40–48 mld. dolarů. Toto číslo znamenalo růst o 95 procent oproti roku 2006, ještě o něco větší růst byl zaznamenán právě v roce 2006 oproti roku předchozímu. Jedinou vadou na kráse je fakt, že investice směřují primárně do surovinového a energetického sektoru.

Zároveň dochází ke vstupu státu do investičního procesu. Podle zákona o strategických odvětvích, který byl sice iniciován již v roce 2005, ale projednáván je až v roce 2008, bude vstup zahraniční firmy do podniku ze strategického sektoru při koupi podílu nad 50 procent podléhat schválení speciální komise pod předsednictvím premiéra, u podniků surovinového sektoru je hranice již 10 procent. Striktnější pravidla platí pro zahraniční státní firmy. Ačkoli znějí podmínky restriktivně, stanovení přesných podmínek,

stejně jako vyjmenování všech 42 strategických sektorů, primárně ze zbrojařství, lze považovat za pozitivní krok k vyšší průhlednosti, na druhou stranu se seznam zdá být poněkud široký.

Zákon přirozeně neplatí retrospektivně, nicméně strategické postavení některých sektorů a jejich následná ochrana jsou součástí hospodářské politiky prezidenta Putina již delší dobu. Vytlačování podnikatelských skupin jako první postihlo masmédiu, největší rozmach ovšem přišel s útokem na ropnou společnost Jukos a jejího majitele Michaila Chodorkovského. Spory o směr vývozu produkce Jukosu mezi státem a firmou a připravované propojení sloučené firmy Jukos-Sibněř s americkou Chevron Texaco byly pro osud ve své době nejbohatšího Rusa minimálně stejně důležité jako jeho politické angažmá. Z Ruska jsou postupně vytlačovány i další společnosti, ať již pod zámkou ekologických standardů, nebo daňových kontrol. V poslední době je podobnému útoku vystavena společnost British Petroleum, podnikající v Rusku jako součást TNK-BP. Neznamená to, že by zároveň nebyly lákány do surovinového sektoru zahraniční investice, ale jejich příchod se odehrává už za nových, pro ně výrazně méně příznivých podmínek.

Odvětví, která byla vybrána k záchraně jako strategická, jsou zpravidla organizována do velkých komplexů. Tak se stalo například s leteckým průmyslem, nanotechnologiemi, atomovým průmyslem, založena byla Rozvojová banka atd. Za vším stojí velmi jednoduchá úvaha. Pouze takto sloučený velký podnik je schopen hrát v globálním měřítku významnou roli a bránit se proti zahraniční konkurenci. Na druhou stranu ale takové vytváření superkombinátů strategického určení s sebou nese obrovská rozpočtová rizika. Stát prakticky ztratí nad nimi kontrolu, nicméně jejich případné ztráty bude nucen tak jako tak hradit.

Rusko ve světové ekonomice

Rusko se jako vzrůstající velmoc snaží také aktivně vstupovat do mezinárodní obchodní výměny. Hlavní vliv si přitom udržuje v postsovětském prostoru, a to nejen díky cenám zemního plynu. Ten zatím dostáva-

ly téměř všechny státy v oblasti za výrazně preferenční ceny, přičemž jejich protislužby se daly označit slovem symbolické. Rusko v současné době prosazuje daleko tvrdší přístup, kdy za své suroviny požaduje evropské ceny. Krize v letech 2005/6 ve vztahu s Ukrajinou či 2006/7 s Běloruskem byly s oblibou svalovány na ruský imperialismus, nicméně reálně šlo o zavádění standardních hospodářských vztahů, kdy namísto nefinančních protislužeb a složitého systému protiúčtů funguje výrazně jednodušší systém na sebe nevázaných plateb. Pro země SNS je tato politika možná nepřijemná, ale jediná možná pro navázání rovnoprávných vztahů.

Narovnání obchodních podmínek je také důležitou součástí ruského vyjednávání o vstupu do Světové obchodní organizace (WTO). Rusko se o vstup snaží již od roku 1994 (tehdy ještě GATT) a jednání se zatím zdají být nekonečná. V cestě stála dlouhou dobu složitá jednání se Spojenými státy, jež se týkala problematiky finančních služeb, stejně tak s Evropskou unií. V posledním případě Rusko souhlasilo s postupným zvyšováním vnitřních cen zemního plynu až na evropskou úroveň do roku 2011, přičemž přesná formulace dohody zní „na úroveň ceny, která pokrývá veškeré náklady spojené s těžbou, zpracováním a následnou přepravou ke koncovým zákazníkům a také průměrný zisk společnosti“. Nyní čekají na Rusko komplikované rozhovory s Gruzii (jednání byla obnovena) a dalšími partnery. Daleko větší problém by ale mohl pro Rusko znamenat vstup Ukrajiny do WTO, plánovaný na červen 2008. Příslušné ratifikační listiny mají být podepsány v květnu, samotný vstup probíhá po třiceti dnech od jejich podpisu. Mezi Ruskem a Ukrajinou je stále ještě několik nedorozuměných sporů, takže Ukrajina by mohla teoreticky ruský vstup blokovat.

Zdroje

- Obzor osnovnych pokazatelej, EEG Ministerstvo finansov, 13. března 2008
- BOFIT Russia statistics a BOFIT Weekly (www.bofi.fi)
- Rossia dogonjajet Kitaj, (Banki.ru) 10. ledna 2008

Nové výzvy

Dmitrij Medveděv nastupuje za výrazně jiné situace, než za které nastupoval Vladimir Putin. Velkou otázkou bude již samo rozdělení funkcí v silném tandemu prezident–premiér. Zatímco Vladimir Putin si volil premiéry spíše jako vykonavatele svého rozhodnutí, nelze čekat, že stejnou roli přijme na premiérském postu i pro sebe.

Ruská ekonomika v současné době roste rychlým tempem, jen za rok 2007 vzrostlo HDP o 8,1 procenta, do země přicházejí stále noví investoři, bankovní sektor začíná plnit svou funkci prostředníka. Dokonce se už i světové firmy začínají zaměřovat na dosud v Rusku neznámou skupinu, tedy střední vrstvu. Zdá se tedy, že ekonomika nemá jinou šanci než růst.

Na druhou stranu působí i nepříjemné vlivy, které by mohly idylu narušit. Stále se zvětšují rozdíly mezi regiony, nedaří se omezit korupci, inflace se stále pohybuje ve vysokých hodnotách. Je také otázkou, jak bude pokračovat světová finanční krize. Rusko je sice proti ní oproti jiným rozvíjejícím se ekonomikám dobře zajištěno svými devizovými rezervami, ale i tak by mohla představovat velkou nepříjemnost. V neposlední řadě jsou zde rostoucí výdaje ze státního rozpočtu, které převáží již v roce 2009 (podle některých odhadů dokonce již v tomto roce) do schodku.

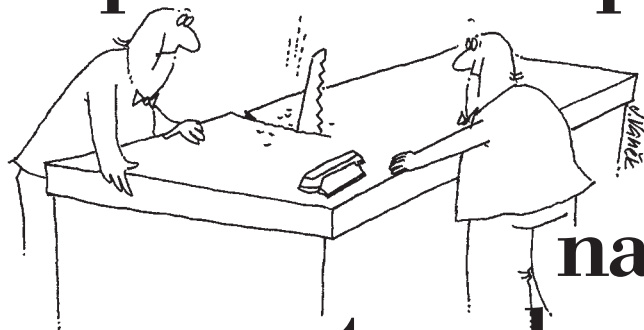
Ani přes popsané reformy se nedá říci, že by Rusko mělo všechno za sebou. Část reformu se zastavila a již několik let nepostupuje i přes velkou naléhavost. O to bude mít prezident Medveděv těžší pozici než jeho předchůdce. Vysvětlit Rusům, že i přes skvělé výsledky ekonomiky musí sáhnout k nepopulárním opatřením. Bude jen na něm, jestli to zvládne.

Článek vznikl za podpory Výzkumného zámeřu Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy č. MSM0021620841.

Karel Svoboda je interním doktorandem na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze a analytikem Asociace pro mezinárodní otázky.

swoboda@iol.cz

„Abychom mohli Rusko považovat za partnera, musí i Rusko nabídnout partnerskou tvář...“

...říká diplomat a politik **Luboš Dobrovský** v rozhovoru s Robertem Schusterem pro Mezinárodní politiku.

Vladimir Putin odchází po osmi letech z prezidentského úřadu. Jak se Rusko za jeho vlády změnilo?

Mohu se zmínit pouze o některých rysech výsledků Putinovy politiky. Ale bylo by možná přesnější, kdybych místo o „politice“ hovořil o výkonu moci. Politika je přece něco, co vyrůstá z kvalifikovaného programového sporu, který se odehrává v parlamentu, prostřednictvím voleb, programů politických stran. V Rusku tomu tak není. Politické strany byly v průběhu Putinova prezidentování až příliš často vytvářeny uměle, ad hoc před volbami. A to s programem zásadně podporujícím programově mocenské cíle prezidenta Putina a jeho kremelské administrativy. Mimochodem to je velice zvláštní instituce – do jisté míry ne plně ústavní. Její představitelé jsou jakýmsi supervizory politické aktivity všeho a všech.

Prezidentské administrativě se podařilo podřídit přímému výkonu prezidentské moci všechny gubernátory, justici, představitele podnikatelské sféry, samozřejmě Státní duma a vládu. Ta konečně je v Rusku jmenována prezidentem bez ohledu na výsledky parlamentních voleb.

Prezidentovi nakloněný parlament zrušil některé výrazně demokratizující zákony, které zdědil Putin po svém předchůdci Borisi Jelcinovi. Byly to například přímá volba gubernátorů nebo účinný systém druhé komory, Rady federace. Tím posílil Putin svou výkonnou moc a vytvořil to, čemu říká „vertikála moci“. Její podstatou je, že prezidentovo politické rozhodnutí je bez jakékoli debaty závazné pro všechny, které Putin jmenoval. A on jmenuje či alespoň neodvolatelně jmenuje všechny, kdo nějakým způsobem v Rusku představují moc.

Kromě toho vytvořil Putin soubor jakýchsi „nadgubernátorů“ – představitelů prezidenta v jednotlivých oblastech, a tím ještě víc omezil přímý výkon gubernátorů. Takže celý systém, který měl v jelcinovském období naději stát se systémem demokratického vládnutí, se proměnil ve výkon moci realizovaný úředníky, jež stanovil prezident.

Dalším vnitropolitickým výsledkem je pozitivní růst ekonomiky. Nedávno se však k ekonomickým výsledkům kriticky vyslovili i někteří ministři a ekonomičtí poradci. Tvrdí,

že je to růst velmi křehký, protože je založen v rozhodující míře na vysoké ceně energetických surovin, které Rusko v obrovském množství těží a dodává zejména do evropských zemí. Vedle tohoto pouze dočasně pozitivního výsledku v ekonomické oblasti je tady něco, co by nás mělo přímo děsit, a to je postupné postátňování či renacionalizace vybraných velkých podniků. Do nebe volajícím příkladem je případ Jukosu, jehož šéf a zakladatel Michail Chodorkovskij byl odsouzen k dlouholetému vězení za to, že se pletl do politiky. To mělo vyvolat a vyvolalo strach u ostatních ruských kapitalistů, jimž se podle mě ne zcela spravedlivě a pejorativně říká oligarchové. Ti se pak začali chovat opatrněji než Chodorkovskij, jenž dával poněkud hlasitě najevo svůj kritický postoj k režimu. Podnikatelé, boháči jako Viktor Vekselberg, Roman Abramovič, Oleg Děripaska a další se rozhodli, že pro ně bude výhodnější dát najevo, že nemají žádné politické ambice a že jsou připraveni napomoci plánům, jež vzejdou z Putinovy kremelské administrativy.

Do jaké míry se může podařit novému prezidentovi Dmitriji Medveděvovi oprotit se od Putinova dědictví?

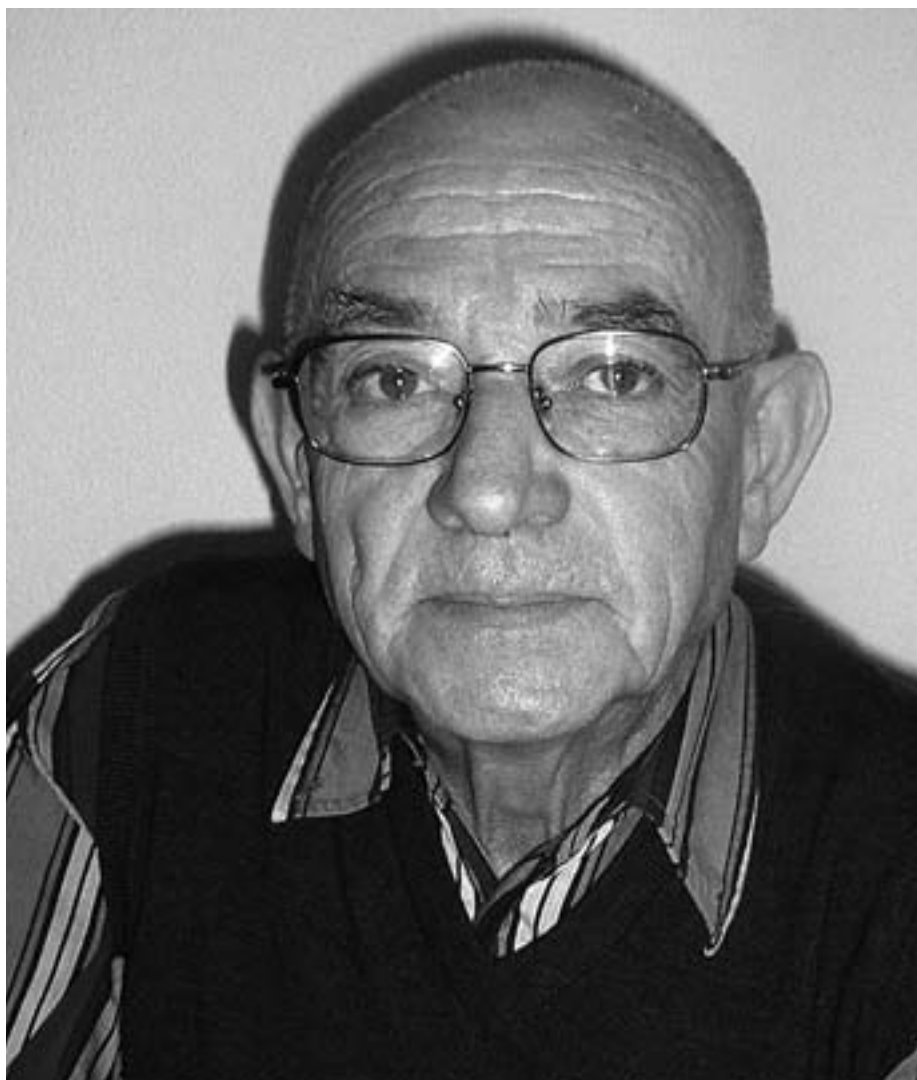
Putinův vertikální mocenský systém má obrovskou setrvačnost a neočekávejme, že může být ze dne na den změněn. Některé jeho rysy mají dokonce tak výraznou ideologickou konotaci, že budou muset být zachovány, aby nevznikl dojem, že nový prezident odstupuje od zásadní politické orientace Ruska. Putin získal svou mocensko-politickou sílu zejména tím, že se opíral o dvě tradičně v Rusku významné silové struktury – jednak o tajné služby, z nichž sám vyšel, a pak o armádu. Podnítil druhou čečenskou válku, a umožnil tak armádě napravit ostudu z porážky z války první, kterou nešťastně a krutě vedl ještě Jelcinův ministr obrany Pavel Gračov. To získalo Vladimíru Putinovi podporu armády. Když však později zjistil, že ministr obrany Sergej Ivanov získává příliš významnou mocenskou pozici, učinil krok, kterým ho zbavil přímého vlivu na armádu a dosadil do jejího čela civilistu Anatolije Serdjukova. Armáda to pocítila jako své ohrožení a Generální

štáb ruské armády je nyní se svým ministrem v ostrém konfliktu. Z Ivanova učinil prezident prvního místopředsedu vlády. Rafinovaně postavil Medveděva, který již byl prvním místopředsedou vlády, proti Ivanovovi, čímž oba konkurenty oslabil. Oba, Medveděv i Ivanov, byli považováni za prezidentské kandidáty a konkurenční spor mezi nimi posiloval samozřejmě Putina jako arbitra. Premiérem jmenoval Viktora Zubkova, v podstatě politicky bezvýznamného státního úředníka, šéfa finanční správy. I o něm se hovořilo jako o možném kandidátovi. To vše posílilo Putina jako člověka, který jediný v tom konkurenčním sporu tří kandidátů může rozhodnout o svém nástupci. To se také stalo. Vstup Serdjukova na ministerstvo obrany vedl přímo k výbuchu napětí mezi Generálním štábem a civilním vedením ministerstva. Spor se rozhořel do takových rozměrů, že oslabil armádu jako jednoho z významných politických činitelů. Tím Putin před svým odchodem z prezidentského úřadu vytvořil napětí, v němž může být arbitrem opět jedině on sám jako budoucí premiér. Tím znovu prakticky stoupne jeho politická síla, jeho moc v nové funkci a nový prezident bude na jeho rozhodnutích a jeho vlivu závislý i zde, v silových strukturách.

Pro ruskou vnitřní politiku byla v posledních letech příznačná koncentrace moci a rozhodovacích procesů do jednoho centra. Došlo k něčemu podobnému i v zahraniční politice?

Ruská zahraniční politika byla řízena z jednoho centra vždy, i za Jelcina. Rozdíl vidím v tom, že Jelcinova zahraniční politika byla politikou relativně tolerantní. V jeho době nebylo tak frekventované heslo, které budu parafrázovat: „Ruská federace má právo na to, aby byla světovou velmocí.“

Rusko charakterizovalo svou zahraniční politiku v době Putinově a už i předtím za Primakova jako politiku, která směřuje k vytvoření multipolárního světa. Není dost jasné a srozumitelné, co si ruští politici pod pojmem „multipolární svět“ představují. Rusko je stále ještě pod vlivem starých geopolitických teorií a usiluje znovu a znovu o obnovení respektu ke svým zá-

jmům, zejména v oblastech, které se dostaly do jeho ekonomicko-politického a vojenského vlivu jako „výsledek druhé světové války“. To je podle mého názoru základní, imperiální princip ruské zahraniční politiky a je v jistém smyslu výrazem určité ruské programové slabosti. Jeho součástí je i další princip ruské zahraniční politiky, kterým je trvalé vyhledávání nepřátel ruských národních zájmů. Kdybychom se pokusili najít obsah pojmu ruské národní zájmy, zjistíme, že v žádném ruském dokumentu nejsou definovány. Nicméně jsme trvale informováni, že jsou ohroženy a to, jak tvrdí ruská obranná doktrína, třemi hlavními nepřáteli: 1. Spojenými státy, 2. Severoatlantickou aliancí, a teprve 3. mezinárodním terorismem. Tento princip uchovávání a pojmenování nepřítelů byl zejména v Sovětském svazu úspěšně vyzkoušen jako sjednocující síla.

A postaví-li se do čela toho proudu označujícího hrozby tak sofistikovaně a prakticky uvažující pragmatik, jako je Vladimir Putin, dostane se mu obrovské podpory veřejnosti.

Dmitrij Medveděv ovšem, na rozdíl od Putina, nepochází z tradičních silových struktur. Bude se muset ucházet o jejich podporu?

To, že se stává prezidentem Dmitrij Medveděv, a nikoliv Sergej Ivanov, je nepochybně lepší a zaručuje pravděpodobně větší respekt k právu v Rusku a na mezinárodní scéně mírnější dikci. Kdyby se stal Putinovým nástupcem Ivanov, dal by se předpokládat rychlý konkurenční konflikt mezi odcházejícím a nastupujícím prezidentem. Pokud snad bude existovat mezi Putinem a Medveděvem nějaký spor o rozsah pravomocí, nepůjde ale-

spoň zpočátku o konflikt, jehož podstatou by byl konkurenční boj. Z mého pohledu je zajímavé, že Medveděv byl jediný z nejvyšších ruských představitelů, který se dostal do otevřeného sporu s ideologem Putinovy administrativy Vladyslavem Surkovem. Surkovovo jméno je spojováno s termínem tzv. „suverénní demokracie“, tzn. demokracie se specifickými rysy, jež bude respektovat ruské tradice, čímž se bude lišit od našeho pojetí. Byl to právě Dmitrij Medveděv, který se proti této ideologické deformaci obsahu pojmu demokracie veřejně ohradil. Řekl, že pro něho existuje jen jedna demokracie a ta je bez přívlastku. To napětí tam je a už dnes se projevuje nejenom vůči Surkovovi, ale vůči mnoha lidem v kremelské administrativě. Dochází k velkým personálním přesunům. Přesuny se dotknou i jiné oblasti: gubernátoři, kteří byli až dosud řízeni prezidentem a jeho administrativou, budou pravomocně převedeni na premiéra, který je bude řídit. Otázka je, zda je bude také navrhovat. Dosud to byla kompetence prezidentova.

Takže lze očekávat i změnu dosavadního politického systému země, jemuž dominoval silný prezident?

To sotva. Dočkáme se však ještě jednoho formálního triumfu, který si Putin připíše k dobru. Bude spočívat v tom, že on jako premiér a zároveň šéf nejsilnější politické strany, která má v Dumě dokonce ústavní většinu, bude mít k dispozici nejen výkonnou, ale i zákonodárnou moc v Rusku. Jsem přesvědčen, že pokud tak neučiní Putin sám, tak lidé z jeho okolí to budou prezentovat jako výrazné posílení demokratického principu. Konečně bude premiérem člověk, kterého do vlády vyneslo vítězství v parlamentních volbách. To je ovšem jenom hra, protože Putinova strana Jediné Rusko není stranou, která by vznikla spontánně. Byla vytvořena uměle ad hoc pro potřeby parlamentních voleb. Tak říkajíc z moci úřední. Takže očekáváme, že ve hře na demokracii, kterou hraje Putin už dlouho, bude teď pokračovat v trochu jiném postavení a s jinými argumenty, než tomu bylo dosud. Rád bych, abychom si na to dali pozor, abychom viděli, že to bude hra. A hra to bude do té

doby, dokud budou státní orgány bránit skutečným, spontánně vzniklým stranám s jinými programy než prokremelskými ve vstupu do parlamentu. Kromě Komunistické strany Ruska není v Dumě skutečná politická opozice. Mironovova strana Spravedlivé Rusko, jež se vydává za opozici, je jednak politicky bezvýznamná a svou „opozičnost“ vyjádřila programem, jehož základním bodem bylo prodloužení délky prezidentského období. Také Žirinovského Liberální demokraté nejsou žádnou opozicí. Sice se chovají skandálně, ale hlásují vždy pro Kreml. Charakteristické pro politický život v Rusku je, že se žádná liberální politická strana – např. Svaz pravice

cových sil (SPS) nebo Jabloko – nedostaly do parlamentu. Stát, jeho byrokraté jim na popud Kremlu vytvořili tolik formálních překážek a tak je šikanovali, že se tyto politické strany nemohly ani registrovat. Mocenské orgány je nepřipustily k volbám. A teď ovšem budeme slyšet, že Putinovi se podařilo změnit princip rozhodování a že to už nebude prezident, kdo bude rozhodovat o sestavení vlády, ale Duma, tedy demokraticky zvolený orgán zákonodárné moci. A prezident bude beze změn v ústavě ve svých kompetencích přirozeně oslaben. Přesun kompetencí do Bílého domu, do sídla vlády bude pokračovat, a to spíš na základě dohody než na základě změny ústavy. Takže moc opět bude v jedné ruce, teď tedy v ruce premiérových, tudíž opět v ruce Putinových. Teprve poté, až se změny osvědčí, přesněji, až si na to všichni zvyknou, může dojít ke změně ústavy.

Objevily se různé spekulace, že by se Putin mohl po nějaké době zase vrátit do prezidentského úřadu. Já to považuji za nepravděpodobné. Jestli se mu podaří ve spolupráci s Medveděvem dosáhnout toho, že rozhodující prezidentské pravomoci, které byly ruskému systému vyčítány jako nedemokratické, budou převedeny na vládu,

pak se nemusí vracet. A teprve v závěru toho stěhování by mohlo dojít k některým formálním změnám ústavy. Bylo by to formálně snadné, protože Jediné Rusko disponuje potřebnou ústavní většinou. V jistém smyslu by to mohlo být vnímáno jako pozitivní změna, pokud by se do Dumy dostaly i liberální politické strany.

Může z tohoto vývoje nějakým způsobem profitovat i regulérní opozice?

Politická opozice, která se formovala na bázi politických stran s určitým liberálním programem, se bohužel nedostala do parlamentu a byla postupně zahnána do pozice disentu. Jakkoli si nesmírně vážím Garriho Kasparova a lidí,

kterí ho obklopují, mám pocit, že nelze dlouhodobě a trvale budovat politickou pozici pouze na bázi výtek vůči vládě a odporu vůči moci a jejímu politickému programu. Musí být nakonec nabídnuto něco pozitivního. To, co by dávalo naději, by bylo obnovení pozitivních politických programů stran, jakou jsou třeba SPS nebo Javlinského Jabloko. Stejně tak by byl určitou nadějí i bývalý premiér Michail Kasjanov. Ten má však problém s tím, že je až příliš spojen s předchozí mocí. Já ho poměrně dobře znám a musím říct, že podle mého názoru to je člověk, který by mohl docela rozumně posílit principy ruské demokracie v evropské stylu a smyslu, kdyby se jeho strana dostala do parlamentu. Zatím tam ale liberálové a demokraté nejsou a hned tak tam nebudou. Budou to mít také velmi těžké i se svým financováním.

Vposledních osmi letech jsme také často viděli záběry Putina v doprovodu pravoslavných kněží, nebo prezidenta stojícího v pravoslavném chrámu před ikonou. Pokoušel se tím dát svému režimu nějakou novou ideovou základnu?

Posledních osmi letech jsme také často viděli záběry Putina v doprovodu pravoslavných kněží, nebo prezidenta stojícího v pravoslavném chrámu před ikonou. Pokoušel se tím dát svému režimu nějakou novou ideovou základnu?

To nezačal Putin. S tím přišel už Jelcin, který spolu s moskevským starostou Jurijem Lužkovem nechal obnovit moskevský chrám Krista Spasitele jako sym-

Politická opozice, která se formovala na bázi politických stran s určitým programem, se bohužel nedostala do parlamentu a byla postupně zahnána do pozice disentu.

bol nového spojení politické a církevní moci ve smyslu nové ruské národní identity. Za tím vším je jedno velké hledání duchovní ideje; Rusko trvale hledá smysl své existence, hledá svou identitu, hledá *raison d'État*. Jelcin dokonce svého času vypsal soutěž na vymezení ruské státní ideje. Nic z toho nebylo, protože něco podobného buď historicky existuje, nebo to neexistuje. Rusko hledá duchovní rozměr své existence v pravoslaví a já to považuji za neuvěřitelně nebezpečné, zejména, když patriarcha Alexij II. řekne veřejně, že misijní činnost katolické církve ve východních částech Ukrajiny má stejnou povahu jako rozšiřování NATO na Východ. To jsou výroky, které strašně nebezpečně spojují církev se státním aparátem. Vidím to jako nebezpečné také proto, že v pravoslavné církvi se setkáváme s geopolitickými představami, které jsou z našeho hlediska velmi riskantní a mají imperiální konotace. Konečně jiné imperiální prvky nalezneme i u vynikajícího ruského Solženicyna. I on bohužel trvá na představě, že Rusko duchovně bez pravoslaví a teritoriálně bez Ukrajiny není Ruskem; že Rusko nalézá svou podstatu ve starých církevních tradicích a v obščině a trvalosti a nedotknutelnosti území nejen ruského, ale i dobytého. Tím vším se Rusko zdržuje na cestě k demokracii euro-amerického stylu. Pravoslavná církev opravdu není církví podporující demokratické principy. V posledních letech se stalo při státních svátcích přímo rituálem, že státníci pociťují potřebu objevit se v kostele a dát najevo, že i oni jsou věřící, že tím jsou spojeni s lidem. U lidu je to ovšem záležitostí těch, kteří vyznávají jednoho Boha a jednoho cara – tzn. princip jednoho místa, kde se rozhoduje o všem. Církev posiluje vědomí, že občané získávají své svobody, své existenční možnosti díky blahovůli státu. Církev nevidí stát jako zařízení, které si občané zřizují, aby jim sloužil. V jejím pojetí je to opačně, podobně jako u ruské byrokracie a u valné části současné politické reprezentace. Stát je tu od Boha a jak se ukazuje, tak vůdce, který stojí na vrcholu státní pyramidy a chodí do kostela, je tím, kdo přináší svému lidu radosti, požitky, blaha.

Církev v Rusku podporuje autoritativní principy vládnutí.

Máme mít my, občané České republiky, z Ruska strach?

Strach je možná silné slovo, ale měli bychom konečně začít výrazněji diplomaticky pracovat, jak v Evropské unii, tak v Severoatlantické alianci, abychom zejména dosáhli nějakého společného přístupu k Rusku jako k partnerovi, který je pro všechny stejně přijatelný i stejně riskantní. Jde o to, aby Rusové nezneužívali svého výhodného postavení jako exportérů energetických surovin, abychom dosáhli toho, že kontrakty na zmíněné dodávky bude uzavírat Evropská unie a že všelijací Ficové a jiní politici osleplí z Putinových úspěchů nebudou moci spolu s Gerhardem Schröderem, kdysi německým kancléřem, nyní zaměstnancem ruského Gazpromu, posilovat pozici Ruska. Musíme se bránit ruským pokusům na vnášení svárů mezi členy EU a posilování evropských protiamerických postojů. Měli bychom si uvědomovat, že tak, jak to teď vypadá, je to v mnoho ohledech riskantní. Jestliže nedosáhneme jednotného postoje vůči naší a polské účasti na protiraketovém systému, posílíme negativní momenty ruské zahraniční politiky a oslabíme svou věrohodnost ve vztahu k našim skutečným spojencům. Zatím jsme nedosáhli společného postupu, společné politiky vůči Rusku. Nemyslím, že to má být postoj nepřátelský. Není třeba Rusko ani ponižovat, ani izolovat. Jenže máme-li mít s Ruskem vztah partnerský, musíme být společně tak silní, aby nás silné Rusko muselo považovat za partnera nikoli proto, že o to stojíme, ale proto, že to jinak nepůjde. Nemůže to být tak roztržité, jak o to bohužel ruská zahraniční politika nyní zejména v ekonomicko-obchodní oblasti výrazně stojí.

Měli bychom mít i my tady v České republice nějakou vlastní koncepci, jak přistupovat k Rusku – třeba s vědomím toho, že máme nějakou historickou zkušenost, ale že třeba nejsme v bezprostředním sousedství Ruska?

Myslím, že určitou strategii už máme. Jde o to, abychom posílili naši diploma-

tickou aktivitu nikoli snad přímo vůči Rusku, ale zejména vůči našim spojencům v institucích, jichž jsme členy. Domnívám se také, že výroky našeho ministra zahraničí Karla Schwarzenberga v té věci naší pozici vůči Rusku definují dosti přesně. Václav Havel mnohokrát, ještě jako prezident, vyjádřil ve svých vystoupeních na summitech NATO náš postoj vůči Rusku takto: Abychom mohli Rusko považovat za partnera, musí i Rusko samo nabídnout partnerskou tvář. Zatím ji nenabízí. Naopak, nabízí výhrůžky, nejružnější arogantní požadavky a občas i činy, které se nás dotýkají buď přímo, nebo nepřímo. Mám na mysli určitý druh vydírání prostřednictvím manipulací s dodávkami energetických surovin. Třeba úvahu o zrušení ropovodu Družba, obcházení Polska a Ukrajiny plynovodem v Baltu apod. Přímě se nás to sice nedotýká, ale můžeme v tom spatřovat možnost, že to bude použito i vůči nám, pokud se to Rusku hodí. O výhrůžkách raketovými údery jsem se již zmínil. To je nepřijatelné a je naším úkolem o té nepřijatelnosti ruského vyhrožování přesvědčit naše spojence.

Naše zahraniční politika směřuje k tomu, abychom získali od Ruska záruky, a aby i Rusko se chovalo partnersky. K partnerskému postoji patří i to, že nás Rusko, jako člena NATO, ve svých obranných dokumentech přestane nazývat nepřítelem. Jaké může být partnerství s někým, kdo ve vás vidí nepřítele? Takže náš postup vůči Rusku by se měl obejít bez agresivity, ale s většími požadavky na to, aby s námi už konečně přestali jednat jako s někým, kdo jim byl kdysi podřízen, či s někým, koho chtějí zastrašit.

Luboš Dobrovský je

novinářem a překladatelem z ruštiny a polštiny. V 70. a 80. letech publikoval v samizdatu. Po roce 1989 vstoupil do politiky, byl náměstkem ministra zahraničních věcí ČSFR (v roce 1990), ministrem obrany ČSFR (1990–1992) a vedoucím Kanceláře prezidenta republiky (1992–1996). V letech 1996–2000 byl velvyslancem České republiky v Ruské federaci.

Rusko po Putinovi

1 Je dnešní Rusko podle Vás demokratickým státem, v němž fungují instituce a občanská společnost podobně jako v tradičních demokraciích západní Evropy?

JP: Všude ve světě se vlivem prudké technologické modernizace společnosti mění i formy demokracie. I ona se vyvíjí, zdokonaluje, ale i sofistikuje. Je zákonitě ve zrychlujícím se historickém pohybu a ten tkví v dynamické proměně infrastruktury společnosti. Rusko má co dohánět, ale po chaotickém jelcinovském desetiletí se zvedá ekonomicky i sociálně a právní podstata demokratických pravidel už tu je silnější, než o jaké bylo ještě skoro nemyslitelné snít třeba za Gorbačova. Srovnávat to se západním světem je jako měřit všechny podle Prokrustova lože.

JŠ: Ne. Do demokratických standardů Západu má momentálně Rusko, bohužel, ještě hodně daleko. A poslední volby – jak prezidentské, tak parlamentní – jsou toho více než zřetelným příkladem. Stejně tak ale určitě není na místě srovnávat dnešní Rusko s pořádky, které v zemi vládly v kterémkoli období existence Sovětského svazu. Škála nedemokratických režimů je poměrně pestrá. Vždy záleží na referenčním rámci, v němž poměrujeme. V kontextu postsovětského prostoru si Rusko, i pokud jde o tolik kritizovaný stav občanské společnosti, podle mého názoru zdaleka nevede nejhůř.

2 Znamenalo podle Vás uplynulých osm let, kdy stál v čele Ruska Vladimir Putin, návrat k tradičnímu pojetí výkonné moci, jak bylo typické pro předchozí období ruských dějin?

JP: Po srpnu 1998 reálně hrozil zánik Ruska. Občanská válka byla na spadnutí.

Putin si musel klást jako prvořadý úkol zabránit rozpadu státu, a to se „tradičním pojetím výkonné moci“ řešit nedalo. Proto v postupu vůči jednotlivým problémům a regionům musel improvizovat a jednat „ad hoc“. Z hlediska psychologicko-morální orientace obyvatelstva tvrdě přehodil výhybku od marxismu k pravoslaví. Ve

Jan Petránek

Z hlediska psychologicko-morální orientace obyvatelstva tvrdě přehodil výhybku od marxismu k pravoslaví.

vládní praxi razí principy pragmatismu. Kapitalistické Rusko se tak bude dál modernizovat, ale s ohledem na sociální dimenzi.

JŠ: V jistém smyslu ano. Tento posun ovšem nevnímám výlučně negativně. Po letech Jelcinova „bezládi“, jež v důsledku otrásl samotnými základy ruské státnosti, pokládám Putinův příklon k autoritářskému pojetí výkonu moci v zemi, jako je Rusko, za celkem přirozenou a logickou etapu vývoje. Věřím, že nastoupená cesta modernizace se může v dlouhodobém horizontu ukázat jako slučitelná se Západem.

3 Souhlasil byste s tvrzením, že Česká republika se v posledních letech stala znovu sférou ruského vlivu?

JP: Česko se stalo v posledních letech sférou vlivu kdekoho, jak Západu, tak Vy-

Jan Šír

Do demokratických standardů Západu má momentálně Rusko ještě hodně daleko.

chodu. Ale ruský vliv je tu ve srovnání s jinými strategickými – hospodářskými a politickými hráči – minimální. Teď se k nám ovšem dostává prosazování ruských zájmů v kombinované mezinárodní podobě (jako uplatnění různých německo-ruských firem, italsko-ruských a v další mezinárodní směsi). Politický vliv Ruska v Česku je minimální, protože zločin z roku 1968 rozmetal všechny naše dřívější sympatie vůči Moskvě tak, že z nich nezbylo nic kloudného, na čem by se daly obnovit. Ale bylo by chytré stavět další vzájemné vztahy na

pragmatické vzájemnosti a nenechávat velký ruský trh jiným.

JŠ: Ne. Česká republika je hodnotově i geopoliticky pevně ukotvena v euroatlantickém společenství, ačkoli některé kroky naší vlády tomu možná nenapovídají. Rusko každopádně má v Česku důležité zájmy, které se úměrně konsolidaci domácích poměrů nezdráhá prosazovat na mezinárodní scéně. Přes české území procházejí hlavní sítě tranzitních ropovodů a plynovodů. Česko s jeho geografickou blízkostí, „srozumitelností“ prostředí, celkově stabilním klimatem skýtá rovněž vynikající předpolí pro průnik ruského kapitálu na Západ. Rozmístění americké radarové základny v Česku, o jejímž zřízení se dnes již zdá být rozhodnuto, považuje Rusko přímo za bezpečnostní hrozbu. Postoj Prahy se tak, byť poněkud „nezaslouženě“, dostává na přední místa agendy jednání mezi Washingtonem a Moskvou.

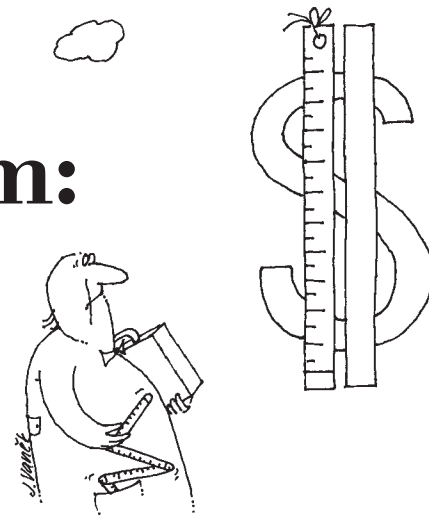
Jan Petránek je novinář a publicista. petranek.jan2@volny.cz

Jan Šír působí jako doktorand a vědecký pracovník Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze.

jan.sir@amo.cz

Prohloubení ekonomických reforem: podmínka růstu indického hospodářství

Libor Žídek

Indie oslavila v loňském roce šedesáté narozeniny. Tato skutečnost byla v Indii důvodem k oslavám, nicméně ekonomická situace má (i přes zlepšení v poslední době) daleko k přehnanému optimismu. Podle parity kupní síly je sice indická ekonomika třetí největší na světě, ale životní úroveň obyvatel je stále velmi nízká. A druhá velká rozvojová země – Čína – se Indii hospodářsky každoročně vzdaluje. Následující příspěvek analyzuje současnou situaci indické ekonomiky a hledá příčiny tohoto stavu.

Základní charakteristika

Indickou federaci tvoří 29 států a šest svazových teritorií. Země je sedmou největší zemí na světě s rozlohou 3,3 milionu čtverečních kilometrů. Indie je druhou nejlidnatější zemí a její populace trvale roste. Od roku 1980 se zvýšila ze 666 milionů na přibližně 1,1 miliardy v roce 2005. Tempo růstu obyvatel se ovšem snižuje. Pokud v 50. letech připadalo na jednu ženu v průměru téměř šest dětí, v současnosti jsou to (podle OSN) necelé tři (United Nations, 2007). Přes 80 procent populace se hlásí k hinduistickému náboženství, přibližně 13 procent k islámu, kolem dvou procent ke křesťanství a podobný počet tvoří i Sikhové.

Indie je stále velmi chudá země – v roce 2004 zde žilo 35 procent obyvatel s méně než jedním dolarem na den. Relativně nízký je i indický HDP na osobu – dle parity kupní síly dosáhl v roce 2004 asi 3 140 dolarů – tedy přibližně polovinu čínského. Míra negramotnosti dosahuje téměř 40 procent. Přitom negramotnost mezi ženami je mnohem rozšířenější než mezi muži – v roce 2001 jen necelých 48 procent žen umělo číst a psát, oproti tomu tyto schopnosti mělo přes 73 procent mužů. Ženské platy také dosahují jen třetiny mužských.

V roce 2003 pracovalo stále 60 procent obyvatel v zemědělství, 12 procent v průmyslu a 28 procent ve službách. Podíl zemědělství na HDP však nedosahuje ani 20 procent. Oproti tomu sektor služeb se na vytváření indického HDP podílí šedesáti procenty. Na vzdělání země vydává 3,3 procenta HDP, což je jen o málo více než tři procenta vydávaná na zbrojení. Není proto překvapující, že v posledním Human development indexu se Indie umístila na 126. místě ze 177 zemí. Závažným problémem země je i korupce – Index vnímání korupce podle Transparency International řadí Indii (spolu s Čínou) na 72. místo na světě.

Liberalizační reformy přinesly růst ekonomiky

Příčiny zaostalosti Indie – podle našeho názoru – lze rozdělit na dvě skupiny. V první skupině jsou některé institucionální charakteristiky indické společnosti, které jsou rozvoji na překážku – jde například o kastovní systém, fatalismus, korupci, nepotismus nebo vliv náboženství. Některé z těchto aspektů se mimo jiné projevují velmi konzervativním přístupem obyvatel.

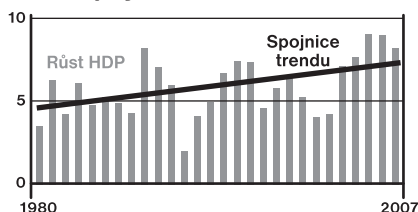
Vedle těchto faktorů však můžeme najít i příčiny v uplatňované hospodářské politi-

ce. Po získání nezávislosti se země orientovala na Sovětský svaz, což se projevilo primárně v hospodářské rovině (politicky zůstávala země po většinu období na demokratických základech). Hospodářská politika byla v důsledku založena na protekcionismu, silné regulaci, státních intervencích a plánování – Indie měla například i Státní plánovací komisi a uplatňovala pětileté plány.

Strukturální krize a inflace v 70. letech vedly jen k prohloubení regulace mezd i cen. Ekonomický růst byl slabý. Již v polovině 80. let se vlády Indíry Gándhiové a následně jejího syna Rádžíva Gándhího odhodlaly k určitým reformám – došlo k liberalizaci dovozů, omezení státních regulací i zásahů do cen, či poklesu byrokratického zatížení. Byly také uplatněny podněty pro stimulaci exportů. Hlavní liberalizační reformy však byly uskutečněny až po roce 1991. Kochhar uvádí, že v tomto období došlo k další liberalizaci podnikání, omezení státních monopolů, uvolnění přílivu přímých zahraničních i portfoliových investic. Výrazně se liberalizoval i sektor služeb – například vstup zahraničních bank na indický trh. Pokročila také liberalizace dovozu včetně eliminace dovozních licencí a redukce netarifních překážek. Celní sazby se (mimo potravin) snížily ze tří set procent v roce 1990 na dvacet procent v roce 2004 a patnáct procent v roce 2005.

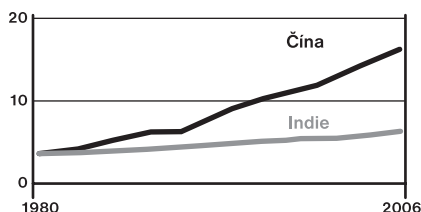
Právě tyto reformy jsou příčinou vzestupu indické ekonomiky. Podle OECD měla země ve třech dekadách do roku 1980 udržitelný (neinflační) růst jen ve výši 3,5 procenta, ten se po uskutečněných reformách zvýšil až na osm procent v současnosti. Zvýšilo se i tempo růstu HDP na

Graf 1: Meziroční růst HDP v Indii mezi lety 1980 a 2007 (%) a spojnice trendu

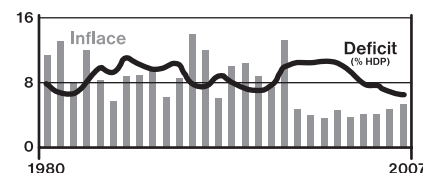
Zdroj: IMF: World Economic Outlook Database, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/index.aspx (15. 10. 2007)

Graf 2: Podíl čínské a indické ekonomiky na světovém HDP (v %)

Zdroj: IMF: World Economic Outlook Database, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/index.aspx (15. 3. 2007)

Graf 3: Růst cenové hladiny (%) a deficit veřejných rozpočtů (% HDP) v Indii mezi 1980–2007

Zdroj: IMF: World Economic Outlook Database, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/index.aspx (15. 10. 2007), Reserve Bank of India: www.rbi.org.in/home.aspx (28. 3. 2007), vlastní výpočet.

osobu z 1,2 procenta v 70. letech na tři procenta v letech 80. a na průměrných 3,9 procenta v následující dekádě. Zvýšení tempa růstu indické ekonomiky je dobře patrné i na grafu 1.

V důsledku ekonomického vzestupu klesá i procento chudých obyvatel. Za posledních deset let se chudoba snížila o 10 procentních bodů. Podle se také mezi lety 1999–2004 poprvé od získání nezávislosti snížil absolutní počet lidí žijících v chudobě (dle národní definice).

Změny se odehrávají zejména na mikroúrovni. Velmi pozitivní vliv na vývoj indické ekonomiky má liberalizovaný sektor služeb. Indie má v současnosti podle WTO jeden z nejvyšších podílů služeb na svém exportu 36,7 procenta (zbytek tvoří zboží). Například u České republiky tvoří služby jen 12,1 procenta; u Spojených států 28,3 procenta a u Číny 8,8 procenta. Příkladem exportu služeb jsou indiští počítačová experti, kteří jsou celosvětově vyhledáváni. OECD odhaduje, že Indie byla v roce 2006 čtvrtým největším exportérem informačních technologií, zatímco ještě v roce 2003 obsadila šestnáctou příčku. Indie je vedle toho také žádanou destinací pro outsourcing: díky znalostem angličtiny se do země stěhují například call centra z USA.

Reformy z počátku 90. let byly tedy úspěšné a přispěly ke zvýšení schopnosti indické ekonomiky růst. Ale tempo růstu stále nedosahuje čínského. Vzestup čínského hospodářství daleko přesahuje indický, jak můžeme vidět i v grafu 2. Ještě v roce 1980 byl podíl čínské a indické ekonomiky na světovém hospodářství srovnatelný. Čínský podíl však začal následně strmě růst a indický

stagnoval. Z grafu je také patrné, že ke zvyšování indického podílu dochází víceméně až po reformách na počátku 90. let.

Limity ekonomického růstu

V indickém hospodářství došlo od 90. let k pozitivním změnám, které byly pro nastartování dlouhodobého ekonomického růstu dostatečné. Nicméně indický růst má své limity. Ty se podle OECD projevují v posledních dvou letech, kdy ekonomika sice rostla o více než devět procent, ale tento růst zvýšil inflaci a přinutil centrální banku zvýšit úrokové sazby. Z toho lze vyvodit, že indická ekonomika je schopna přibližně osmiprocentního růstu bez vzniku inflačních tendencí.

Kde hledat příčiny? Některé spočívají v nedotažených reformách, kde se projevuje nedostatek politické vůle pro jejich pokračování. Po volbách v roce 2004 stanul v čele vlády Manmohan Singh, strůjce reformem z počátku 90. let. Ani on ovšem nedokáže prosadit jejich další rychlý postup v současné politické situaci. Koalice vedená Indickým národním kongresem sestavila jen menšinovou vládu a její činnost závisí na podpoře Levicové fronty, což je skupina levicových stran v čele s marxistickou Komunistickou stranou Indie.

Jaké jsou konkrétní překážky vyššího růstu? Problematická je celková úroveň regulace a vysoká míra byrokratizace v ekonomice. Podle posledního Indexu ekonomické svobody se země umístila na 69. místě. A nízkých příček dosahuje právě v oblastech regulace. Podobně i v databázi Světové banky – Doing Business je Indie z pohledu snadnosti podnikání až na 120.

místě. Pokud chce někdo například začít podnikat, musí provést třináct úkonů, které trvají v průměru 33 dnů. Počet úkonů se přitom od předchozího roku zvýšil o dva. Pro srovnání uvedme, že nejrychlejší založení firmy je v Austrálii, kde jsou zapotřebí jen dva úkony a procedury trvají pouhé dva dny! Indické regulace omezují ochotu podnikat, a tím i vytvářet pracovní místa.

Reformy se navíc prakticky nedotýkají trhu práce, který tak zůstává stále značně regulovaný. Indie se podle OECD potýká s mnohem většími překážkami na trhu práce než jiné vznikající trhy i než vyspělé země. Analýza Světové banky – Doing Business řadí Indii v oblasti regulace trhů práce až na 85. místo, což není překvapivé, protože například podnikatelé s více než 100 zaměstnanci musejí, pokud chtějí propouštět, žádat vládu o povolení. Celkem pochopitelně proto váhají

Zdroje

- Gwartney, J., Lawson, R.: Economic Freedom of the World, 2007.
- Kochnar, K. a kol.: India's Pattern of Development: What Happened, What Follows?, 2006.
- Kunešová, H. – Cihelková, E. a kol.: Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy. Praha, 2006.
- OECD: Economic Survey of India 2007.
- Transparency International: Corruption Perceptions Index 2007.
- UNDP: Human Development Report 2006.
- WTO: International trade statistics 2006.
- World Economic Outlook Database.

i s najímáním pracovní síly. Podle OECD je to jeden z důvodů, proč je většina firem malých – 87 procent zaměstnaných pracuje v podnicích s méně než deseti zaměstnanci, ve srovnání s pěti procenty v Číně. U malých firem se nemohou projevit úspory z rozsahu a ani se nezapojí nejnovější technologie.

Jiným problémem je státní vlastnictví. Privatizace postupovala v 90. letech jen velmi pomalu. I v současnosti firmy, jež vlastní stát, vytvářejí 38 procent formální (nezemědělské) produkce. OECD přitom odhaduje, že soukromé firmy jsou o třetinu produktivnější než firmy státní. Nutná je pochopitelně i hlubší reforma zemědělského sektoru, který je velmi neefektivní.

Horší institucionální prostředí se projevuje i na relativně nízkém (byť rostoucím) přílivu přímých zahraničních investic. A ani obchod stále nehraje zcela tak významnou roli jako v případě Číny.

Podíl exportu na HDP dosahoval v roce 2004 19 procent, oproti tomu v Číně 34 procenta. Nicméně i tento výsledek znamená velký posun od sedmi procent, jež tvořily exporty v roce 1990. Pozitivní je i skutečnost, že primární suroviny tvoří jen 26 procent exportu – zbytek jsou výrobky.

Hlavním exportním partnerem byly v roce 2006 USA, ovšem jejich podíl jen mírně převyšoval 17 procent, na dalších místech byly Spojené arabské emiráty, Čína a Velká Británie. Největší podíl na indických dovozech měla Čína s podílem 8,5 procenta.

Ke stabilitě ekonomiky nepřispívá stav veřejných financí. Rozpočty jsou trvale výrazně schodkové, a to i přes silný růst ekonomiky v posledních letech. Fiskální situace by se ovšem měla zlepšit, protože vláda a většina států přijala zákon o fiskální odpovědnosti, který by měl vést ke snížení deficitu veřejných financí na šest procent HDP v roce 2008. Vláda si mimo to stanovila za cíl mít v pětiletí po roce 2008 deficit státního rozpočtu do tří procent HDP.

Dalším problémem je (jak jsme se již zmínili) inflace. Ta se v posledních letech začala opět zvyšovat (viz graf 3), což přinutilo centrální banku k přiškrtnutí měnové politiky.

Nepříliš pozitivní prognóza

V zemi, kde dlouhou dobu rostl průměrný HDP na osobu o pouhé jedno procento, je současné tempo růstu vnímáno téměř jako zázrak. OECD očekává, že růst bude i nadále pokračovat a průměrný příjem se během následujícího desetiletí zdvojnásobí. Aktuální výhled ovšem tak pozitivní není. Economist Intelligence Unit očekává zbrzdění indického hospodářského růstu na 7,5 procenta v roce 2009/10. Negativně se může do indického růstu promítnout zpomalení amerického hospodářství, ale také velmi nestabilní politická situace. Politické spory kolem smlouvy s USA o spolupráci v ob-

lasti mírového využití atomové energie mohou vést k předčasným volbám. Další řádné volby jsou plánovány na květen 2009. Trvale hrozí i vyostření mezinárodněpolitické situace kolem Kašmíru.

Pokud se má větší procento indické společnosti dostat z chudoby, je zapotřebí zvýšit tempo potenciálního (neinflačního) růstu. OECD mimo jiné doporučuje dále omezit zásahy státu do ekonomiky tak, aby se zvýšila konkurence na indických trzích, což by mělo přispět k růstu efektivity. Pochopitelným evergreenem jsou reformy na trhu práce, ale také další liberalizace bankovního sektoru. Vláda by měla pokračovat i ve fiskální konsolidaci, zlepšení školského systému a infrastruktury. OECD také připomíná nutnost zlepšit institucionální nastavení ekonomiky – mimo jiné bankrotové legislativy, což není překvapivé, protože bankrot v Indii trvá v průměru deset let a návratnost dosahuje něco málo přes deset procent.

Postavení indické ekonomiky doznalo za posledních patnáct let výrazného zlepšení. Je zřejmé, že hospodářství se dostalo na růstovou dráhu. K pokračování růstu a zlepšení postavení indických obyvatel je ovšem potřeba ekonomické reformy dále prohloubit, což je v současné politické situaci obtížný úkol.

Říjen 2007

Libor Židek vyučuje na Ekonomicko-správní fakultě – Masarykovy univerzity v Brně.
zidek@seznam.cz

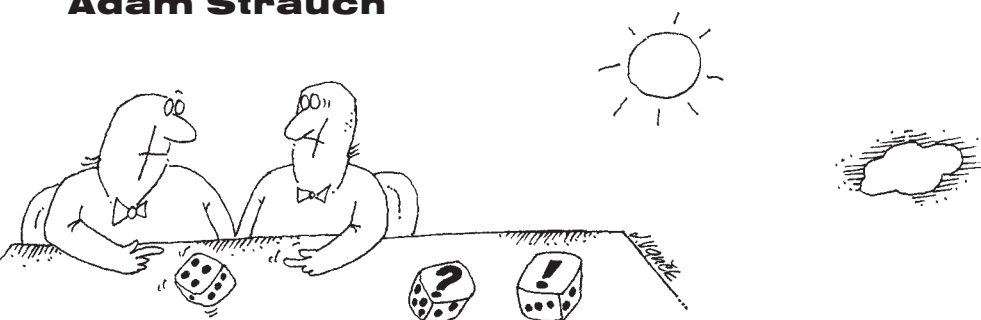
Jihokorejsko-americké spojení

V zorném úhlu odborné veřejnosti se opakovaně objevuje téma japonsko-americké aliance, její kvality a perspektivy. Výrazně méně pozornosti se dostává svazku USA s Korejskou republikou, ačkoli jde o problematiku neméně zajímavou. V souvislosti s uskutečněními i plánovanými změnami modalit aliance, pokračující diskusí o jejím smyslu a trvale napjatou bezpečnostní situací v regionu se jedná rovněž o téma aktuální.

V následujícím textu se budeme věnovat čtyřem hlavním faktorům vyvolávajícím potřebu transformace jihokorejsko-americké vazby: rostoucímu významu vztahu Čína-Korejská republika, rostoucí nekompatibilitě jihokorejského a amerického přístupu ke KLDR, přetrvávajícímu chladu jihokorejsko-japonských vztahů a konečně rostoucí zahraničněpolitické emancipaci Korejské republiky.

První tři ze zmiňovaných faktorů se nacházejí na analytické úrovni Buzanova regionálního bezpečnostního (sub)komplexu, zatímco poslední faktor přesahuje na úroveň vnitřní politiky.

Adam Strauch

Faktory ovlivňující jeho transformaci

Čínský faktor

Během éry bipolární konfrontace byla povaha sino-jihokorejských vztahů v zásadě plně determinována polaritou regionálního bezpečnostního systému severovýchodní Asie, jenž přirozeně odrážel polaritu mezinárodního systému jako celku – oba státy byly členy antagonistických aliancí, a především čínská podpora KLDŘ pozitivní naladění vzájemných relací zcela vyloučila.

Dekáda po konci studené války byla svědkem rychlého růstu četnosti i hloubky vzájemných jihokorejsko-čínských vztahů, a to nejen v ekonomické oblasti. Ta ovšem byla a zůstává i v současnosti primárním motorem relace. V roce 2003 ČLR po předchozím vytrvalém růstu stoupla na první příčku mezi exportními partnery Korejské republiky a o rok později dosáhla ČLR první příčky v kategorii jihokorejských zahraničních investic – v obou zmíněných kategoriích dříve první příčku držely USA. Čínská lidová republika se pro Korejskou republiku stala klíčovým ekonomickým partnerem a nelze přitom předpokládat výrazné zpomalení, či zvrácení ekonomické interdependence ve střednědobé perspektivě.

Ekonomická složka je sice významnou, nikoli však jedinou dimenzí zkvalitňování sino-jihokorejských vztahů. Kooperace rapidně roste rovněž na socio-kulturní úrovni, především v oblasti turismu.

Nejméně rozvinutou pak zůstává oblast oficiální bilaterální bezpečnostní spolupráce. V této oblasti se prolíná i níže sa-

mostatně zmíněná problematika dopadu KLDŘ na jihokorejsko-americkou alianci. ČLR do značné míry, ačkoli z odlišných příčin, sdílí strategický zájem Korejské republiky na principiálně mírovém vyřešení „severokorejské otázky“ ve smyslu depoliferace a nalezení nekonfliktního modu vivendi na poloostrově se vzdálenou perspektivou sjednocení. Čína by navíc, teoreticky vzato, mohla mít do budoucna díky svým historickým vazbám rozhodující vliv na vyřešení těchto otázek, v případě její vyšší angažovanosti by v jejich řešení mohla vykazat efektivnější výsledky, než mohou doposud vykazat Spojené státy.

Z poněkud odlišné historizující, ale užitečné perspektivy, logicky navazující na již zmíněný růst socio-kulturních vazeb, lze rovněž zmínit tisíciletou tradici sino-korejských relací, v porovnání s níž se skutečně půlstoletá tradice spojení jihu poloostrova se vzdálenou mocností nejeví až natolik zásadní. Takové tvrzení je v souladu s kontroverzní prací Samuela Huntingtona, jenž sám zařazuje korejský národ do konfuciánského civilizačního celku pohromadě s národem čínským.

Uvedená fakta – brána sama o sobě – by nemusela mít nutně negativní, či obecně transformativní dopad na jihokorejsko-americkou alianci. Problematic-

kým faktorem, jenž dodává výše zmíněným faktorům „osudový“ ráz, je ovšem vysoký potenciál pro budoucí silně divergentní trajektorie mocensko-politických zájmů USA a ČLR. Vykreslená blízkost Korejské republiky vůči Číně by se mohla ukázat jako nekompatibilní s přetrváváním vazby na USA, ostatně již v současnosti není sino-jihokorejské sbližování nazíráno za oceánem pozitivně. Korejská republika by mohla vlivem konfigurace mocenské politiky na globální úrovni i úrovni regionálního bezpečnostního subkomplexu dospět do stadia výběru mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi.

Percepce japonské hrozby

Přes půlstoletí alianční vazby s totožným partnerem, Spojenými státy, jsou bezpečnostní vztahy Japonska a Korejské republiky, po zlepšení v 90. letech, v současnosti nanejvýše neutrálně korektní. Před-

Lze konstatovat, že jednotlivé faktory jsou do značné míry provázány, jejich působení na kvalitu alianční vazby je synergické povahy.

vším na straně Korejské republiky lze rozeznat odstup vůči Japonsku a nejistotu ohledně budoucího modu vivendi. Opakovaná historická zkušenost s japonskou zahraniční politikou, která v regionu nebyla nikdy „usmířena“, podobně jako

k tomu došlo v případě dlouhodobé francouzsko-německé rivality v Evropě, a existující územní spory (například o souostroví Tokdo) nepřispívají k obecné atmosféře vztahů.

Korejská republika, jejíž vazba se Spojenými státy byla vždy poněkud asymetrickější než vazba japonsko-americká, s obavami sleduje pomalý, ale zřejmě neodvratný proces japonského ofenzivního znovuvyzbrojování na materiální a operační úrovni doprovázeného příslušnou zahraničněbezpečnostní politikou. Katalyzátorem tohoto procesu jsou známé „rogue“ aktivity severokorejského režimu, jež by mohly vést buď k preventivnímu úderu Japonska vůči režimu, nebo jeho silné podpoře politiky tvrdého postupu Spojených států, což jsou kroky odporující ji-

Snaží se naplnit tradiční spojenectví svých zemí novým obsahem: jihokorejský prezident Mjong-bak (vlevo) a americký prezident George W. Bush.

Larry Downing, Globe Media/Reuters

hokorejským zájmům. Za potenciálně nejnebezpečnější výsledek procesu by mohla být považována možná vertikální jaderná proliferace ze strany Japonska – v rámci (sub)komplexu by pak kromě Tchaj-wanu zůstala Korejská republika jako jediná nevyzbrojená jadernými zbraněmi. Podobný vývoj by mohl vést k posílení „čínského faktoru“, neboť obavy z japonské emancipace silně sdílí Korejská republika s ČLR, s níž rovněž aktivně v problematice vystupuje. Spojené státy by se mohly stát aliančním partnerem, jenž podporuje vnímanou hrozbu, což by mohlo mít negativní dopad na kvalitu relace.

Rozcházející se přístup spojenců k řešení severokorejské otázky

V druhé polovině devadesátých let došlo v Korejské republice k zásadnímu přehodnocení zahraniční politiky vůči jejímu severnímu sousedu, a to jednak díky absenci pozitivních výsledků přístupu zastávaného vůči KLDR během první korejské jaderné krize (1993–1994) a jednak v důsledku dlouhodobějších vnitropolitických změn a širších společenských změn (demokratická tranzice z konce let osmdesátých). Uvedená změna přístupu, která byla zavedena prezidentem Kim Te-džun-

gem a dále rozvíjena jeho následníkem Ro Mu-hjonem, byla metaforicky pojmenována jako „politika slunečního svitu“, jejíž charakteristikou byla snaha o sbližování a neagresivita vůči KLDR.

Taková politika přirozeně vedla k zásadnímu konfliktu mezi Ro Mu-hjonovou administrativou a současnou americkou administrativou prezidenta G. W. Bushe s jejím tvrdým postojem vůči „darebným státům“ osy zla, mezi něž byla KLDR zařazena. Na straně Korejské republiky způsobuje opakovaně tvrdý postup z americké strany rozpaky a nevoli jednak vzhledem k jeho aktuálně destruktivnímu dopadu na vlastní jihokorejskou politiku sbližování, jednak vzhledem k obavám z potenciálního amerického preemptivního vojenského řešení, jehož negativní důsledky by nesla opět především jihokorejská strana trojúhelníku. Na americké straně pak pochopitelně panuje zmatení a nevole způsobené pro ni jen těžko přijatelným jihokorejským stanoviskem.

Klíčem k odlišným přístupům skutečně je odlišná percepce hrozeb plynoucích

Zdroje

- Davis, J. K. – Perry, C. M. – Schoff, J. L.: *Alliance Diversification & the Future of the U.S.-Korean Security Relationship* (Brassey's)
- Chung, J. H.: *Between Ally and Partner. Korea-China Relations and the United States* (Columbia University Press)
- Roehrig, T. – Seo, J. – Heo, U. (eds.): *Korean Security in a Changing East Asia*, (Praeger)
- Kim, S. S.: *The Two Koreas and the Great Powers*, (Cambridge University Press)
- Moon, K.: *US-South Korean Relations*, In: Feffer, J. (ed.): *The Future of US-Korean Relations* (Routledge)

z KLDK. Zatímco USA na KLDK nazírají jako na jednoho z hlavních proliferantů zbraní hromadného ničení a hrozbu světové bezpečnosti, Jihokorejci vnímají jadernou proliferaci KLDK výrazně méně negativně, existují dokonce pozitivní emoce pýchy nad výsledky etnických bratří, KLDK je v Korejské republice stále méně vnímána jako hrozba.

Rostoucí jihokorejský nacionalismus a zahraničněpolitická emancipace

Lze konstatovat, že se snahy jihokorejského státu o jistou emancipaci, o vymanění z pozice čistě klientské závislé entity, jež pro něj byla typická v průběhu éry bipolární konfrontace, zintenzivnily ke konci onoho období, přičemž prvním zásadním vyvrcholením těchto snah byla normalizace vztahů se SSSR a ČLR na začátku 90. let.

V průběhu 90. let proběhl v Korejské republice proces demokratizace, jehož důsledkem byl domácí růst nacionalismu a antiamerikanismu, což byly jevy dříve do značné míry kontrolované autoritativními režimy. Nelze předpokládat, že stát, jehož ekonomika byla v roce 2006 na třináctém místě, pokud jde o HDP, nebude usilovat o transformaci spojenecké smlouvy uzavřené za zcela odlišných okolností. Lze argumentovat, že Korejská republika usiluje o vyrovnanější pozici v rámci své americké aliance.

Důležitým faktorem spojeným se změnami v jihokorejské národní identitě je již výše zmíněné vnímání snižování severokorejské hrozby. Podle některých autorů disponuje Korejská republika již dnes kapacitami dostatečnými k samostatnému vojenskému vítězství nad ozbrojenými silami KLDK, tato percepce bude prav-

děpodobně do budoucna posílena probíhající vojenskou reformou „2020“, jež má jihokorejské kapacity dále navýšit. Jako příklad autonomnějšího aliančního chování těžko představitelného před koncem bipolární konfrontace lze uvést skutečnost, že v roce 1999 se Korejská republika oficiálně rozhodla neúčastnit na americkém projektu protiraketové obrany, jehož součástí mělo být rozmístění obranných systémů proti balistickým raketám na jihokorejském území, zatímco druhý významný regionální partner – Japonsko – na projektu participuje.

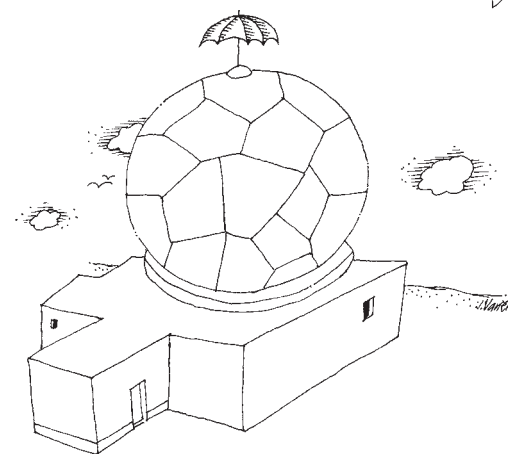
Změna vztahů nebo postupný zánik

Lze konstatovat, že jednotlivé popisované faktory jsou do značné míry provázány, jejich působení na kvalitu alianční vazby je synergické povahy. Zcela rozhodujícím je v tomto duchu faktor Číny, jenž má významný vliv na problematiku severokorejské otázky a jihokorejsko-japonské relace. Zásadní je rovněž skutečnost pravděpodobně střednědobé až dlouhodobé relevance faktorů, jejichž působení nebude aktéry snadno zvrátitelné. Výše zmíněné naznačuje spíše chmurné perspektivy budoucnosti alianční vazby. Její další fungování bude podmíněno transformací vztahu obou partnerů i vlastních úkolů aliance. V případě, že k podobnému přenastavení aliančních parametrů nedojde, je možné předpokládat postupný pokles významu aliance pro zúčastněné aktéry, se vzdálenější perspektivou rozpadu relace.

Adam Strauch je studentem magisterského studia Mezinárodních vztahů. Specializuje se na region východní Asie a proliferaci zbraní hromadného ničení.

102828@mail.muni.cz

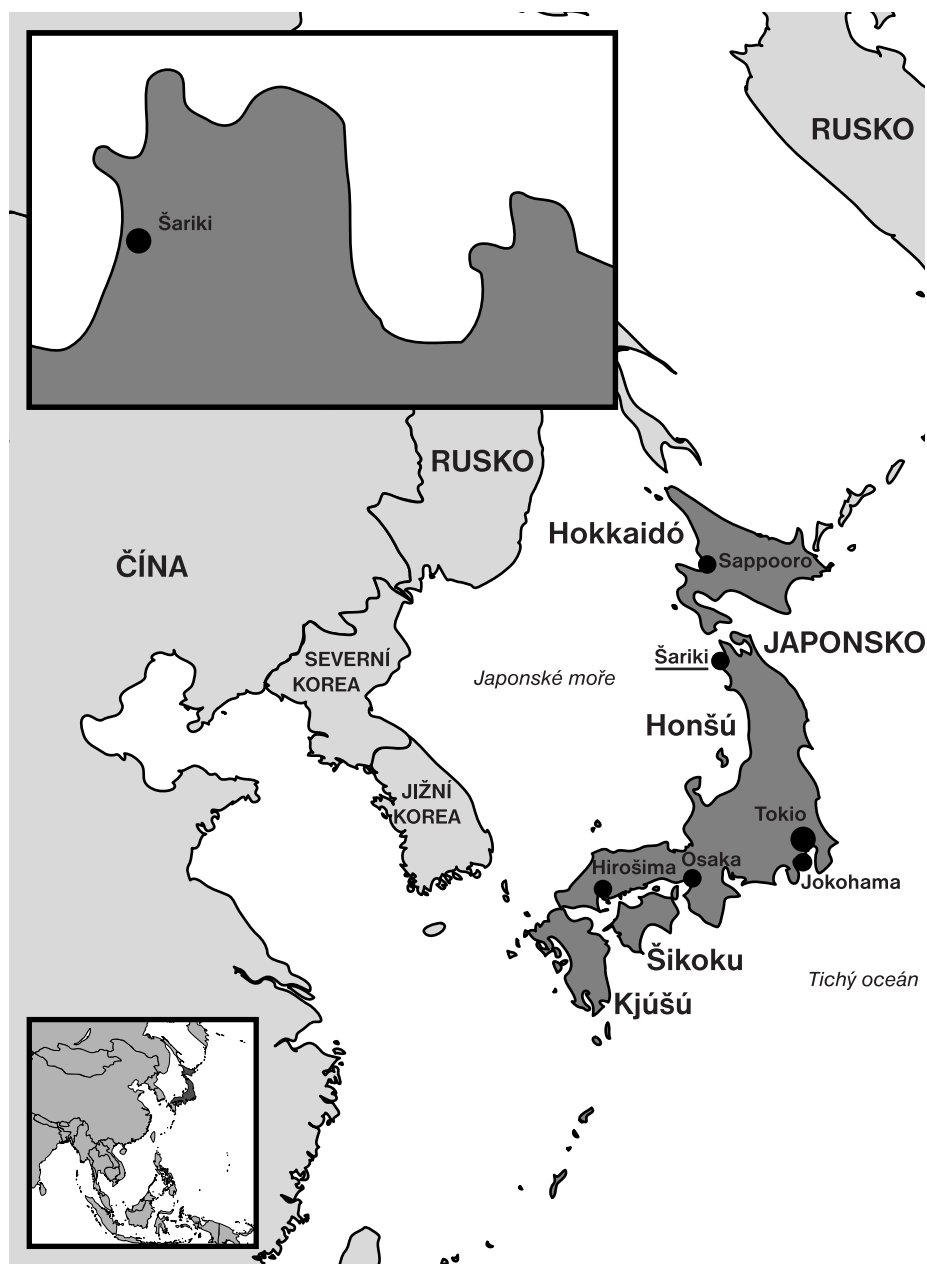
Takaši Hosoda

Umístění amerického protiraketového radaru v Japonsku (I)

Otázka amerického protiraketového radaru je v současné době v České republice velice diskutovaným tématem. Proti české vládě, která jde cestou spolupráce s USA, stojí velká část české veřejnosti, která se domnívá, že je namístě ostražitost vůči unilateralismu Spojených států a možné reakci Ruska, opakovaně zdůrazňujícího svůj naprosto odmítavý postoj k možnosti umístění amerického radaru v České republice. Řada zejména místních obyvatel se také obává důsledků radaru pro jejich zdraví. Spojené státy se snaží Rusko přesvědčit k souhlasu a současně už vytrvale postupují s přípravami k umístění radaru. Radarová základna v ČR se pomalu stává skutečností.

Přestože bezpečnostní podmínky a vědomí hrozby mají v Japonsku odlišnou podobu než v České republice, před dvěma lety se Japonsko nalézalo v podobné situaci jako nyní ČR. Rád bych ve dvou pokračováních tohoto

článku přiblížil okolnosti schválení a umístění amerického mobilního radaru (Forward Based X-Band Transportable Radar) na základnu v Šariki předloni v červnu, význam radaru pro Japonsko, právní postavení amerických vojáků na území Japonska, reakce místních obyvatel a adekvátnost jejich obav z radaru, účinky opatření japonské vlády a ekonomické výhody plynoucí regionu z přijetí základny.

Význam radaru pro Japonsko

Asi tak týden předtím, než Severní Korea 5. července 2006 odpálila raketu do Japonského moře, byl na základnu protile-

tadlových jednotek domobrany v Šariki ve městě Cugaru v japonské prefektuře Aomori dopraven radar a zahájeno snímání severokorejských balistických raket.

Radar pro Japonsko neznamenal pouze doplněk vlastního systému protiraketové obrany. Kromě toho, že měl posílit japonsko-americkou alianci, která tvoří základ poválečné japonské diplomacie, bylo důležité také hledisko aktuálních obav ze ztráty strategické rovnováhy s rostoucí Čínou, ve kterém měl být americký radar jakousi vyrovnávací strategií.

Poté, co Severní Korea v srpnu roku 1998 zkušebně odpálila raketu Tepodong-1, vypustilo Japonsko čtyři průzkumné sate-

lity a zahájilo výzkum protiraketového systému. V prosinci roku 2003 vláda rozhodla o zavedení raket SM-3 k likvidaci raket ve střední fázi letu a raket PAC-3 k likvidaci raket v konečné fázi letu. K tomu, aby tyto rakety mohly efektivně fungovat, domácí radarová síť nestačila. Americké válečné lodě Aegis, špionážní satelity a informace z X-band radaru se do budoucna ukázaly jako nezbytně nutné. Pro Japonsko bylo velmi důležité získat od Spojených států přístup k těmto informacím a posílit účinnost protiraketového systému.

Japonsko-americká bezpečnostní smlouva, která ukládá Spojeným státům povinnost podílet se na obraně Japonska, tvoří jádro japonského poválečného bezpečnostního systému. Na základě této smlouvy je v Japonsku přítomna americká armáda, které Japonsko na oplátku poskytuje území a zařízení a platí část jejich nákladů. Tento stav věcí je výsledkem poučení Japonska z druhé světové války, v níž před svou porážkou přišlo o 3,5 milionu lidí a způsobilo obrovskou újmu okolním státům. Poválečný premiér Šigeru Jošida (1878–1967) si uvědomoval mocenský rozdíl mezi Japonskem a USA i skutečnost, že doba posilování moci prostřednictvím války skončila. Své myšlenky shrnul do tzv. „Jošidovy doktríny“. Podle ní byla odpovědnost za bezpečnost Japonska svěřena Spojeným státům a Japonsko samotné se soustředilo na vlastní hospodářskou obnovu. Zatímco většina států vynakládala obrovské částky na vojenský rozpočet, japonské vojenské výdaje se během celé studené války pohybovaly pod jedním procentem hrubého domácího produktu a zbylý kapitál Japonsko investovalo do hospodářského růstu. Postupně si utvářelo své současné postavení hospodářské velmoci. Proto japonská vláda připisuje alianci s USA tak velkou důležitost a vůle k naplnění alianční dohody s USA hrála také svou roli v rozhodování o umístění radaru.

V důsledku hospodářského a vojenského růstu Číny se v poslední době mění rozložení sil v oblasti Asie a Pacifiku. Úmysl Japonska posílit alianci s USA souvisí také se snahou o zachování rovnováhy mezi Spojenými státy a Japonskem na jedné straně a Čínou na straně druhé. Ji-

nými slovy, k zachování suverénního postavení Japonska v této oblasti přikládá japonská vláda vedle snahy o zlepšení vztahů s Čínou klíčový význam svazkům se Spojenými státy.

Právní postavení amerických vojáků v Japonsku

V Šariki působí celkem asi sto příslušníků americké armády: dva vojáci amerického pozemního vojska, jeden civilní zaměstnanec Protiraketové agentury USA, čtyřicet sedm zaměstnanců společnosti Raytheon, kteří zde mají status civilních zaměstnanců americké armády, a zbytek tvoří pracovníci soukromé bezpečnostní agentury Blackwater, která má v poslední době tak špatnou pověst vzhledem k problematickému chování svých zaměstnanců v Iráku. Její personál má v Šariki stejný status jako zaměstnanci společnosti Raytheon. Postavení příslušníků americké armády na území Japonska je určeno smlouvou mezi Japonskem a USA o právním postavení ozbrojených sil (Status of Forces Agreement, dále SOFA), která staví americkou armádu v mnoha ohledech do výhodné pozice. Americké armádě například uděluje výjimku z daňových povinností, její příslušníci pro vstup do Japonska nepotřebují cestovní pasy ani víza a na japonském území platí jejich řidičské průkazy. Kromě toho zde mají orgány USA podle SOFA také soudní pravomoc a vyšetřovací právo.

V článku 17 na straně 3 smlouvy je uvedeno, že americké straně náleží primární jurisdikce v případě trestných činů amerických vojáků na území americké základny, která se vztahuje i na trestné činy a ostatní incidenty, k nimž došlo mimo základnu v době výkonu služby. V případě trestných činů, incidentů a nehod způsobených v době mimo výkon služby náleží primární jurisdikce formálně japonské straně, avšak smlouva obsahuje opatření, která případně samostatně vyšetřování japonské strany komplikuje. I kdyby podezřelý měl být předveden před japonský soud, v případě, že jej jako první zatkl Američan, k vydání stíhané osoby japonské straně dojde až poté, co byla podána žaloba na amerického vojáka japonským prokurátorem. Do té doby je

však pro japonskou stranu ztíženo adekvátní vyšetřování. Také Severoatlantická smlouva předepisuje vydání stíhané osoby až po podání žaloby a Americko-německá smlouva o právním postavení ozbrojených sil USA umožňuje předání viníka až po vydání rozsudku. Z toho je patrné, že postavení amerických vojáků je výlučné v celosvětovém měřítku.

V článku 23 Smlouvy mezi Japonskem a USA o právním postavení ozbrojených sil se praví, že vyšetřování majetku americké armády, jeho zabavení a inspekce jsou možné jen se souhlasem americké armády. Často ovšem dochází k situaci, kdy japonská policie vyžaduje po americké armádě povolení k inspekci místa nehody, ale americká strana mu je v rámci ochrany vojenského tajemství odmítne udělit.

Dále podle strany 1 článku 4 není americká armáda při vracení vojenských prostor povinna uvést je do původního stavu, a tak v případě, že je půda na daném území znečištěna PCB (polychlorované bifenylly), těžkými kovy, oleji apod., likviduje tyto škodliviny japonská vláda.

Proto se dá snadno předpokládat, že docílit smlouvy o právním postavení ozbrojených sil mezi Českou republikou a Spojenými státy, která by stavěla ČR do výhodné pozice, je téměř nemožné, a bylo by žádoucí, aby Češi byli předem připraveni na fakt, že v případě incidentu či nehody bude americká strana ve výhodě.

Reakce místních obyvatel na možné umístění radaru

Spojené státy v současné době provádějí celosvětovou transformaci své armády a také o umístění radaru jednaly USA s Japonskem v souvislosti s reorganizací americké armády soustředěné na Okinawě. V polovině září 2005 se vláda USA zmínila japonské vládě o svém úmyslu postavit na japonském území radar a už 25. října se obě vlády dohodly na jeho

umístění. V parlamentu se přitom radarové problematice dostalo posouzení pouze jako součásti plánu transformace americké armády v Japonsku. To znamená, že USA i Japonsko pojal umístění radaru pouze jako rozšíření části amerického vojenského zařízení, které už v Japonsku působilo. Nebyla kvůli tomu sepsána žádná nová dohoda či SOFA.

V polovině září 2005 odvysílala média zprávu o možnosti umístění radaru do Šariki, ale místní obyvatelé nepochopili, o co se jedná, a zpráva zůstala bez ohlasu. V prosinci tehdejší japonský Úřad pro obranu (od ledna 2007 ministerstvo obrany) oznámil, že Šariki se stalo nejvhodnější lokalitou pro umístění působiště americké armády. Teprve pojem „působiště americké armády“ rozpoutal debatu o radarové problematice.

Zaznívaly obavy z toho, že se radar stane primárním terčem a že okolní obyvatelé tak budou vystaveni hrozbě útoku, ale vzhledem k tomu, že ani obyvatelé, ani místní samospráva neměli dostatek informací, nikdo z nich vlastně nedokázal posoudit, jakým způsobem je radar ovlivní.

Když americká armáda začala pomalu, ale jistě s měřením kvality signálu, zjišťováním stavu zařízení na základně a s prozkoumáváním základny, vystoupili místní lidé s kritikou. V polovině ledna 2006 se konečně realizovalo první informační setkání s místními obyvateli. Dne 6. února americký Úřad pro protiraketovou obranu oznámil svůj záměr umístit do šesti měsíců do Šariki radar. V regionu se vzedmula vlna ostré kritiky tohoto nekonzultovaného rozhodnutí.

Prefektura Aomori se rozhodla vyřešit vzniklou situaci ustanovením zvláštní komise, která měla za úkol prověřit nutnost umístění radaru a rizika s tím spojená. Na začátku března komise předložila zprávu, která potvrdila význam protiraketové základny pro obranu zejména s ohledem na

Japonsko-americká bezpečnostní smlouva, která ukládá Spojeným státům povinnost podílet se na obraně Japonska, tvoří jádro japonského poválečného bezpečnostního systému.

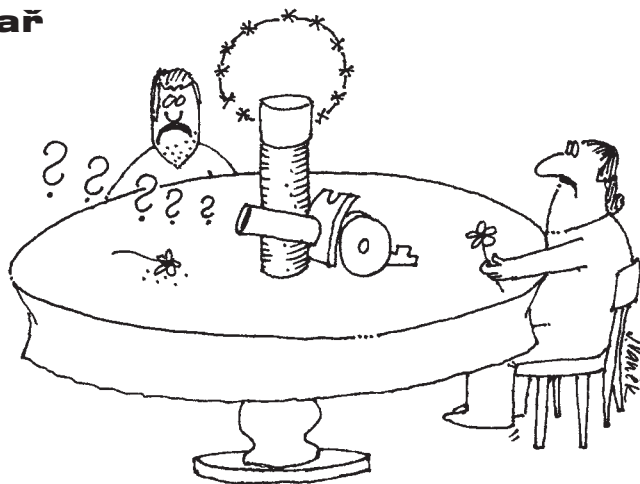
současné severokorejské aktivity v oblasti balistických raket a obhajovala naléhavost umístění radaru. Na základě této zprávy prefektura Aomori dospěla k závěru, že právo konečného rozhodnutí o umístění radaru přísluší výhradně státu. Prefektura Aomori rozhodnutí o umístění základny podpoří za předpokladu, že bude zaručena bezpečnost a zdraví místních obyvatel a prefektura dostane za umístění základny odpovídající finanční kompenzace.

V polovině března obyvatelé regionu založili skupinu místních odpůrců radaru v Šariki. Vyčetli státním orgánům i orgánům prefektury Aomori, že nesplnily povinnost informovat obyvatele o aspektech instalace radaru a nepodaly žádná vysvětlení, která by mohla rozptýlit obavy obyvatel. Skupina odpůrců nevystupovala proti radaru samotnému, neboť nepředpokládala, že by bylo možné jeho instalaci zabránit. Působila jako pouhé sdružení obyvatel zaměřené na minimalizaci zdravotních rizik radarem vyvolaných i rizik spojených s přítomností vojenského personálu USA a jejich finanční kompenzací.

Když vláda v březnu vyzvala prefekturu Aomori a město Cugaru ke konečnému stanovisku ve věci radaru, zvažovali představitelé Cugaru uspořádání referenda. Ale vzhledem k tomu, že neexistovalo usnesení o místním referendu a nebyl dostatek času jej vydat, uzavřeli celou otázku s tím, že jim zasahování do záležitosti celostátního významu nepřísluší. Požadovali pouze, aby vláda minimalizovala zdravotní rizika a zaručila, že základna se v budoucnu nebude rozšiřovat.

Takaši Hosoda je japonský sociolog hostující na FSV UK v Praze takashi-hosoda2003@yahoo.co.jp

Filip Tesař

Kosovo: Legalizace černé stavby?

Uznání nezávislosti Kosova je Srbskem pokládáno za křiklavé pošlapání mezinárodního práva, pro kosovské Albánce je přirozeným vyústěním dlouhého boje za národní sebeurčení. State Department zdůrazňuje, že jde o jedinečný případ, který nezakládá precedens, v Kremlu naopak soustavně upozorňují, že jde o precedens nadmíru nebezpečný. Předtím, než začneme posuzovat, kdo a do jaké míry má pravdu, si raději předem řekněme, že ani jedna z protichůdných interpretací není právně zcela čistá a ani jedna ze zúčastněných stran, jakkoli principiálně se tváří, se od roku 1999 nedržel mezinárodního práva beze zbytku.

V kosovském příběhu je mnoho násilí a bezpráví, proto není divu, že bývá často podáván velmi emotivně. Dává totiž vypravěčům příležitost vcítit se do boje za správnou věc. Ale i bez toho svádí množství bezpráví k tomu, aby byla kosovská otázka prezentována jako spor dvou stran – a k rozhodování o tom, která z nich je v právu. Kosovo leží v Evropě, je předmětem zájmu Spojených států a Evropské unie i předmětem sporu mezi nimi a Ruskem, takže v Evropě i Americe přirozeně budí pozornost. Není asi příliš divu, že se o Kosovu píše hodně (vět-

šinou nepříliš zasvěceně), zvláště když si uvědomíme, že Kosovo stojí po vyhlášení nezávislosti v ohnisku mezinárodněprávních debat během posledních deseti let už potřetí. To, jestli je Kosovo precedensem, nebo ne, tedy není nová otázka, nový je jen obsah.

Zástěrka humanitární intervence

Na podzim 1998 hrozilo NATO Srbsku intervencí, která se nakonec bez posvěcení OSN uskutečnila na jaře následujícího roku. V nevyhlášené válce se proti sobě ocitly NATO

a Srbsko, zatímco Černá Hora, ač vedle Srbska formálně součástí Svazové republiky Jugoslávie, zaujala ke konfliktu oficiálně neutrální postoj, a NATO v Černé Hoře bombardovalo pouze federální, především armádní objekty. Akce Severoatlantické aliance dala vzniknout diskusi o tom, jak naléhavé musejí být důvody pro humanitární intervenci, aby mohla být ospravedlněna. Paradoxem této diskuse bylo, že označení humanitární intervence bylo zpočátku spíše zástěrkou, nutnou k tomu, aby mohlo zasáhnout NATO, a vhodnou k získání souhlasu v Radě bezpečnosti

OSN. Skutečným cílem bylo donutit Slobodana Miloševiče – prezidenta SR Jugoslávie, fakticky politického vládce Srbska – k přijetí návrhu mírové dohody, označované podle dějiště konference, kde byla poprvé představena, jako dohoda z Rambouillet. Humanitární intervencí se ovšem operace NATO fakticky stala vzápětí po svém odstartování, poté, co ji Milošević využil k hromadným deportacím kosovských Albánců za hranice.

Záhy po ukončení jedenáctidenní války se případ Kosova začal rozebírat z jiného úhlu. Kosovo bylo svěřeno pod správu OSN; generální tajemník jmenoval do čela dočasně správy zvláštního zmocněnce a dal mu bezprecedentně široké pravomoci: kromě jiného disponovat jménem mise OSN republikovým i federálním movitým i nemovitým majetkem, vydávat a suspendovat zákony, a jmenovat a odvolávat všechny osoby ve funkcích v místní administrativě, včetně soudnictví. Šéf mise byl na Kosovu pánem asi jako král v předkonstitučním období. Ve stínu diskusí zůstalo, že jeho hlavním úkolem nebylo jen obnovit místní správu, nýbrž obnovit ji s tím, že jeho úkol je krátkodobý a zanedlouho bude o osudu Kosova rozhodnuto ve shodě s dohodou z Rambouillet – v níž se hovořilo o třech letech.

Příčinou třetí debaty na téma Kosovo není ani tak vyhlášení nezávislosti (koneckonců jedno vyhlášení nezávislosti

Kosova přišlo už v roce 1991 a nikdo se jím vážně nezabýval), nýbrž její uznání ze strany několika velmocí. Šlo o Spojené státy, Velkou Británii, Francii, Německo a Itálii, tedy o všechny členy tzv. Kontaktní skupiny s výjimkou Ruska. Kontaktní skupina jako neformální těleso stojící mimo mezinárodní právo, jež přitom však

fakticky ze zákulisí rozhoduje o bývalé Jugoslávii od svého vzniku v polovině 90. let, je současnou obdobou koncertu velmocí. Kontaktní skupina vznikla v reakci na neschopnost OSN vynutit si autoritu u válčících stran v Bosně a Hercegovině a s OSN žila v symbióze: OSN dávalo rozhodnutím Kontaktní skupiny právní posvěcení, výměnou získávalo to, že aktivity pod hlavičkou OSN měly reálnou politickou podporu. Bez Ruska tato symbióza končí, princip se však nemění: Kontaktní skupina bez Ruska je obdobou Kontaktní skupiny, tedy pokračováním velmocenského koncertu.

Dotyčné velmocí, které nezávislost uznaly bezprostředně po jejím vyhlášení, a prošlapaly tak cestu ostatním, tvrdily, že kosovský případ je jedinečný zejména rozsahem etnických čistek na jaře 1999, na což je nutné stále brát ohled. Tím vracely debatu zpátky na počátek. Podle volného převyprávění výkladu kosovské krize ze strany těch, kteří nezávislost uznali, tedy na počátku stály etnické čistky, pak přišla mezinárodní mise, jejíž činnost Srbsko vytrvale obstruovalo, až nakonec nezbylo jiné východisko než (podmíněná) nezávislost. Podle Srbska je to jinak: Státy nakloněné Albáncům jim napomohly k získání státu i za cenu porušení mezinárodního práva, předtím jim v budování státu pomáhaly skrytě prostřednictvím mise OSN, což jim umožnila intervence, která Kosovo fakticky od Srbska odtrhla.

Nejednoznačná rezoluce číslo 1244

Připomeňme si zde, že spouštěcím momentem intervence bylo prosadit dohodu

z Rambouillet, kterou podepsala delegace kosovských Albánců, ale nikoli delegace srbská. Vyplatí se podívat na poslední stránku z třiačtyřiceti, těsně nad místo vyhrazené pro podpisy:

„Tři roky poté, co tato dohoda vstoupí v platnost, bude svolána mezinárodní schůzka k stanovení mechanismu pro konečné řešení pro Kosovo, na základě vůle lidu, mínění relevantních autorit, úsilí každé ze stran týkajících se implementace této dohody, a Helsinského závěrečného aktu, a k provedení komplexního zhodnocení implementace této dohody a ke zvážení návrhů jakékoli strany k dodatečným opatřením.“

Podle rezoluce Rady bezpečnosti 1244 (1999), která ukládá vybudovat na Kosovu v režii OSN samosprávné instituce, měl být při stanovení budoucího statusu Kosova brán plný zřetel na dohodu z Rambouillet. Duchu citovaného odstavce protiče jak jednostranné rozhodnutí USA, tak časově neohrazené jednání prosazované Ruskem.

Rezoluce však současně v téže větě potvrzuje suverenitu a územní celistvost Svazové republiky Jugoslávie (tvořené Srbskem a Černou Horou; jejím právním nástupcem je Srbsko). Text rezoluce je tedy nejednoznačný, z kontextu tehdejší situace, čerstvě po skončení války, je však zřejmé, že rezoluce byla chápána jako dočasná norma, vycházející z momentální situace.

Každá ze stran si následující vývoj představovala jinak. Nejjednodušší, přímočarou představu měli kosovští Albánci. Nadmíru důležitá pro ně byla slova „vůle lidu“, která si vykládali jako referendum, od něhož by se mělo odvíjet všechno další: „mínění relevantních autorit“ se podle nich mělo vztahovat pouze na posouzení výsledků případného referenda. Tříletá lhůta pro ně znamenala moratorium na vyhlášení nezávislosti, která měla pod mezinárodním dohledem přijít v dohledné době, koneckonců i intervenci většinou považovali za důkaz toho, že se Západ postavil na jejich stranu. Jejich představa se v zásadě uskutečnila, bylo to však skutečně automatické?

Velmocí, především Spojené státy, chtěly ukončit boje, dopřát (vrátit) Kosovu širokou autonomii, která by zmenšila fru-

straci Albánců, a doufaly přitom, že konečné rozhodnutí odloží – a mezitím horké hlavy zchladnou. Slova o vůli lidu, vějička, přes kterou vymámili z albánské delegace – hlavně z představitelů Osvobozené kosovské armády (UÇK) – podpis, byla záměrně formulována tak, aby mohla budít představu referenda, přitom však v tomto směru nezavazovala. Celkový charakter návrhu z Rambouillet ukazuje, že ani největším spojencům Albánců, Američanům, nešlo v roce 1999 o vytvoření nezávislého Kosova. To, že ho o sedm let později začali otevřeně podporovat, nebylo jen výsledkem proalbánských sympatií, synchronizovaného albánského lobbingu či snahy USA vylepšit si reputaci v muslimském světě, i když ani tyto faktory nelze pominout. Velmoci v čele s USA nebyly ochotny držet v ruce horký brambor, který představovala správa Kosova, a který jim do rukou hodilo Srbsko, jež samo bylo od roku 1998 schopno Kosovo spravovat jen za cenu rozsáhlých represí. Kosovo by se jistě nestalo druhým Vietnamem ani Irákem, i oživení albánské guerrilly by však znamenalo zbytečnou a bezvýhodnou frontu. Pro Američany (o které tu jde, Evropané se bez jejich podpory nehodlali pouštět do samostatných řešení) bylo nejjednodušším řešením vyhovět albánské většině na Kosovu, protože zároveň věděli, že Srbsko nebude na vyhlášení nezávislosti reagovat silou. A bylo také řešením jediným, protože dospěli k závěru, že za stávajících okolností nelze najít funkční uspořádání albánsko-srbských vztahů. Neznamená to však, že by funkční uspořádání existovat a priori nemohlo.

Srbská představa o budoucnosti Kosova prodělala názorový oblouk. V Miloševićově době „Srbsko“ pravděpodobně spoléhalo na to, že z dočasných řešení se často stávají trvalá, a protože srbská strana dohodu z Rambouillet nepodepsala, nebude nikdy ani svolána příslušná schůzka ze strany 43. Okresní a krajské úřady srbské správy se z většinově albánských oblastí Kosova přesunuly do vlastního Srbska, Bělehrad se tedy mohl pokládat za titulárního nositele svrchovanosti nad Kosovem a Milošević honosil tím, že se Kosova nezřekl ani pod tlakem nejmocnější vojenské aliance světa. Kosovo se

z tohoto pohledu mohlo potácet v mezinárodněprávním vakuu třeba navěky.

První postmiloševićovský premiér Zoran Đinđić, který si vytkl za cíl dovést Srbsko do Evropské unie, vnímal nejprve jako přednější politickou a hospodářskou transformaci, a co se týče Kosova, musel se nejprve usmířit s NATO – což nebyl ani tak problém zahraničněpolitický jako vnitropolitický. Podařilo se mu dosáhnout zrušení demilitarizované zóny ve vlastním Srbsku podél hranic Kosova, ale jeho další záměry můžeme už jenom odhadovat, protože na počátku roku 2003 podlehl atentátu. Podle všeho však hodlal nejprve nastolit otázku omezené, symbolické přítomnosti srbské policie a armády na Kosovu ve shodě s dohodou z Rambouillet, a zřejmě chtěl také, aby se o Kosovu definitivně rozhodlo na mezinárodním fóru, přičemž spoléhal na to, že nezávislost bude zavržena.

Vlády, které následovaly po jeho smrti, se už v otázce Kosova chovaly pouze defenzivně, spoléhající na ruský diplomatický deštník. Míra diplomatické pasivity byla taková, že boj za obnovení faktické srbské svrchovanosti nad Kosovem nejspíš pokládala srbská politická reprezentace za předem ztracený (některé malé strany se chovaly upřímně a říkaly to nahlas). O předem ztracený boj nešlo, avšak za několika předpokladů.

Za prvé: Bělehrad Albáncům nabízel – ať už to mínil upřímně, nebo ne – nebývale širokou míru autonomie, ale přitom nedával nijak najevo, že mu záleží na integraci Albánců do srbského státního organismu. Špatná zkušenost s unií Srbska a Černé Hory, která oběma republikám dávala maximální míru kompetencí, kterou se však vůbec nepodařilo uvést v život a která nakonec dožila spolu s černohorským referendem o nezávislost, přesvědčila Západ o tom, že rozvod je prostě lepší než špatné manželství.

Za druhé: Podstatou srbských plánů pro Kosovo, nabízených na mezinárodní scéně, byla oddělená správa pro kosovské Srby, včetně samostatného soudnictví a policie. Ponechme stranou, že šlo o návrhy nefunkční – co by například bylo příslušnou a také vyšší instancí v případě sporu Srba s Albáncem? Zkušenosti z Bosny a Hercegoviny, kde oddělený po-

licejní systém umožňoval faktickou beztrestnost pachatelův trestných činů, byl pro Západ varující.

Třetí podmínkou byla účast Srbska na budování samosprávných kosovských institucí, které Bělehrad tvrdohlavě pokládal pouze na reprezentaci kosovských Albánců; za skutečné představitele státní správy na Kosovu pokládal stále okresní a krajské úřady „v exilu“, volené pouze kosovskými Srby. Principiální odmítání institucí vznikajících v režii OSN se na domácí politické scéně dalo využít jako boj za Kosovo, srbská vláda tak ovšem automaticky sama sebe vyloučila coby partnera Spojených států a Evropské unie, které v mezinárodní správě Kosova hrály rozhodující úlohu. Srbské obstrukce sice kosovské samosprávy daly něco jako punc černé stavby, jenže, jak už to bývá, pokud do ní stavebník vložil mnoho a je dostatečně vlivný, legalizace může dosáhnout tak jako tak.

A konečně, Srbsko mělo také v zájmu uchování svrchovanosti nad Kosovem daleko důrazněji postupovat směrem k Evropské unii, kde byla překážkou hlavně plná spolupráce s haagským tribunálem pro válečné zločiny. Národovecký prezident a později premiér Koštunica tuto spolupráci brzdil, zrovna žhavou podporu však neměla prakticky u žádné z větších stran. Pokud by však Srbsko získalo status kandidáta ještě v době, než zmocněnec generálního tajemníka OSN Marti Ahtisaari započal svou misi s cílem navrhnout nový status Kosova (podzim 2005), což nebylo vyloučeno, je pravděpodobné, že by Evropská unie naslouchala srbskému hlasu podstatně více.

Nezájem o „albánskou část Kosova“

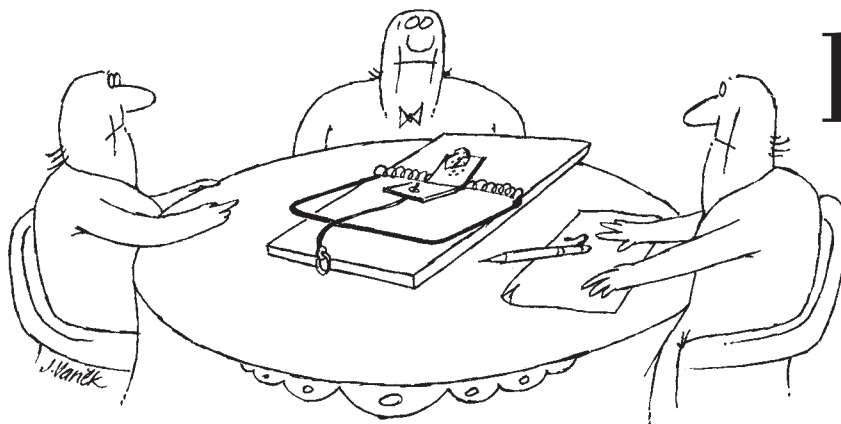
Ve skutečnosti však po Đinđićově smrti oficiální srbská politika rezignovala na vět-

Zdroje

- Krieger, Heike (ed.): *The Kosovo Conflict and International Law. An Analytical Documentation 1974-1999*, (Cambridge University Press), 2001.
- Petritsch, Wolfgang a kol.: *Kosovo. Kosova: Daten, Mythen, Fakten*, (Wieser Verlag), 1999.

Lukáš Novotný

Nebezpečné známosti na německé levici

šinově albánskou část Kosovo a hodlala si ponechat pouze jeho většinově srbský severní cíp (jehož základ byl, aby byla ironie větší, připojen administrativně ke Kosovu až v roce 1956 s cílem zvýšit celkový počet Srbů na Kosovu). Šlo vlastně o návrat k Miloševićově vizi: severní Kosovo zůstane fakticky pod srbskou správou, protože mezinárodní aktéři sem raději z obav před střetem nepustí kosovskou (albánskou) policii, anebo se tato policie v důsledku nutnosti potlačit násilný odpor zdiskredituje. Kosovo si tedy nebude moci svou svrchovanost v severním cípu vynutit, tak jako si Srbsko nemůže vynutit faktickou svrchovanost na většině Kosova. Bojkot kosovských voleb místními Srby přesune skutečnou politickou moc na pověřence bělehradské vlády. O zbytek, „albánské části Kosova“, jak je běžným zvykem říkat v Bělehradě, vláda nestojí, poněvadž nemá k jeho integraci kapacitu. Dá se však doufat, že Kosovo nezíská dostatečnou podporu k přijetí za člena OSN, takže v Srbsku bude možné stále udržovat iluzi o symbolické svrchovanosti nad ním. Nejnovější vládní úvaha o podání podnětu k Mezinárodnímu soudnímu dvoru jde v tomto duchu – nemá zvrátit dosavadní vývoj, nýbrž odradit váhající státy, které by Kosovo v budoucnu mohly uzнат.

Filip Tesař je

vědeckým pracovníkem

Ústavu mezinárodních

vztahů.

tesar@iir.cz

Koncem ledna letošního roku se konaly v německé spolkové zemi Hesensko regionální volby. Ačkoli z nich nakonec vzešel těsný vítěz, skončily de facto patem. Neumožňují totiž vytvoření tradiční pravicové, nebo levicové koalice dvou stran. Do zemského sněmu ve Wiesbadenu se navíc poprvé ve velké spolkové zemi západního Německa dostala postkomunistická PDS/Die Linkspartei. To značně zamíchalo kartami a vyvolalo diskusi o aplikaci tzv. magdeburského modelu: zda se sociální demokracie a Zelení mají ucházet o toleranci postkomunistů, nebo o společnou koaliční spolupráci.

Polarizovaný volební boj, lídři stran, kteří spolu nedokáží mluvit, nejasný vítěz, poražená Křesťansko-demokratická unie (CDU), jejíž ministerský předseda se cítí být vítězem a nehodlá jen tak odstoupit, a sociální demokracie (SPD) cítící šanci ujmout se vlády v zemi, zároveň však hádající se o to, zda vstoupit do koaličního svazku s postkomunistickou Stranou demokratického socialismu (PDS). Tak dopadly volby v roce 1994 ve spolkové zemi Sasko-Anhaltsko.

Magdeburský model

„S PDS nikdy“ sliboval před volbami lídr sociální demokracie Reinhard Höppner. Ovšem již den po volbách zcela obrátil. Dosavadní vládnoucí duo CDU-FDP totiž v Sasku-Anhaltsku ztratilo 14,5 procenta

podpory voličů, a FDP dokonce nezvládla překročit pětiprocentní hranici. S dvaceti procenty za to však zaznamenala raketový nástup PDS. CDU sice volby jen tak tak vyhrála, ale neměla s kým vládnout. Nabízela se jediná možnost: vláda SPD a Zelených podporovaná PDS. Poté, co dal této variantě vládnutí své pověstné „jein“ (v němčině označení pro postoj „ani ano, ani ne“ – pozn. redakce) i spolkový předseda SPD Rudolf Scharping, byl na světě tzv. magdeburský model. Sociální demokracie vytvořila koalici se Zelenými a PDS je podpořila a zajistila většinu. Nový zemský premiér Höppner tak sice vytvořil iluzi, že do společného paktu s PDS jít nehodlá, ovšem na podpoře PDS byl zcela závislý.

Když krátce na to v kampani ke spolkovým volbám konaným ještě v roce 1994 va-

Hesenského zemského premiéra Rolanda Kocha (vlevo) se sociální demokratce Andree Ypsilantiové zatím sesadit nepodařilo.

Kai Pfaffenbach, Globe Media/Reuters

rovala CDU před „rudým nebezpečím“, inicioval předseda sociálních demokratů Scharping narychlo Drážďanskou deklaraci a přinutil k jejímu podepsání všechny předáky své strany, tedy i ty z nových spolkových zemí. V dokumentu stojí, že SPD odmítá a bude odmítat jakoukoli parlamentní spolupráci s PDS, tedy se stranou „populistických slibů“ a stranou „bývalých stranických funkcionářů“. Podpis přidal i Höppner, i když se tou dobou v Sasku-Anhaltsku na podporu PDS již plně spoléhal.

Magdeburský model se osvědčil natolik, že po čtyřech letech došlo k jeho pokračování, tentokrát ale již bez Zelených, kteří nepřekročili pětiprocentní omezovací klauzuli. PDS tedy podporovala menšinovou vládu SPD. Až teprve v roce 2002 této konstelaci voliči zamezili, to když si většinu zajistila CDU a FDP. Ovšem magdeburský model tím neskončil. V Berlíně tolerovala PDS v letech 2001 a 2002 vládu sociálních demokratů a Zelených a od roku 2002 pak SPD vládne s PDS/Links-

partei sama bez Zelených. Otevřená koalice SPD a PDS se konala od roku 1998 do roku 2002 v další „nové“ spolkové zemi, Meklenbursku-Předním Pomořansku. PDS se tedy v nových spolkových zemích dostala do pozice strany pro všechny (*catch-all-party*) s podporou od 20 do 30 procent hlasů a její zemští koaliční partneři z SPD o ní sem tam s chválnými slovy pronesou, že pokud je PDS postavena do politicky odpovědné role, umí dělat „rozumnou politiku“.

Paralelně s tím se vytvořil také magdeburský model ve vzorcích chování předních představitelů SPD včetně jejich nejvýraznějších předsedů Rudolfa Scharpinga, Oskara Lafontaine a Gerharda Schrödera. Ti si na spolupráci s PDS v nových spolkových zemích již zvykli a koalici nebo podporu z její strany přecházeli a přecházejí mlčením. Za to však neúnavně prohlašovali, že k vzájemné spolupráci obou stran na spolkové úrovni a ani v žádné ze starých spolkových zemí nedojde. Museli to vytrvale opakovat, protože celá

řada starších sociálních demokratů má ještě v živé paměti, jak s jejich stranou v poválečném období SED naložila. Jak známo, komunisté přinutili (stejně jako v ČSR) sociální demokraty ke sloučení s jejich stranou a tisíce odpůrců nechali uvěznit a utýrat k smrti.

Jenže i tento daný slib, zdá se, sociální demokraté nemusejí dodržet.

Hesenské volby

Ve hře je totiž možnost ustanovení koalice s PDS/Levicovou stranou a Zelenými v Hesensku, tzn. v zemi, v níž nepřinesly lednové volby jasnou většinu pro žádnou z tradičních koaličních možností, tedy vládu konzervativní CDU a liberální FDP na straně jedné, nebo SPD a Zelených na straně druhé. V Hesensku se potvrzuje trend, že stranický systém na zemské úrovni ve starých spolkových zemích se postupně rozšiřuje ze čtyř stran na pět. O jednu desetinku – ale přeci – totiž překročila omezovací pětiprocentní klauzuli právě i Levicová strana, jak se dnes PDS

jmenuje. Její představitelé získali zejména protestní hlasy levicových voličů nespokojených s reformistickými snahami SPD (Hartz IV). Podle odhadu odborníků na veřejné mínění byl zhruba každý druhý volič Levicové strany protestní volič, a nevolil ji tudíž z přesvědčení. Každopádně ale nástup Levicové strany zamíchal s tradičními většinami a uvedl Hesensko do patové situace.

Hesenská SPD a její předsedkyně Andrea Ypsilantiová dychtí stůj co stůj po sesazení dosavadního křesťanskodemokratického premiéra Rolanda Kocha, jehož pozice byla dosud tak silná, že v posledním pětiletém volební období vládl sám bez podpory další koaliční strany.

Ypsilantiová a její stranické vedení se rozhodly buď pro sestavení červeno-zeleno-červené koalice, tedy pro spolupráci se Zelenými a Levicovou stranou, nebo pro vytvoření červeno-zelené koalice tolerované Levicovou stranou. Jednání pokročila do fáze, kdy by spolupráce za jasně vymezených pravidel byla možná. Nastaly však problémy.

Hesenská sociálnědemokratická poslankyně Dagmar Metzgerová odmítá odhlasovat pro vládu za podpory kontroverzní Levicové strany a i berlínské vedení SPD není plánu koalice s Levicovou stranou jednoznačně nakloněno. Vývoj v Hesensku nastartoval dosud nebývale intenzivní diskusi uvnitř německé sociální demokracie, jaký vztah má mít strana vůči Levicové straně, tedy straně, která se otevřeně hlásí k odkazu komunistické SED a propaguje tzv. „ostalgie“ (nostalgie po životě v NDR – pozn. red.), jež z oběti střelby při pokusu překonat berlínskou zeď viní západ Německa a jejíž představitelé jsou dodnes přesvědčeni o tom, že berlínská zeď zaručila mír v Evropě. Z různých prohlášení představitelů strany dnes také slyšíme o striktním odmítání kapitalismu a o přání změnit majetkové poměry v Německu. Proto také více než

polovina Němců považuje Levicovou stranu za partnera, s kterým by ostatní strany neměly spolupracovat (viz graf).

Nerozhodnutý Beck

Spolkový předseda sociálních demokratů a ministerský předseda spolkové země Porýní-Falc Kurt Beck si s oficiálním postojem dal na čas, čímž v očích veřejnosti

značně ztratil na důvěryhodnosti. Nakonec však vystoupil se stanoviskem, že jeho strana má na všech úrovních preferovat koaliční spolupráci se Zelenými. Rozhodnutí o jiných formách spolupráce ponechává Beck na zemských vedeních, on sám ovšem nadále garantuje, že na spolkové úrovni ke spolupráci s Levico-

vou stranou nedojde, že se tedy jeho strana „Nebude otvírat směrem doleva“. Beck tím dal i jasný signál před spolkovými volbami v roce 2009: nelze očekávat koalici s „takzvanou levicí, s PDS nebo jak se zrovna jmenují“ (Beck). To předseda sociálních demokratů deklaroval již v květnu 2007, kdy Levicová strana pronikla do některého z regionálních parlamentů ve starých spolkových zemích vůbec poprvé: v Brémách získala 8,4 procenta hlasů. Beck jmenoval tři důvody, které Levicovou stranu v jeho očích jednoznačně disqualifikují, a to i přes četné programové přesahy jeho SPD a Levicové strany. Za prvé je to dosud kriticky nezhodnocená minulost strany a její pouto k SED, za druhé její neschopnost orientovat se v zahraniční politice, přičemž Beck kritizoval zejména populistické odmítání účasti německých vojáků na mezinárodních misích, a za třetí přehlížení reality, jež se projevuje v kritice reformu Hartz IV.

V Hesensku se mezitím jednání vracejí zpět na začátek, protože Ypsilantiová potřebuje nutně podporu všech svých poslanců, tedy i rebelující Metzgerové, která i přes enormní tlak hesenských spolustraníků trvá pevně na svém. Na stranickém sjezdu, který se konal koncem března

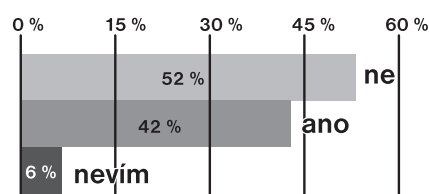
v Hanau, si hesenská SPD odhlasovala prohlášení, podle něhož má vedení ve Wiesbadenu udělat vše pro to, aby nemusela vzniknout velká koalice s křesťanskými demokraty. Více než 300 delegátů vyjádřilo podporu Ypsilantiově a podpořilo ji v její snaze přizvat za daných podmínek ke spolupráci i Levicovou stranu.

Spolkový předseda SPD Beck ztrácí kvůli vývoji v Hesensku podporu ve vlastních řadách. Dnes si ho jako ideálního kandidáta na kancléře umí představit jen čtvrtina voličů SPD, přičemž před volbami v Hesensku to byla ještě jedna třetina. To, že jednoznačně nezakročil a ihned neodmítl spolupráci s Levicovou stranou, respektive, že s prohlášením tolik otálel, mu vlastní voliči evidentně neodpustili. Již dnes jsou v SPD slyšet hlasy volající po odvolání Becka a jeho nahrazení ministrem zahraničí Frankem-Walterem Steinmeierem. Beck se podle březnového výzkumu institutu infratest/dimap a televize ARD těší v německé veřejnosti pouze patnáctiprocentní podpoře. Navíc většina z voličů SPD ve starých spolkových zemích je proti otevírání strany směrem doleva a dále raději preferuje spolupráci se středovými subjekty i za cenu, že SPD je nucena k opravdu velkým kompromisům a odklonu od svého programu. Třežbaže nejsou k dispozici žádná relevantní data zachycující stav veřejného mínění v Hesensku, lze se domnívat, že tam je sociálnědemokratické voličstvo také lehce většinově proti podpoře spolupráce s Levicovou stranou.

Tři důvody proti spolupráci

Co ze současné debaty plyne? Vidím tři základní body, které hovoří proti koaliční spolupráci SPD s postkomunisty.

Graf: Je Levicová strana normální strana, s níž mohou ostatní strany spolupracovat?

Zdroj: stern-Umfrage, březen 2008.

Za prvé je to historická zkušenost SPD a antikomunistické přesvědčení v širokých vrstvách voličů strany. V období studené války byl antikomunismus sjednocující ideologií SRN (bez ohledu na stranickou příslušnost). Toto názorové ukotvení sdílí na západě země podstatná část voličstva (nejen) SPD. Tito členové měli značné potíže již s tím, aby jejich strana vstupovala do koalic s Levicovou stranou (tehdy ještě PDS) v nových spolkových zemích. A představa otevřené spolupráce ve staré Spolkové republice je pro řadu z nich (dosud) nepředstavitelná. Vlna solidarity členské základny s odbojnou poslankyní Metzgerovou je toho dobrým důkazem.

Za druhé, námluvy s Levicovou stranou SPD nikdy neposílily. SPD sama má lví podíl na tom, že jí na levici roste zdatný konkurent. Kdyby s ní nenastoupila koaliční spolupráci v nových spolkových zemích a nelegitimizovala by tím její činnost, nebyla by Levicová strana dnes tak silná a určitě by nepomýšlela na export svých dobrých výsledků z východu na západ Německa. SPD si tedy svého konkurenta a s ním i řadů bývalých kádrů ze SED držících kormidlo strany sama vypěstovala do dnešní podoby. Nyní si musí konečně uvědomit, jestli v ní vidí partnera, nebo konkurenta, a zdali je možné se chovat jinak na západě a na východě země. Koalice na zemské úrovni totiž zpravidla dávají vzor i spolkové úrovni. Z perspektivy Levicové strany to v jednom rozhovoru s deníkem Tageszeitung trefně popsal i dlouholetý předseda PDS a dodnes vysoký představitel Levicové strany Gregor Gysi: „Levicová strana na východě země značnou měrou přispívá k proměně západu.“ Z dosavadní formy spolupráce navíc není patrné, že by SPD nějak výrazně obrátila Levicovou stranu ke kritickému posouzení své minulosti. Ani tento plán jí nevyšel.

Za třetí je zřejmé, že koketováním s kontroverzním partnerem, jenž se hlásí k odkazu SED, ztrácí SPD sympatie u dalších voličů. Březenový výzkum veřejného mínění zaznamenal další pokles podpory SPD o čtyři procenta (z 28 na 24 procenta). Tím se SPD vzdálila CDU

na 14 procent a sociologové předpokládají další pokles v případě, že by pokračovaly současné námluvy-nenámluvy nebo kdyby se SPD s Levicovou stranou sešla v hesenské koalici. Levicová strana navíc dnes roste na úkor sociálních demokratů. Za ozdravující ekonomické reformy, které SPD provádí, ji častuje kritikou a otevřeně hovoří o „thatcheristické politice SPD“ a vyzývá ji k „návratu k sociáldemokratismu“ (Gregor Gysi).

Levicová strana v Hesensku navíc není partnerem, na něhož je možné se spolehnout. Z politického hlediska Levicová strana prakticky nemá vlastní program. V kampani kritizovala především dopady Hartzových reforem a účast německých vojáků na operaci v Afghánistánu. Z personálního hlediska nemá její frakce v hesenském zemském sněmu dostatek zkušenosti a vyprofilovaných osobností. Z taktického hlediska by neměla SPD připustit koalici nebo jakoukoli podporu Levicové strany už jenom proto, aby nedovolila politické konkurenci (CDU a FDP) využít heslo o hrozcím rudém nebezpečí nejenom ve spolkových volbách v roce 2009, ale i v příštích volbách v Hesensku. Svou roli ale hraje i strategický aspekt: Kurt Beck preferuje tzv. semaforovou koalici (Ampelkoalition), tedy koalici SPD, FDP a Zelených. Toto spojení je pro něj jednou z možných alternativ, jak se ve spolkových volbách v roce 2009 stát kancléřem.

Němečtí sociální demokraté si tedy v případě spolupráce s Levicovou stranou zahrávají s ohněm. A neskutečně riskují podporu svých voličů na západě země. To se jim nemusí vyplatit. Na druhou stranu bude SPD jen těžko hledat podporu pro své aktuální cíle, zejména pro zavedení plošné minimální mzdy a pro zrušení poplatků za vysokoškolské studium, jinde než u Levicové strany. Zatím je ovšem spíše pravděpodobné, že koalice s Levicovou stranou v Hesensku by SPD mohla stát vítězství ve spolkových volbách v příštím roce.

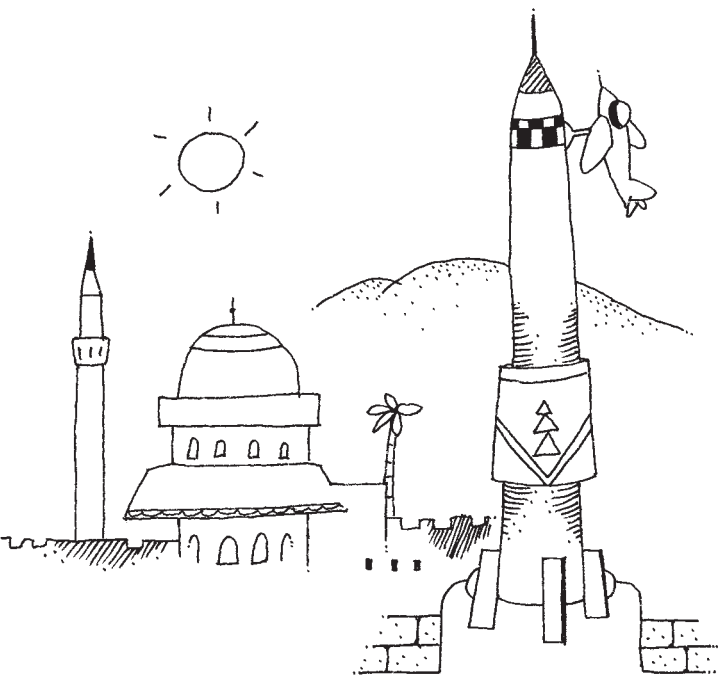
Lukáš Novotný je odborným pracovníkem Sociologického ústavu AV ČR. novotny.l@centrum.cz

Lukáš Hoder

Hrozba přichází z Teheránu

Česká republika se v souvislosti s uvažovanou radarovou základnou USA na našem území dostává na výsluní globální bezpečnostní politiky, a jak ukazuje Miroslav Suja ve svém „testu unipolarity“, o kterém psal v březnovém čísle Mezinárodní politiky, nejsme v jednoduché pozici. Jistá dvojznačnost mohla být v zájmu ČR například v případě války v Iráku, kdy bylo třeba v rámci naší zahraniční politiky zachovat transatlantický pilíř a nezbortit ten evropský, ovšem zdá se, že v otázce radaru v Brdech je třeba jasného stanoviska. Suja sice ukazuje důležitost radaru i iránského jaderného programu pro mezinárodní řád a pro vztahy Ruska s USA obecně, ovšem pro českou perspektivu nenabízí příliš jasné argumenty a přirozeně se vyhýbá i některým důležitým detailům široce debatovaným v naší veřejné diskusi či zásadním pro zaujetí české pozice v rámci mezinárodního řádu probuzeného z pauzy v 90. letech.

V lednu se v České televizi stínový ministr zahraničí za sociální demokracii Lubomír Zorálek rozčiloval nad tím, že plánovaná radarová základna USA na našem území a celý protiraketový deštník nemá své opodstatnění. Podle Zorálka neexistuje jaderná či raketová

hrozba za strany Íránu a Evropané s Američany by se radši měli soustředit na reálnou hrozbu terorismu než na vykonstruované představy o iránském režimu. Pan Zaorálek sice zapomněl zmínit, že právě Írán je největším státním sponzorem terorismu, že iránské zbraně bojují proti českým vojákům v Iráku a v Afghánistánu a že Evropě se zoufale nedostává prostředků, jak na militantní islámský režim účinně tláčit, ale otázky ohledně hrozby představované iránským jaderným programem nadále zůstávají. Realita hrozby ze strany Íránu je – zdá se – převládajícím argumentem na levicově liberální scéně u nás, ať už z hlediska politických stran (Strana zelených a ČSSD), mnohých autorů (Britské listy) či některých akademiků. Například Ondřej Císař v rozhovoru pro časopis *Global Politics* zpochybnil nejen realistické zhodnocení hrozby Íránu, ale odmítl i údajný unilaterální charakter celého projektu a jeho nejistou spolehlivost.

Puč tajných služeb?

Co se tedy změnilo od doby, kdy Spojené státy nevyložily vojenský úder na iránský jaderný program, kdy Rada bezpečnosti OSN přijala a následně zpřísnila sankce proti Íránu za skrývání tohoto programu nebo kdy francouzský prezident v této souvislosti dokonce připustil použití jaderných zbraní? Ve Spojených státech totiž došlo k puči tajných služeb proti administrativě. Takhle někteří američtí konzervativní komentátoři hodnotili v prosinci 2007 odtajněný výtažek ze zprávy tajných služeb (tzv. National Intelligence Estimate), který nejen nepřímo ovlivnil prezidentskou kampaň v USA, ale který například i takový *The Economist* hodnotil jako „vlastní gól“ americké administrativy či jako závažné narušení mezinárodního úsilí při jednáních s Íránem. Ve výtažku ze zprávy se píše, že Írán sice s vy-

sokou pravděpodobností (high confidence) do podzimu 2003 pracoval na jaderné bombě (!), ovšem pod tlakem mezinárodního společenství od tohoto cíle upustil. Pokud tedy odhlédneme od toho, že podle některých zpráv Írán práce na bombě o rok později obnovil (což nedávno do jisté míry potvrdila i Mezinárodní agentura pro atomovou energii) a ve zmiňované zprávě je tato možnost odmítána jen s nevelkou přesvědčivostí (moderate confidence), pak je na místě otázka, pod jakým mezinárodním tlakem Írán zastavil vojenskou část svého jaderného programu. O jaký mezinárodní tlak se jednalo, když MAAE ještě problém roky zatajovaného programu ani nepředala Radě bezpečnosti a země zastupující Evropskou unii (Německo, Francie a Velká Británie) teprve s iránským režimem pomalu začaly jednat o směšné Pařížské smlouvě, o rok později slavně podepsané a o dva roky Íránem porušené. Čeho se tedy Írán polekal? Nebyla to náhodou v březnu 2003 provedená invaze do Iráku? Ve zprávě amerických tajných služeb se o Iráku sice vůbec nehovoří, ale iránským pohlavárům sesazení Husajna mohlo pomoci během jejich úvah o vlastním programu zbrani hromadného ničení, podobně jako se to stalo Muammaru Kaddáfimu v Libyi.

Co z toho všeho plyne pro nás uprostřed Evropy? Jakým způsobem se máme dívat na iránský režim a jeho jaderný a raketový program, když jedním z hlavních důvodů budování zamýšleného protiraketového systému (a radaru na území ČR v jeho rámci) má být právě hrozba z této vzdálené země? Pokud

Všechny země západní Evropy si uvědomují nutnost protiraketové obrany. Před deseti lety bylo v jaderném klubu asi šest zemí, dnes je jich devět a „balistický klub“ se během patnácti let zdvojnásobil.

budeme akceptovat závěr, že Írán v roce 2003 ukončil vojenskou část svého jaderného programu, budeme muset také dořít význam tohoto kroku – ten totiž z hlediska samotného programu NENÍ příliš podstatný. Jde jen o jakousi chiméru pro naivní Evropany, jelikož samotná weaponizace je tou nejméně významnou částí jaderného programu, kterou je možné provést během několika měsíců. Zásadní je samozřejmě získání dostatku jaderného paliva prostřednictvím obohacování uranu, což je přesně to, co ve svých tisících centrifugách Írán v rozporu s rezolucemi Rady bezpečnosti nadále činí. Právě zde

se jedná o zásadní otázku, která poukazuje na vážnost situace. Jak tedy tato situace vypadá? Jaké informace o iránském jaderném a raketovém programu máme?

Íránská bomba

Íránský jaderný program nebyl vždy v centru pozornosti západních zemí, ovšem od srpna 2002, kdy opoziční exilová *Národní rada iránského odporu* zveřejnila informace o jaderných zařízeních ve městech Natanz a Arak, se to výrazně změnilo. Na iránském jaderném programu se však pracovalo již od 60. let a poměrně výrazně na něm spolupracovaly západoevropské vlády a firmy (např.

AEG a Siemens), které autokratickému režimu šáha Rezy Páhaviho dodávaly jaderné reaktory a další vybavení. Po islámské revoluci v roce 1979 však tato spolupráce skončila, když ajatolláh Chomejní program zastavil a zakázal další využívání „západních“ jaderných technologií. Situace se však výrazně změnila během iránsko-irácké války, kdy Irák široce používal chemické zbraně, proti kterým Írán (považovaný během 80. let za větší zlo než Irák) neměl dostatečně odstrašující potenciál. Z ekonomického a rétorického hlediska tak po Chomejním sice přišli umírněnější a realističtější prezidenti Rafsandžání a později Chátamí, ale z hlediska jaderného programu došlo k obnovené snaze, tentokrát bez spoléhání na západní mocnosti. Během vlády na Západě oblíbeného prezidenta Chátamího v 90. letech se jadernému programu (obohacování uranu) dostalo výrazné finanční podpory od vlády, nové inspirace z utajené sítě pákistánských vědců Abdula K. Chána a Mohammeda Farúka, hlavních postav pákistánského jaderného programu, a dále i potřebné odborné spolupráce od ruských a čínských firem. Ostatně na Rusko, Čínu, Libyi a Severní Koreu se Írán spoléhal i při budování svého raketového programu. Díky dodávkám technologií ze Severní Koreje byl vytvořen samostatný program vývoje balistických střel a díky asistenci Ruska, které poskytovalo dodávky materiálu či zajistilo školení iránských vědců, Írán ušetřil mnoho let při jeho zdokonalování. Rusko bylo od roku 1996 považováno za primárního dodavatele iránského programu balistických střel a tímto svým jednáním evidentně porušilo své mezinárodní závazky, například tzv. Kontrolní režim raketových technologií.

Jaký je tedy stav iránských vojenských programů? Díky odhalení tajné sítě pákistánských vědců, díky inspekcím MAAE či díky zjištění tajných služeb se většina odborníků shoduje na tom, že během dvou až šesti let bude Írán vybaven jak schopností vyrobit jadernou zbraň, tak i prostředky jejího doručení do západní Evropy. Jak tedy vnímat možnost, že by Írán do roku 2015 získal jadernou zbraň?

Měli bychom se podívat na samotný režim. Nejde jen o „populární“ hesla současného iránského prezidenta o vymazání

Izraele z mapy, či o široké vazby iránských ozbrojených sil na teroristické organizace působící například v Iráku, Afghánistánu či Libanonu, ale především o samotnou mocenskou strukturu Íránu, která podtrhuje obecné předpoklady o rizicích nuklearizace této země.

Chaos a jeho důsledky

Íránský politický systém je podivnou směsicí teokracie, autoritářství a demokracie, ve kterém sdílejí moc volení i nevolení státníci, ve kterém hrají významnou roli neformální vazby a ve kterém v mnoha ohledech (na institucionální úrovni) vládne chaos. Vzájemně si konkurující, paralelní a kompetenčně přesahující instituce tvoří složitou síť, v níž se pohybují například tisíce neformálních „zástupců“ nejvyššího duchovního vůdce, soupeřící ekonomické skupiny a vlivní zástupci formálních i méně kontrolovaných součástí iránských ozbrojených sil. Jak by se zachovala jednotlivá mocenská centra uvnitř systému v případě zisku jaderné zbraně? Anebo, jak by se zachovaly jednotlivé vojenské (např. Islámské revoluční gardy) či paramilitární organizace (např. jednotky *Basij*), u kterých se zdá, že nepodléhají přímé a spolehlivé kontrole žádného z centrálních orgánů? Právě zde pak leží riziko nekontrolovatelného předání jaderné zbraně teroristickým organizacím či nárůst vyděračského potenciálu Íránu, který by pravděpodobně vedl k nuklearizaci celého regionu. Nedošlo by tedy jen k ekonomickým otřesům nebo k dalšímu zpochybnění non-proliferčních dohod, ale Saúdská Arábie, Turecko i Egypt by nejspíš začaly usilovat o získání vlastních jaderných zbraní a menší země okolo Perského zálivu by dále posílily své vazby na USA. Došlo by tak k dalšímu navýšení americké vojenské přítomnosti v oblasti a růstu možnosti vojenského střetu.

Jaké tedy máme možnosti? Staří neokonzervativci jako Norman Podhoretz žádají ještě po Bushově administrativě preventivní bombardování Íránu, ovšem výše zmíněná zpráva amerických tajných služeb tomu nejspíše (také preventivně) zabránila a je otázkou, jestli k podobnému kroku bude mít příští prezidentka (prezident) USA odvahu a možnost.

Zdá se, že jednou z důležitých alternativ ofenzivního řešení je právě systém protiraketové obrany, do jehož rámce by spadal i vyjednávaný radar na českém území, jehož dokončení je plánováno právě na dobu okolo roku 2015, a kryje se tedy s dobou „vzniku“ předpokládané hrozby.

Otázkou také je, zda je tento systém vůbec schopen účinně se postavit balistickým střelám, jestli je spolehlivý. Z dosavadních testů vyplývá, že spolehlivost je poměrně slušná. Celý „komplex“ amerických protiraketových technologií (např. THAAD, Patriot a další) mívá při testech osmdesátiprocentní úspěšnost a podobně dopadají i dlouhodobé testy právě budovaného systému.

Opatrné ANO radaru?

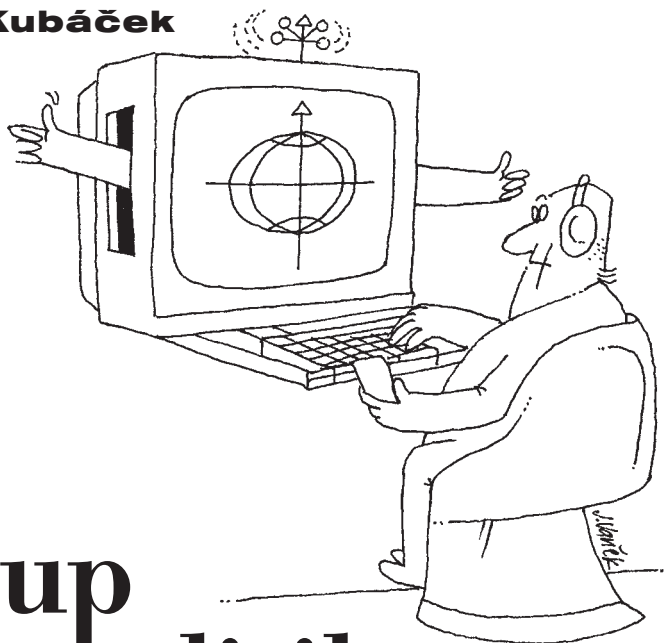
Všechny země západní Evropy si uvědomují nutnost protiraketové obrany a i generální tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer budování tohoto systému přivítal. Shoda na konkrétních otázkách však stále není a nejde o zcela podružné problémy. Můžeme si však dovolit argumentovat současným nedosažením politického konsenzu mezi zeměmi NATO o přesných podmínkách propojení amerického a aliančního (či evropského) systému? A také, můžeme si dovolit argumentovat neexistencí hrozby? Vždyť rychlost rozšiřování jaderných a balistických technologií po konci studené války nabrala poměrně silné tempo. Před deseti lety bylo v jaderném klubu asi šest zemí, dnes je jich devět a „balistický klub“ se během patnácti let zdvojnásobil.

Máme snad čekat, až první balistická raketa na Evropu dopadne (bude tedy realisticky zhodnocena existující hrozba), až bude vědci garantována stoprocentní úspěšnost (ani o procento méně) a až bude existovat multilaterální vojenský štáb NATO ovládající pověstné červené tlačítko? Pak bychom snad, ale opatrně, mohli říci své ANO i radaru v Brdech.

Lukáš Hoder je studentem mezinárodních vztahů a práva na Masarykově univerzitě a šéfredaktorem webového časopisu Global Politics.

hoder@globalpolitics.cz

Jan Kubáček

Nástup videopolitiky: výzva pro současnost

Časté politické paty, zablokování politiky dohody a kompromisu, přehlížení hranicíc s neúctou k opozici, věčné „války úřadů“, vzrůstající odříznutost politické elity od veřejnosti a absence vizí v mnoha evropských státech (včetně České republiky) nás dnes utvrzuje v přesvědčení, že jsme se stali svědky dynamického nástupu nového stylu tvorby politiky – tzv. videopolitiky.

Čím je odlišná? Tato nová forma politické práce principiálně staví na programové teatralitě a politice „lidového tribunství“, na kombinaci demagogie a populismu. Je to politika snění, emocí a jednoznačného odmítání kompromisů. Staví na silných gestech, ráznosti, vášních, rychlých soudech, radikalitě a politizaci každodennosti. Moderní demokracii neztotožňuje s pluralitou názorů a zájmů, nýbrž s bipolárním viděním „my versus oni“ a každodenním ple-

biscitem. Nevěří v soutěž politických myšlenek, nýbrž v jejich souboj. Odmítá odstup a odbornost, naopak vyzývá okamžitost a jednoduchost. Oslavuje extrém ve svých návrzích, plánech a řešeních. Využívá protestu a frustrace, ztráty orientačních bodů v politice, vytrácení jistot a porozumění problémům současnosti.

Zdání aktivismu

Videopolitika vyznává aktivismus, či alespoň jeho zdání. Vyznačuje se rozháraností a ne-

určitostí postojů. Svou názorovou věrolovnost nevnímá jako slabinu, naopak buduje z ní svou přednost a cennou výhodu oproti tradičním politickým proudům. Permanentním retušováním výroků a hodnot vyznavačů tohoto politického stylu se podprahově vytváří atmosféra politické neomylnosti a aureola předurčenosti vlastních politických názorů a receptů. Ctitelé tohoto směru navozují dojem „vždyť my jsme to přece říkali, my máme pravdu a bude tomu tak i v budoucnu“. Tato předstíraná neomylnost představuje velmi účinnou vábničku pro všechny zmatené, ztrácející se v současnosti a principiálně nedůvěřivé.

Úspěchu tohoto typu politiků napomáhá obava mnohých současníků z mimořádné otevřenosti dnešního světa, svobodné soutěže a nezbytné samostatnosti. Mnozí z nich jsou vyděšení, nerozumějí a neorientují se v dnešku, postrádají přehlednost, jednoznačnost a cítí se ostrčení na okraj společnosti.

Jejich nedůvěru utvrzuje i postupné demontování „pečovatelského, všudypřítomného státu“ s jeho zažitými jistotami. Stát ztrácí své tradiční místo a na jeho pozici nastupuje neovladatelná globalizace se svou bytostně anarchickou povahou, inflací nových výzev a řadou neznámých. Ustálenost poměrů je nahrazována flexibilitou, nikdy nekončící proměnou a informační džunglí. Čas rozhodování se přitom zrychluje a dopady řešení se závažně zvětšují. To vše nabízí ideální předpoklady pro růst politického stylu, který začne hledat obětí beránky a slibuje rychlá a zároveň jasná řešení.

Nedůvěra ve spoluvytváření přítomna

V případě České republiky a dalších zemí střední Evropy (dokladem budiž vyhraněná politická dualita v Maďarsku a Polsku) je nebezpečí svůdnosti kouzla extrému a politického populismu o to větší. Středoevropské „postsametové“ demokracie a my, její současníci, jsme se totiž ocitli ve velmi specifické situaci. Stále jsme vybaveni nedávnou a uvnitř nás silně zakořeněnou zkušeností s dožíváním autoritativního systému byrokratického socialismu, který v nás zanechal

podvědomou nedůvěrou v aktivní ovlivňování a spoluvytváření našeho politického „přítomna“ (a nutno dodat, že nová „porevoluční“ politická elita se nijak nepokoušela tento všeobecně vžitý pocit vykořenit, či alespoň neutralizovat). Jednoznačná orientace, bezvýhradná víra pouze v sebe sama a v možnost něčeho dosáhnout jen skrze udržování „rodinného korporativismu“, tak rozšířená v dobách normalizace, je jen pozvolna nahrazována respektem a důvěrou ve veřejný sektor, občanskou angažovanost a oficiální instituce. Pro dosud ne plně stabilizovanou postkomunistickou společnost stále není zcela přirozené využívat všech existujících instrumentů, které jí svobodné prostředí nabízí ke kontrole státní moci a k plnoprávnému postavení vůči svým voleným „vládcům“. Navíc se musí potýkat s aktuálním nebezpečím globalizační eroze a rozměňováním těchto teprve se etablovujících „institutů svobody a práva“.

Přidává se i jistá unavenost z mnoha rychlých změn, kterými si zdejší transformující společnosti v minulém desetiletí prošly. To vše u některých skupin veřejnosti ve výsledku posiluje pocit soustavného ohrožení, obav a celkové hodnotové dezorientace.

Dalším rizikem, před kterým v současnosti stojíme, je trvalý pokles prestiže a významu politické práce v očích veřejnosti, a tím i pokles jejího vlivu na chod společnosti. Současná politická správa se postupně ocitá v patové situaci. Přestává se jí dostávat podpory, respektu, a především osob, které by se na ní chtěly aktivně a pozitivně podílet. Politické strany přestávají plnit tradiční funkci spojovatele zájmů. Neumějí a často ani nechtějí pojmenovat a řešit opravdové problémy. Nedokáží formulovat vlastní programy a politické vize, natož vysvětlit a zdůvodnit své jednání. Hlavně však selhávají na poli výběru, kultivace a výchovy nových politických elit. Stále více a častěji se soustřeďují na operativní, technické záleži-

tosti, na pouhou údržbu moci a technologií vládnutí. Politika se začíná nebezpečně podobat jakési stínohře, která pouze předstírá, napodobuje a zaobírá se sama sebou. Sledují se výhradně efekty – informací či argument zastíňuje výsledný dojem. Politická elita začíná dávat najevo, že ji občan zajímá jen jako nástroj její sebereprodukce.

Rezignace většiny pomáhá disciplinovaným menšinám

Politika se stále více odcizuje, a tak ji široká veřejnost začíná kolektivně odsuzovat a ostentativně přehlížet. Začíná se vy-

tvářet duální společnost. Lidé reagují rezignací, odchodem z veřejného života a vytvářením alternativních paralelních mocenských struktur a demonstrovatивно nechodí k volbám. Timto

způsobem se dostává k moci několik aktivních a disciplinovaných minorit, které supluje většinu. Majorita ponechává veřejný prostor občanským, politickým a ekonomickým skupinám, kterým takto získaný „mocenský monopol“ maximálně vyhovuje. Aktivitu a právo na ovlivnění věcí politických přebírají technologové, technokraté, radikálové a lidé znalí mediálního světa.

Znají technologii moci, umějí hrozit a dokáží být patřičně vidět. Stále reálnější se stává hrozba odlivu politické moci z tradičních formálních institucí (parlamentu, vládních orgánů, politických stran) do médií a zájmových organizací. Stát tak ztrácí schopnost oslovit veřejnost.

Narůstající apatie napomáhá nástupu nových politických směrů vyznávajících aktivistický politický styl. Na počátku 90. let tento způsob „dělení politiky“ a získávání zájmu veřejnosti všemi možnostmi naplno rozvinul mediální magnát Silvio Berlusconi. Inspiroval se americkými reáliemi, filosofií postmoderních médií, ale i plebejskou a programově provokativní politikou „malých“ populistických hnutí západní Evropy. Po

jeho výrazném úspěchu přejali tuto strategii i další významní evropské zástupci „oficiálního“ politického proudu. Taktika zapadlých náměstí a často obskur-ních politických hnutí byla částečně přelakována konformitou a přetavila se ve strategii mnoha volebních štábů předních evropských stran. Vzpomeňme na nedávné polské, francouzské, nizozemské, belgické a mnohé další evropské volby. Nově politická hnutí přimíchávají do svých volebních manifestů populistický slovník, rázná „osvědčená“ a na první pohled jednoduchá řešení, neváhají otevřít dříve tabuizovaná témata. Programově oslovují opomíjené a přehlížené skupiny veřejnosti. Ztotožňují se se změnou a nabízejí nové vize a velkolepé plány. Díky nim je naplno probuzena pro člověka tak svůdná politika snění. Někteří z nich neváhají přiživovat svůj politický slovník předstíraným bojem za práva jedinců, kteří se ztrácejí v pluralismu a neumějí či nechtějí využít výhod svobodného prostředí. Ve jménu jistoty a transparentnosti politiky nabízejí posílení autoritativního uspořádání společnosti, ve jménu řádu a efektivit politiké správy omezují a ve jménu výhod a požitků vylučují vybrané jedince či skupiny. Mnohdy se jim daří vyluxovat hlasy menších radikálních skupin, což dokládá taktika využitá například bratry Kaczyńskými, Robertem Ficem, ale i Nicolasem Sarkozym. Nabízí se však otázka, zda se nejedná o jisté „Pyrrhovo vítězství“. Mění se něco na obsahu sdělení, když ho říká jiný, už hladce oholený politik s kravatou z celostátní strany? Neposilují naopak legitimitu těchto krátkodobých myšlenek?

Tato politická hnutí „nového typu“ pragmaticky využívají současnou medialitu. Jsou si velmi dobře vědoma dnešní lačnosti médií po bulvárnosti, odlišnosti, radikalitě až spektakulárnosti sledovaných informací. Jsou si vědoma, že prostřednictvím tohoto mediálního chtíče dokáží naprosto programově několikanásobně zvýšit svůj vliv a politickou relevanci. Virtuální příjemnost postupně vytlačuje skutečnou odpovědnost. Ukazuje se, že v informacemi přesycené přítomnosti celou řadu lidí unavuje se dozvídat, natož se je-

**Videopolitika
vyznává aktivismus,
či alespoň jeho
zdání. Vyznačuje se
rozháraností
a neurčitostí postojů.**

tě zajímat o věcné a často nepřehledné údaje.

Moc = schopnost udělat dojem

Moc nově nespočívá v činech, ale spíš v komunikaci a ve schopnosti vyvolat potřebný dojem, což ostatně ukázala i nedávná atmosféra při volební kampani v Itálii. Takto vytvořené politické aranžmá nahrává populismu, silným gestům a teatralizaci politiky. Občané-diváci požadují jasná a rychlá řešení, čitelné symboly a hlavně spád. Politika se nepřiměřeně personalizuje. Program a vize jsou spojovány s určitou postavou. Zvolený typ osoby a její podpora jako by vyjadřovala vše podstatné. Podle tohoto hlediska se nevede ani tak spor mezi idejemi, přístupy a hodnotami, ale mezi jejich maskoty, hodnotami, životními styly, zálibami a neřestmi.

Pokud nechceme v budoucnu čelit „singapurizaci“ moderní demokracie (která ve jménu bezpečí, jistot a soužití rozdílných komunit vyzývá striktně vymezenou demokracii s přísnými zásadami a centrálním dirigismem), musíme razantně přehodnotit dosavadní ustupování těmto svodům a aktivně čelit rozpínavému populismu.

Jan Kubáček je politolog; věnuje se dlouhodobě politickému marketingu, politické psychologii a sociologii. Přednáší na několika českých vysokých školách.

jan.kubacek@centrum.cz

Německá zahraniční politika

Deutsche Aussenpolitik. Eine Einführung“ vznikla jako učebnice pro kurzy zabývající se německou zahraniční politikou. Těžiště textů leží v analýze německé zahraniční politiky na základě vybraných teorií a metodologických přístupů pro studium mezinárodních vztahů. Studentům je nicméně poskytnut vyčerpávající přehled o tom, jak je definována zahraniční politika, kdo jsou její aktivní tvůrci, jaké je její právní a institucionální zakotvení apod. Bezprostřední podnět pro vznik knihy vzešel od uznávané FernUniversität Hagen, jediné německé univerzity pro dálkové studium, vlastního zpracování se ujal profesor politologie a mezinárodních vztahů Gunther Hellmann, působící na Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main.

V první části autor představuje zahraniční politiku, její historický vznik a vývoj a ztělesnění v postavách diplomata a vojáka. V perspektivě proměn mezinárodního systému během posledního půlstoletí, kdy dochází ke soustavnému rozostřování a rozplývání hranic, je problematizována tradiční funkce diplomacie, resp. zahraniční politiky. Přesto i v období globalizace a transnacionalizace zůstává stát základním aktérem mezinárodního systému. Následuje institucionální a právní vymezení subjektů, které se podílejí na tvorbě německé zahraniční politiky. Bezpečnostní zájmy a kompetence jednotlivých složek státu jsou zmíněny jen okrajově.

Systémové přístupy k analýze mezinárodních vztahů tvoří druhou tematickou část učebnice. Autor nejdříve pojednává realistický přístup, který aplikuje na vývoj německé zahraniční politiky pro období 1870 až 1945. V centru pozornosti stojí pojmy anarchie mezinárodního systému, distribuce mocenských sil a ostatními velmocemi obklopená („Einkreisung“) geografická poloha Německa.

Pro období po roce 1945 je zvolena analytická metoda mezinárodní politické ekonomie. Metoda se rozvíjí od 70. let dvacátého století a vychází z výzkumu vzájemné provázanosti politiky a hospodářství („Interdependenzforschung“). Zaměřuje se na způsob, jak se politickými silami vymezuje rámec pro mezinárodní obchod, a jak naopak hospodářské zájmy ovlivňují určování tohoto rámce.

Třetí část učebnice se věnuje subsystémovým přístupům, které nepojímají stát jako celek, ale analyzují ho „zevnitř“. V centru pozornosti tak stojí aktéři a struktury ovlivňující vznik zahraniční politiky. Mezi „klasické“ subsystémové přístupy patří otázka, do jaké míry „muži či ženy tvoří dějiny“, vlivu byrokratického aparátu a jeho informační převahy nebo veřejného mí-

nění. Za obzvláště relevantní považují roli zájmových skupin působících jak na národní, tak mezinárodní úrovni, a pojednání problému vojenských nasazení „out-of-area“ (operace NATO mimo teritorium aliance), byť v souvislostech politické kultury a národní identity.

Recenzovaná kniha spojuje institucionálně-právní, historický, teoretický přístup a celou řadu metodologických postojů k problematice.

Jediným otazníkem, který vyvstává při pohledu na koncepci knihy, je, zda si autor nenasazuje idealistické brýle příliš často. Výmluvným příkladem může být definice zahraniční politiky jako „jednání státních aktérů, která mají za cíl umožnit vznik kolektivně závazných rozhodnutí v mezinárodních vztazích,“ jež mají odrážet posun chápání pojmu zahraniční politika od poloviny dvacátého století do současnosti. Definice postuluje v první části stát jako hlavního hráče

mezinárodního systému. V druhé části pak definuje jako cíl zahraniční politiky vznik kolektivně závazných rozhodnutí – formulaci, jež byla přejata jako definice politiky obecně. Autor tak na jedné straně naznačuje pří-

buznost sféry obou politik – zahraniční i vnitrostátní, což by bylo možné interpretovat jako progresivní definici odkazující na „mizení“ hranic, jež se v současnosti v masovém měřítku odehrává. Na druhou stranu není schopen uspokojivě vysvětlit zásadní rozpor užití formulace v tom, že vnitrostátní prostor a mezinárodní prostor jsou uspořádány na protikladných principech a že v mezinárodním prostoru neexistuje žádná nadřazená autorita, která by dohlížela na dodržování mezinárodních norem. Kategorie zájmů státu vypadává úplně. Teze autora o proměně dnešního chápání mezinárodních vztahů je tedy idealisticky podepřena pouze důrazem na funkci mezinárodních institucí a tendenci ke konsenzuálnímu řešení konfliktních situací. Stejně tak by se dal označit za neprozíravý pokus posuzovat nasazení vojenských jednotek z hlediska politické kultury.

Přesto považuji knihu za poměrně vhodný úvodní text, který studentům zprostředkuje základní informace o německé zahraniční politice a návod pro interpretaci zahraniční politiky na základě množství metodologických přístupů.

Helena Doudová

Helena Doudová studuje obor Německá a rakouská studia na FSV UK.

hdoudova@gmail.com

Thukydides

Dnes využiji svého sloupku k úvahám o číslech. Jeden můj krajan, jmenoval se Pythagoras, a jeho žáci věřili, že *arché* je příčinou, počátkem a podstatou každé věci a že bere na sebe podobu čísla. Jakýkoli druh pohybu a změny substancí lze vyjádřit čísly a není poznatků, které by nevycházely z měření a výpočtů.

Přirozená podstata čísla nám umožňuje zbavit se pochybností. Nic není poznatelné, ani věci samy o sobě, kdyby neexistovalo číslo a jeho podstata.

Něco podobného se mi vybaví, když sleduji, jaká se tu v Čechách věnuje pozornost letošního roku s „osudovou osmičkou“ na konci a různým výročí, které se k němu vážou. V posledním století se zapsalo dost osmiček, na které Češi mohou i nemusejí být hrdí. Numerologové spojují magické číslo 8 s planetou Saturn, která není mírumilovná či panhar-

monická, a často vyvolává ve střední Evropě pochmurnou náladu. Připomeňme si česká a československá data 1918, 1938, 1948, 1958, 1968... Snad nebudeme muset do této řady jednou přidávat 2008, i když, kdo ví!

Historici, jako já, se často nezajímají o *podstatu* čísla, jak chtěli pythagorejci od filosofů, ale kladou otázky, *aby se mohli oddělit od akusmatiků*, kteří mohou jen naslouchat. To jim na druhé straně umožňuje konstatovat, že magická povaha čísel je kontroverzní. Pro jednoho je rok 1918 splněním *snah a tužeb politických*, pro druhé rokem válečné porážky, zánikem monarchie, ale i uvolněním okovů říšské orlice ve prospěch republiky. Pro jiné je koncem naděje na velikost, rozdělením země a počátkem střídavého dobývání a osvobozování.

Pokusme se odhadnout, zda někdy v budoucnosti, až budou historici vystavovat roku 2008 závěrečný účet, bude možné hodnotit *českou otázku jako otázku světovou*. Třeba v kontextu olympijských her v ČLR, nezadržitelně rostoucích cen ropy, hypoteční krize v USA, pádu USD, celosvětového zpomalení ekonomického růstu a globálního oteplování.

Daniel Raus

Glosa

Fico versus média

Stará bajka praví, že se vsadil vítr se sluncem, kdo prý z člověka dřív strhne kabát. Vítr začal foukat a čím víc dul, tím víc se člověk do kabátu zachumlával. Slunce zasvítilo a člověk si kabát sám sundal. Slovenský premiér Robert Fico bajku nezná, nebo její moudrost ve vztahu k médiím neuznává. Prosadil zákon, který má novináře zkrrouhnout za pomoci takzvaného práva na odpověď, a to i v případě pravdivých informací.

Vydavatelé se zděsili v hrůzné představě tisíců reakcí plnicích ve dne v noci jejich listy, a to i v případě, že neznají nic než čistou pravdu.

Jaksi nedocenili možnost ušetřit na novinářích, jejichž články se pro nedostatek místa stejně nevejdou. Z novin se totiž mohou stát nekončící blogy reakcí. Obec žurnalistická vehementně protestovala (stejně jako například OBSE) a noviny vyšly pod Tatrami už dvakrát s bílou první stranou. Nic nepomohlo, zákon byl prosazen. V létě se ukáže, co vlastně natropí.

Prozatím bývalý svazák a komunista Robert Fico hromuje na nezodpovědné pisálky, že nevěnovali dostatečnou pozornost jeho setkání se slovínským prezidentem, ani návštěvě ruského

premiéra (bývalého soudruha) Zubkova. V televizní debatě to uvedl jako pádný důvod, proč je pro Slovensko jeho tiskový zákon životně důležitý. Možná ale nechtě poskytl dobrý nápad. Když se nebude psát o Ficovi nic, ani lež, ani pravda, pak vlastně nebude na co reagovat. Slovenští novináři se prostě musejí zachumlat do kabátu a budoucí vichřici zkrátka nějak přechkat.

Daniel Raus je redaktorem Českého rozhlasu 6. draus@rozhlas.cz

Futurologická fikce

Svatý Impakt Faktore, ty, jenž jsi mírou světa a všech entit v něm, ty, jenž jsi synem, otcem i duchem Google Scholar & Web of Science, jediný mezi prvními, oroduj za mě. Ty, jenž jsi dokončil nanebevzetí matky Vědy, kterou jsi s pomocí heglovské emanace vytáhl z pekla „an sich“ do ráje „für sich“, stůj při mně. Svátý Impakt Faktore, přinesl jsi nám zjevenou moudrost, rajskou manu objektivního poznání, na Tebe dnes a denně myslíme, zaštitu pravdy a pokroku. Dej, svatý Impakt

Faktore, ať mě co největší citovanost provází celým mým životem, v základním i aplikovaném výzkumu. Oroduj za mě ve všech sítích, databázích, redakcích a vědeckých ústavech. Ty, jenž jsi spasil a zrealizoval tento svět, zajisti mně dostatek grantů interních i externích. Pomoz mi, svatý Impakt Faktore, abych plnil všechna kritéria, a vstup do srdce těch, kteří mě budou komplexně hodnotit. Odpusť mi, svatý Impakt Faktore, všechny hříchy, kterých se dopustím při dosahování co

nejlepších výsledků. Smiluj se nade mnou, svatý Impakt Faktore, v každé hodině mé vědecké práce a neopouštěj mě, když nebudu vědět, jak dál. Svátý Impakt Faktore, velebíme Tebe a Tvým skutkům se divíme, svět měníš a sám jsi beze změny. Věříme v Tebe.

(Povinná večerní modlitba studenta internátní střední vědecké školy, vyšší územní celek EU 17-Praha, na školní rok 2023/2024).

Homo Scientificus

Informační brána **intute: social sciences** shromažďuje vybrané kvalitní ověřené volně dostupné webové zdroje pro vzdělávání a výzkum v oblasti sociálních věd.

Služba byla spuštěna v roce 1994 pod názvem **SOSIG (Social Science Information Gateway)** v rámci projektu britských univerzit a jejich partnerských organizací. Hlavní část pracovního kolektivu působí na **Institute for Learning and Research Technology (ILRT) at University of Bristol**. Na výběru a katalogizaci webových zdrojů se podle tematiky podílejí také specialisté dalších osmnácti spolupracujících institucí.

Informační brána v současné době pokrývá 19 témat (**ekonomiku, environmentální vědy, evropská studia, geografii, nástroje a metody výzkumu, politiku, sociologii, právo, statistiku, vzdělávání**, atd.). Umožňuje přístup k *databázím, elektronickým seriálům a knihám, výzkumným zprávám, článkům, studiím, smlouvám, výukovým programům, statistikám, výzkumným projektům*. Dále zpřístupňuje stránky *vlád, výzkumných center, think thanků, asociací, různých typů organizací* a řadu dalších zdrojů.

Jednotlivé záznamy jsou v angličtině a jsou krátce anotovány. Dostupné plné texty jsou ve formátu html, případně i v pdf. Záznamy jsou průběžně aktualizovány a pravidelně probíhá automatická kontrola odkazů.

■ Zdroje z oblasti **Politiky** jsou dále členěny podle jednotlivých oborů na: **mezinárodní politiku, mezinárodní udržování míru, mezinárodní migraci, občanská práva, politické strany, politické systémy, parlamenty, volby, politickou teorii** a další. Editorem pro tuto oblast je **London School of Economics**.

■ Zdroje v rámci **Evropských studií** jsou rozděleny na tři části. První zahrnuje informace o **Evropě** jako celku. Další, která je věnována **Evropské unii**, je rozdělena na sekce: **Politika, Právo a Správa EU**. Zde je zařazena i samostatná subkategorie **Statistiky EU**. Poslední část je věnována vztahům **Spojeného království a Evropské unie**. Zdroje v rámci Evropských studií je možné procházet také podle jednotlivých **regionů** a podle jednotlivých **zemí**. Editorem pro **Evropská studia** je **University of Bristol**.

■ Zdroje týkající se **Geografie** jsou dále děleny do osmi částí: **Politická geografie, Regionální geografie, Sociální geografie, Ekonomická geografie** atd. Editorem je **University of Bristol**.

Systém umožňuje používání **tezaurů** v anglickém jazyce. K dispozici je 5 oborových tezaurů, např. **HASSET (Humanities and Social Science Electronic Thesaurus)** a **IBSS-term (International Bibliography of the Social Sciences)**.

V rámci pokročilého vyhledávání je možné hledat dle názvu zdroje, anotace, klíčových slov a dále dle oboru, jednotlivých zemí či podle typu zdroje. Vyhledané záznamy lze řadit tematicky nebo abecedně.

Jednou ze zajímavých nabídek informační brány jsou výukové programy, jejichž cílem je naučit uživatele získat na webu to nejlepší pro vzdělávání a výzkum ve vybraných oborech. Např. **INTERNET FOR INTERNATIONAL RELATIONS**, **INTERNET FOR EUROPEAN STUDIES**, ale i **INTERNET FOR SOCIAL RESEARCH METHODS** atp.

Helena Kolátorová
helenakol@iir.cz

Příklad záznamu:

Title	European Information Network on International Relations and Area Studies (EINIRAS)
Description	EINIRAS is an association of European research institutions dealing with information and documentation on international relations in research and political practice. Its long-term objective is to establish a common European database on international relations and area studies. The short-term objectives include the expansion of practical cooperation, and the exchange of information, bibliographical data and publications. Information on objectives, the Board, task groups, members (including the Council of Europe, Institute for Security Studies of the Western European Union, United Nations Institute for Disarmament Research) and services (including links to other organisations) are given.
Keywords – controlled	area studies ; international relations ; international relations
Type	Research centres and projects
URL	http://www.einiras.net/ [English]
Classification	Europe Foreign Policy of Individual European Nations Foreign Policy of the European Union
Country of origin	Switzerland
Date added	2006-07-12